



Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKÇE YEMİN İFADELERİ ÜZERİNE
TOPLUMDİLBİLİMSEL BİR İNCELEME**

Kadri Nazlı

Diyarbakır 2013



Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKÇE YEMİN İFADELERİ ÜZERİNE
TOPLUMDİL BİLİMSEL BİR İNCELEME**

Kadri Nazlı

Danışman

Yrd. Doç. Dr. FARUK GÖKÇE

Diyarbakır 2013

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Türkçe Yemin İfadeleri Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 1 (bir) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../.....

Kadri Nazlı

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Türkçe Yemin İfadeleri Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Kadri Nazlı

Danışman

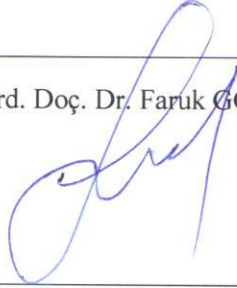
Yrd. Doç. Dr. Faruk Gökçe

KABUL VE ONAY

Kadri Nazlı tarafından hazırlanan “Türkçe Yemin İfadeleri Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme” adındaki çalışma, 01.07.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.



Başkan: Doç. Dr. Kemal TİMUR



Üye: Yrd. Doç. Dr. Faruk GÖKÇE (Danışman)



Üye: Yrd. Doç. Dr. Ufuk BİRCAN

Enstitü Müdürü

.../.../20..

ÖZET

Dil toplumdaki bağımsız düşünölemeyecek bir olgudur. Bu anlamda toplumların karakterleri dile belirli ölçülerde ve çeşitli şekillerde yansımaktadır. Bu özellikler yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup veya sosyal ağ gibi belli başlı bazı değişkenler kapsamında farklılaşabilmektedir. Toplumdilbilim, dilin bu değişkenler noktasında nasıl, niçin ve ne düzeyde değişiklik gösterdiğini incelemektedir.

Yemin/ant ifadeleri, bireyler arasında güven, inandırma, ikna gibi duyguların oluşturulması için birçok toplumun başvurduğu bir kavramdır. Yemin kavramı ile Türk toplumundaki bireylerin ilk tanışması ilkökölde *andımız* ile başlar ve meslek hayatına atılma sürecine kadar devam eder.

Modern toplumlarda çokça karşılaşılan güven eksikliği ve bu eksikliğin yeniden tesisi yemin ifadeleri ile mümkün olmaktadır. Diğer bir deyişle yemin ifadeleri, iletişim eksikliğini giderme stratejilerinden biri olarak sıkça kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, ‘yemin/ant ifadeleri’ özelinde dilin toplumla olan ilişkisi incelenmiş ve toplumdilbilimsel değişkenlerden cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup ve yaş değişkenleri seçilerek nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Dicle Üniversitesi öğrencilerinden 154 katılımcı üzerinde dilsel bir anket uygulanmış ve ulaşılan bulgular SPSS 19 veri değerlendirme programı aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda, Türk toplum yapısında önemli bir yere sahip olan dinî öğelerin yemin ifadeleri ile yapısal bir ilişki sergilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri de inandırma amacı ile yemin kullanımına başvurulmasıdır. Bu durum, yemin kullanımı ile güven tesis etme arasında anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Toplumdilbilim, yemin, ant, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf, etnik grup

ABSTRACT

Language is the phenomenon that cannot be thought apart from society. At this sense the characters of societies more or less and diversely reflect on languages up to a certain extent. These features can differ within the scope of some variables. Some of these variables are age, gender, social class, ethnicity, social networks and so on. Sociolinguistics focuses on how, why and to what extent these variables occur.

Oaths are the terms commonly used by many societies to build trust, make someone believe and persuade. For Turkish people to face up with this term starts from early childhood in primary schools with the ‘Turkish National Oath’ and lasts until having a job.

Dealing with lack of trust, a feeling mostly come out in modern societies; can be possible by means of oaths. In other words, oaths are commonly used as a strategy to come over lack of communication.

In this study the relationship between language and society is examined by means of ‘oath terms’. For this study qualitative research method is used by putting sociolinguistics variables like gender, social class, ethnicity and age into consideration. A questionnaire is applied on 154 attendants from Dicle University students and the outputs of this questionnaire is assessed via SPSS 19 data analyse program.

As a result of the study, the religious items, which are very effective social items for Turkish society, are demonstrating a structural relationship with oath terms. In addition to that, one of the commonly used reasons to take oaths is ‘to make others believe’ after the assessment of the data collected. This situation puts forward that there is a meaningful tie between using oath terms and constructing trust.

Key Words:

Sociolinguistics, oath, gender, age, social class, ethnicity

ÖNSÖZ

Dil toplumdaki ayrı düşünölemeyecek bir olgudur. Toplumlar arası farklılıklar gösterse de tüm toplumların dil ile çok yakın ve sıkı ilişkileri mevcuttur. Dili kullanan konuşurların dil ile olan ilişkileri, dil tercihlerinin hangi durumlarda neye göre değiştii, hangi durumlarda nasıl etkilendiği, toplumdilbilimin inceleme alanına girmektedir.

‘Türkçe Yemin İfadeleri Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme’ başlıklı bu çalışma, bireylerin dil ile olan ilişkilerinin etkilendiği noktaları, bu değişikliklere sebep olan etmenleri ve bunların nasıl değişkenlik gösterdiğini ‘yemin ifadeleri’ özelinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışma için toplumdilbilim alanında kullanılan yaygın bir metot olan nicel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Tezimizde kullandığımız anketler 154 katılımcıya uygulanmış ve sonuçlar SPSS 19 programı ile analiz edilerek yorumlanmıştır.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırma konusuna değinilmiş, çalışmanın çıkış noktası ve amacından söz edilmiş, ardından da başvuru alanına birtakım sınırlamalara yer verilmiştir. Ayrıca bu bölüm, çalışmanın yöntemine, uygulanan metotlara, kullanılan anket uygulamalarına ve bunların değerlendirilmesine ayrılmıştır. Anketin kimler üzerinde uygulandığı, katılımcı profilleri, kullanılan değişkenler ve veri analiz süreçleri üzerinde de durulmuştur.

İkinci bölümde toplumdilbilim ile ilgili genel bilgi verilmiş ve alanın çalışma başlıklarına değinilmiştir. Bu çalışma kapsamında değerlendirilmeyen değişkenlerin bu bölümde yer alması ileride yapılacak çalışmalar için bir giriş niteliği taşıması açısından önemlidir. Üçüncü bölüm, çalışmaya kaynaklık eden ‘yemin ifadesinin’ incelendiği bölümdür. Bu bölümde yeminin tanımı, tarihsel ve modern Türk dillerindeki anlamları ve işlevleri, tarihçesi, günümüz Türkiye’inde ve uluslararası toplumlarda yeminin yeri ve

önemi gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye’de yapılan yemin çalışmalarına da bu bölümde yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm, yemin ifadelerinin Dicle Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan uygulama örneğini içermektedir. Öğrenciler üzerinde uygulanan çalışma sonucu elde edilen bulgular bu bölümde işlenmiş ve toplumdilbilimsel değişkenler ışığında yorumlanıp değerlendirilmiştir.

Beşinci ve son bölüm ulaşılan sonuçları ve ileride yapılacak çalışmalar için bazı önerileri içermektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin katkıları olmuştur. Başta çalışmamın her aşamasında gösterdiği bilimsel katkıları, içten ve dostça yaklaşımları için danışmanım Yrd. Doç. Dr. Faruk Gökçe’ye en içten teşekkür ve saygılarımı sunarım. Çalışmanın düşünsel arka planın oluşmasında katkılarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Ufuk Bircan’a, olumlu katkılarından dolayı Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Kemal Timur’a, Yabancı Diller Yüksekokulu çalışanlarına, iş arkadaşlarıma ve dostlarıma şükranlarımı sunarım. Bu çalışmanın ilk oluşum safhasında destekleriyle müstesna bir yere sahip, değerli Christopher Ferrard’a, kendisini tanıdığımdan beri akademisyenliği, çalışma disiplini, vizyonu, rehberliği, liderliği ve her şeyden önemlisi ağabeyliği ile örnek aldığım, maddi ve manevi her türlü desteği sunan Doç. Dr. İlhan Kaya’ya teşekkürü büyük bir borç bilirim.

Bu çalışmanın başından sonuna dek bana katlanan ve sürekli yanımda olan hayattaki en büyük destekçim, eşim Ece Nazlı’ya ve sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kadri Nazlı

Diyarbakır 2013

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TAAHHÜTNAME	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL VE ONAY.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
ARAŞTIRMANIN AMACI	1
ARAŞTIRMANIN SINIRLAMALARI.....	2
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
KATILIMCILAR VE PROFİLLERİ	3
VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
TOPLUMDİLBİLİM	
1.1. TOPLUMDİLBİLİM NEDİR?	6
1.2. TOPLUMDİLBİLİM ÇALIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	6

1.3. TÜRKİYE’DE TOPLUMDİL BİLİM ÇALIŞMALARI.....	14
1.4. TOPLUMDİL BİLİMİN ÇALIŞMA ALANLARI	16
1.4.1. Dil ve Toplum.....	16
1.4.2. Dil ve Sosyal Sınıf.....	21
1.4.3. Dil ve Etnik Grup.....	24
1.4.4. Dil ve Cinsiyet.....	28
1.4.5. Dil ve Yaş	37
1.4.6. Dil ve Diyalekt	39
1.4.7. Dil ve Sosyal Ağ (Network)	48
1.4.8. Dil ve Kimlik.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

YEMİN İFADESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TÜRK DİLİNDE ANT KAVRAMI	54
2.2. ESKİ TÜRK TOPLUMLARINDAN GÜNÜMÜZE YEMİN	55
2.3. ULUSLARARASI TOPLUMLARDA YEMİN	64
2.4. TÜRKİYE’DE YEMİN ÇALIŞMALARI	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA (DİCLE ÜNİVERSİTESİ ARAŞTIRMA BULGULARI)

3.1. KULLANILAN YEMİN İFADELERİ	67
3.1.1. Allah ve uzantılı ifadeler içeren yeminler	69
3.1.2. Peygamber ifadesi içeren yeminler	70
3.1.3. Kutsal kitap (Kur’an) ifadeleri içeren yeminler	70
3.1.4. Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler	71
3.1.5. Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler	72
3.1.6. Vücutun parçaları kullanılarak edilen yeminler	73

3.1.7. Ahlakî (Namus, Şeref, Saygınlık vb.) değerler içeren yeminler	73
3.1.8. Yiyecek ifadeleri içeren yeminler	74
3.1.9. Din ve inanç ifadeleri içeren yeminler	75
3.1.10. Beddua, bela, ölüm içeren yemin ifadeleri	76
3.1.11. Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler	77
3.1.12. Şahit tutularak edilen yeminler	78
3.1.13. Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler	79
3.1.14. Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler.....	80
3.1.15. Diğer yeminler	81
3.2. KULLANILAN YEMİN İFADELERİNİN ANALİZİ	82
3.3. YEMİN İFADELERİNİN TOPLUMDİLBİLİMSEL DEĞERLENDİRMESİ	85
3.3.1. Cinsiyet	85
3.3.2. Sosyal Sınıf.....	88
3.3.3. Etnik Grup.....	90
3.3.4. Yaş.....	92
3.4. YEMİN İFADELERİNİN KULLANIM SEBEPLERİ.....	94
3.5. YEMİN İFADELERİNİN KULLANIM SEBEPLERİNİN ANALİZİ	95
3.6. YEMİN SEBEPLERİNİN TOPLUMDİLBİLİMSEL DEĞERLENDİRMESİ	97
3.6.1. Cinsiyet	97
3.6.2. Sosyal Sınıf.....	99
3.6.3. Etnik Grup.....	101
3.6.4. Yaş.....	102
SONUÇ VE ÖNERİLER	105
SONUÇ	105

ÖNERİLER.....	106
KAYNAKÇA.....	108
EKLER	120

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Yemin İfadeleri	68
Tablo 2. Yemin Sebepleri.....	95
Grafik 1. Yemin İfadeleri Kullanım Sıklığı.....	83
Grafik 2. Yemin Grupları Cinsiyet Dağılımı.....	86
Grafik 3. Yemin Grupları Sosyal Sınıf Dağılımı.....	89
Grafik 4. Yemin İfadeleri Etnik Grup Dağılımı.....	91
Grafik 5. Yemin İfadeleri Yaş Dağılımı.....	93
Grafik 6. Yemin Sebepleri.....	96
Grafik 7. Yemin Sebepleri – Cinsiyet Dağılımı.....	98
Grafik 8. Yemin Sebepleri – Sosyal Sınıf Dağılımı.....	100
Grafik 9. Yemin Sebepleri – Etnik Grup Dağılımı.....	101
Grafik 10. Yemin Sebepleri – Yaş Dağılımı.....	103

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Toplumdilbilim tarihi şematik düzlem.....	11
Şekil 2. Toplumdilbilim alanında öne çıkanlar.....	12
Şekil 3. Avrupa diyalekt sürekliliği haritası.....	44

KISALTMALAR

yn: Yazarın notu

vb: Ve benzeri

ör: Örneğin

vd: Ve diğerleri

M.Ö.: Milattan önce

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırmanın sınırlamaları ve araştırmanın yöntemi yer almaktadır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanın konusu, yemin ifadelerinin toplumdilbilimsel değişkenler kapsamında incelenmesi üzerinedir. Bireylerin dil tercihleri noktasında çeşitli değişkenler rol oynamaktadır. Çalışmamızda toplumdilbilimsel değişkenler arasından cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup ve yaş değişkenleri öne çıkarılmış, bunların Dicle Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan dilsel anket uygulamaları ışığında sergilediği sonuçlar üzerinde durulmuştur.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma toplumdilbilimsel değişkenlerden cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup ve yaş bağlamında yemin ifadelerinin toplumdaki konuşurlar tarafından farklılık gösterip göstermediğini uygulanan dilsel anket yoluyla elde edilen bulgular ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmamız bu süreçte, aşağıdaki soruların cevaplarını bulmayı hedeflemektedir.

- ‘Yemin ifadeleri’ özelinde dil tercihleri bireyler arası farklılar gösterir mi?
- Kadınlar ve erkekler arasındaki dil tercihleri farklılık gösterir mi? Eğer gösteriyorsa bu ifadelerin arka planındaki sebepler nelerdir?
- Sosyal sınıf farklılıkları dil tercihleri üzerinde etkili midir?

- Bireylerin etnik gruplarının ya da kullandıkları dilin farklı olması kullandıkları yemin ifadelerinde de farklılık yaratır mı?
- Yaş faktörünün dil tercihleri üzerindeki etkisi var mıdır?
- ‘Yemin ifadeleri’ kullanılmasının arkasında yatan sebepler nelerdir ve bu sebepler yukarıda sözü edilen değişkenlere (cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup ve yaş) göre farklılık gösterir mi? Eğer gösteriyorsa bu farklılıklar ne düzeyde karşımıza çıkmaktadır?

ARAŞTIRMANIN SINIRLAMALARI

‘Yemin ifadeleri’ üzerine toplumdilbilimsel değişkenler kapsamında yapılan bu çalışmada, bazı sınırlamalara başvurulmuştur. Araştırma, Dicle Üniversitesi – Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi 2012-2013 akademik yılı birinci sınıf öğrencileri ile sınırlıdır. Veriler bu eğitim döneminde yer alan öğrenci görüşlerini yansıtmaktadır.

Bir diğer sınırlama ise seçilen toplumdilbilimsel değişkenler ile ilgilidir. Bu çalışmada, cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup ve yaş değişkenleri üzerinde durulmuş, kimlik, diyalekt, coğrafya ve sosyal ağ değişkenleri kapsam dışında bırakılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamızın amaç bölümünde yer alan sorularla uyumlu olmak üzere bireylerin dil tercihlerinin arka planında yatan nedenleri ortaya koymak için nicel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

Toplumdilbilim alanında nicel araştırma yöntemlerinin uygulanması alanın önde gelen isimlerinden biri olan Labov'un 1966 yılında New York'ta yaptığı çalışmadan bu yana bu alanda kullanılan yaygın bir yöntemdir.

Bu çalışma, toplumdilbilim alanına dair teorik bilgilerin yanında 'yemin ifadelerinin' toplumdilbilimsel değerlendirmesine dönük uygulamalı anket araçlarını da içermektedir.

Uygulama için bir anket formu oluşturulmuştur. Bu anket formu eklerde yer almaktadır (Ek 1). Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm katılımcılara dönük kişisel bilgilerin yer aldığı bölümdür. Bu bölüm için Süer Eker'in "Toplumdilbilimsel Gösterge Olarak /e/" adlı çalışmasında kullandığı ankette yararlanılmıştır (Eker, 2007). Anketin ikinci bölümü katılımcıların hangi yemin ifadelerini, hangi nedenlerden dolayı kullandıklarını belirlemek için hazırlanmış iki sorudan oluşmaktadır.

Oluşturulan anket formu 154 katılımcıya üzerinde uygulanmıştır. Toplumdilbilim çalışmalarında 40 ilâ 150 arasında katılımcıya ulaşmak bu tür değişken analizi yapılan çalışmalar için yeterli görülmekte ve bu sayının üzerindeki verilerin değerlendirme açısından sıkıntı yaratabileceği söylenmektedir (Mesthrie, 2009: 89-90). 154 katılımcının toplumdilbilimsel analizler için yeterli düzeyde olduğunu düşünmekteyiz.

KATILIMCILAR VE PROFİLLERİ

Katılımcılar erişilebilir olması açısından Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden seçilmiştir. Katılımcıların %57,1'i (88 kişi) erkeklerden, %42,9'u (66 kişi) kadınlardan oluşmaktadır.

Katılımcıların yaş profili şu şekildedir:

- %10,4'ü 17-18,
- %51,9'u 19-20,

- %30,5'i 20-21,
- %5,8'i 22-23,
- %1,3'ü 24 ve üstü.

Katılımcıların etnik grupları ile ilgili oranlar şu şekildedir:

- %18,2'si Türk,
- %69,5'i Kürt,
- %11,0'ı Zaza
- %1,3'ü Arap.

Katılımcıların beyanları doğrultusunda gelir durumları göz önüne alınarak oluşturulan sosyal sınıflar ile ilgili oranlar şu şekildedir:

- 500 TL ve daha az / %11,0 (Alt)
- 501 TL – 1500 TL / %44,8 (Orta)
- 1501 TL – 2500 TL / % 29,2 (Orta Üstü)
- 2501 TL – 5000 TL %13,6 (Üst)
- 5000 TL ve üstü / %0,6 (Daha Üst).

Sözü edilen oranlar, araştırmaya katılan katılımcıların toplumdilbilimsel değişkenler kapsamında ne tür farklılıklar göstereceği noktasında verimli bilgiler sunacaktır. Çalışmamızda değişken analizi bu veriler ışığında yapılacaktır.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Verilerin analizi için SPSS 19 programı kullanılmıştır. Verilerden elde edilen bulgular ışığında 'yemin ifadeleri' ve 'yemin sebepleri' tabloları oluşturulmuş ve çalışmada kullanılan toplumdilbilimsel değişkenlerin her biri için grafikler düzenlenmiştir.

Uygulama sonucunda ortaya çıkan tüm tablolarda verilerin kullanım sıklığı ve yüzdelerine yer verilmiştir. Veriler arasındaki ulaşılan anlamlı farklılara ayrıca değinilmiştir.

Bu çalışmada ulaşılan verilere ait tablolar tez sonundaki ekler kısmında araştırmacılar için sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: TOPLUMDİLBİLİM

1.1. TOPLUMDİLBİLİM NEDİR?

Toplumdilbilim, genel anlamda dil ve toplum arasındaki ilişkiyi tüm yönleriyle ele alıp inceleyen bir dilbilim alanıdır. Daha özelden ise sosyal grupların dilsel kimlikleri, dile karşı sosyal davranışları, dilin standart ve standart dışı biçimleri, kullanılan millî dilin kalıp ve ihtiyaçları, dilin sosyal değişkenleri ve seviyesi, çok dilliliğin sosyal temelleri ve bunun gibi meselelere yoğunlaşan bir dilbilim dalıdır (Crystal, 2008: 440-441).

1.2. TOPLUMDİLBİLİM ÇALIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Bu bölümde, günümüz dilbilim çalışmalarının önemli araştırma alanlarından biri olan toplumdilbilimin henüz oldukça genç sayılabilecek tarihine, çalışma alanlarına ve ilişki içerisinde olduğu diğer alanlara genel anlamda değinmeye çalışacağız.

Sapir’le özdeşleşmiş olan *günümüze dek dilsiz hiçbir toplum bulunmamıştır* ilkesi, her toplumun ve topluluğun kendini ifade edip varlığını idame ettirme noktasında bir dile sahip olduğunun bir başka ifadesidir (Sapir, 1949: 1). Varlığın temel taşlarından biri olan dilin bir bilim dalı olarak incelenmesi ve bir alt bilim dalı olmaktan çıkması 20. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Bu noktada incelenmesi gerekenin dilin geçmişi, akrabalığı gibi belirleyicilerin değil, dilin bizzat kendisinin ne olduğunun araştırılması gerektiği fikrini benimseyen F. de Saussure’ün bilim dünyasına kazandırdığı ‘yapısalcılık’ (structuralism) teorisiyle dilbilim çalışmaları farklı bir boyut kazanmıştır (Selen, 2001: 1). Yapısalcılık, sadece dilbilim çalışmalarını değil aynı zamanda diğer tüm bilim dallarını da etkileyip bu yüzyılın en popüler fikir akımlarından biri haline gelmiştir. Dilbilim alanında Saussure’ün yapısalcılığını benimseyen ve araştırmalarını bu doğrultuda yapan ekoller oluşmuştur.

Oluşan bu ekollerden bazıları şunlardır; Tesnière'in (1893–1954) öncülüğünü yaptığı Fransız Ekolü, E. Sapir (1884–1939) ve Bloomfield'in (1884-1949) kurduğu Amerikan Ekolü, Trubetzkoy'un (1890–1938) oluşturduğu Prag Ekolü (Hulst, 2013: 181). Yapısalcılık ilkelerini takip eden ve bu teorem doğrultusunda çalışmalar üreten ekoller, Saussure'ün *dikeline – yatayına* ikilemine dayanarak sözcük/tümce gibi dilsel bir birimi önce parçalarına ayırmış, elde ettiği bu parçaları sınıflandırarak sonuca varmış, incelemelerine temel olarak da dilsel bir metin almış ve eşzamanlılık yöntemini kullanmıştır (Selen, 2001:1-2).

'Eşzamanlılık' (synchoronic) Saussure tarafından ortaya atılan ve dilbilim tarihi açısından önemli bir yaklaşımdır. Saussure'den önce bu alandaki çoğu çalışma 'artzamanlı' (diachronic) idi. Artzamanlılık ilkesi daha çok dilin tarihi ve dilde meydana gelen ses değişikliklerini konu ediniyordu. Saussure bu akımın dili tanımlamada eksik kaldığını öne sürmüştür. Eşzamanlılık ilkesinde dilin soyut sistem yapılarından oluştuğu ve bu yapıların her birinin birbirlerinden olan farklılıkları ile incelenmesi gerektiği ileri sürülür. Örneğin 'aslan' kelimesinin anlamı onun etimolojik kökeninde yatmaz, daha çok 'kaplan, leopar, çita, vb.' gibi terimlerle olan ilişkisinde yatmaktadır. Daha da önemlisi kelime anlamının grup içerisindeki diğer üyelerden farklı olmasıdır (Swan, 2004: 306-307). Saussure'ün dilbilimdeki yapısalcılık yaklaşımını İmer şu şekilde özetlemektedir;

“Saussure, karmaşık bir olgu olarak gördüğü **dil yetisi** (Fr. **langage**) içinde toplumsal nitelikli **dil** (Fr. **langue**) ile bireysel nitelikli **söz'ü** (Fr. **parole**) birbirinden ayırmaktadır. Bilgine göre; dili sözden ayırmak demek: 1. Toplumsal olguyu bireysel olgudan, 2. Önemli olguyu önemsiz, belli oranda rastlantısal nitelik taşıyan olgudan ayırmak demektir. Saussure dili, konuşan kişinin işlevi değil, bireyin edilgin bir biçimde belleğine aktardığı ürün olarak görmekte; dil yetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümü olan dili, bireyin tek başına yaratamayacağına ve değiştiremeyeceğine inanmaktadır” (İmer, 1990: 10-11).

Saussure, *dil (langue)* ve *söz (parole)* arasında bir seçim yoluna giderek dilbilim için, hedefin dil olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda yapılan bu seçim diğer bilim alanlarında devam eden yapısalcı çalışmaların da çıkış noktasını belirlemektedir. Yapısalcı çözümleme *sözden* yola çıkarak *dile*, yani olaydan, olayı biçimlendiren temel dizgeye ulaşmayı amaçlamaktadır (Bircan, 2009: 591).

Pek çok dilbilimci için modern dilbilimin öncüsü sayılan Saussure'ün ortaya atmış olduğu 'yapısalcılık' akımı, dilbilimde 'Saussurean / Saussurian' akımı da oluşturmuştur. Ama bu akıma daha sonraki yıllarda yapısalcılığa karşı çıkan ve bunun dil araştırmalarında yetersiz kaldığını savunan N. Chomsky tarafından itiraz edilmiş ve dilbilim tarihi farklı bir yön kazanmıştır.

Avram Noam Chomsky, 20. yüzyılın önde gelen dilbilimcilerinden biridir. Geliştirdiği 'üretici-dönüşümsel dilbilgisi' teorisi ile dilbilim tarihinde yeni bir devrin öncüsü olmuştur. Hymes'a göre; "Chomsky'nin çalışması, dilbilim teorisinin alanını genişletmenin yanı sıra, terimi yeniden tanımlaması açısından da oldukça önemli bir adımdır. 'Dil' için Chomsky, bir anadil konuşucusunun dilbilgisel bilgisi (daha çok sözsüz) olarak tanımlanabilecek edinç kavramını ortaya atmaktadır" (Hymes, 1977: 92) diyerek Chomsky'nin *Aspects* (1965) çalışmasının öneminden bahsetmektedir.

Dilbilim alanına yeni bir soluk kazandıran Chomsky'nin bu alana kazandırdığı kavramlar, edinç (competence) ve edimdir (performance). Chomsky'ye göre edinç doğal dil konuşucusunun diline dair bilgisi, kurallar sistemi üzerindeki hâkimiyetidir. Edim ise doğal dil konuşucusunun günlük hayatta ürettiği gerçek cümlelerdir (Syal ve Jindal, 2007: 30).

Hymes, Chomsky'nin çalışmasından övgüyle bahsederken, öne sürdüğü kavramların eksiklikleri ile ilgili eleştirilerini de belirtmektedir. Hymes'a göre Chomsky 'edinç' ile pek çok kısıtlamaları da beraberinde getirmektedir. 'Edinç' önce bilgiye, hatta bilgi içerisinde de dilbilgisi bilgisine indirgenmektedir. Bu yüzden konuşucusunun 'sözsüz (tacit) bilgisi ve becerisini' karmaşıktırmakta ve daha tam olarak olgunlaşmamış 'edim' (performance) kavramına yönlendirmektedir. Bu da 'edimin' iki temel amacını

gerçekleştirmesinde karışıklığa yol açmaktadır. İlk amaç ‘edincin’ (competence) altı çizilmesi gereken bir davranış olduğudur (sade edinç, gerçek edinç). İkinci amaç ise dilbilgisel olmayan becerilerin gerçekleşmesine izin vermesi beklenir; bunlar hafıza üzerindeki psikolojik kısıtlamalar, alternatif kuralların seçilmesi, biçimsel seçimler ve kelime düzenindeki araçlardır. Bu noktada ‘edincin’ ilk amaçtaki negatif çağrışımlarını ikinci amaçta giderme gibi bir eğilim vardır ve teori tam da bu noktada toplumsal etkenlere yer vermelidir (Hymes, 1977: 92-93). Hymes, ‘competence’ terimine alternatif olarak sadece dilbilgisi, fonoloji ve kelime bilgisine sahip olmanın yeterli olmadığını ve bütün anadil konuşucularının yaşadıkları toplum içerisinde dili uygun bir şekilde kullanmayı da öğrenmek zorunda olduklarını belirterek ‘communicative competence’ (iletişimsel edinç) terimini ileri sürer (Trudgill, 2003: 24).

Hymes, eleştirilerini dile getirdiği bu bölümdeki dipnotta Temmuz 1968’de gerçekleşen bir konuşmada Chomsky’nin teorisinin eksikliği konusunda öne sürdüğü eleştirileri Chomsky’nin de kabul ettiğini ve orijinal ‘edinç / edim’ teorisinin yetersiz olduğunu söylediğini belirtmektedir (Hymes, 1977: 93). Hymes, eleştirilerinde aslında doğrudan bir şekilde olayın toplumsal eksikliğine değinmiştir. Dil edinim sürecinde toplumdan uzak ve toplumsal etkenlerin dışarıda tutulduğu bir teorisinin eksikliğini vurgulamaktadır. Bu yönüyle toplumdilbilimci kimliğinin çalışmalara getirdiği eleştiriler üzerinde oldukça etkin olduğunu gözlemlemekteyiz.

Toplumdilbilimin (sociolinguistics) yeni bir inceleme alanı olduğuna daha önce değinmiştik. Alanın yeni olması tarihinin de incelenmesi noktasında biraz ihmalkârlık gösterilmesine neden olmuş ve “dilbilimciler neden kendi alanları ile alakalı tarihsel bilinçten yoksundurlar” (Koerner, 1991: 57) gibi eleştirilerin odağı haline gelmiştir. Kendisi de bir dilbilimci olan Koerner bu noktadaki eksikliği gidermek adına yazmış olduğu makalede hem alanla ilgilenenler hem de alan dışındaki araştırmacılara alanın tarihsel gelişimi hakkında bir fikir vermektedir.

Koerner, 1991 yılında kaleme aldığı bu makale için araştırma yapmaya başladığında tarihsel ihmalkârlığı da göz önünde bulundurursak toplumdilbilim tarihi ile ilgili herhangi

bir veriye ulaşamamasının sürpriz olmadığını belirtmektedir. Bu disiplin, her ne kadar Bernstein 1960, 1961, Fishman 1972 gibi sosyoloji kökenli ve Hymes gibi etnoloji kökenli bilim adamları ile bağlantılı da olsa özellikle dilbilimcilerin bu makaledeki tarihsel sürece konu edinileceği belirtilmektedir. Koerner'e göre 'modern toplumdilbilimin' temellerini oluşturan Labovian (William Labov'dan türetilmiştir yn.) geleneğin hayat bulmasında yapısalcılığın kurucusu Saussure'den bile öncesine uzanan bir olgunlaşma evresi bulunmaktadır. Toplumdilbilim bir disiplin olarak incelenmeden önce 'lehçebilim' (dialectology) olarak incelenmekteydi. Bu alanın kökleri August Schleicher (1821–1868) tarafından ortaya atılan 'doğal bir bilim olduğu için dile yaşayan bir organizmaymış gibi davranılmalıdır' görüşüne karşı çıkan William Dwight Whitney (1827–1894), Heymann Steinhil (1823–1899), Michael Bréal (1832–1915), Hermann Paul (1846–1921), Jan Baudion de Courtenay (1846–1929) gibi bilim adamlarının dil konusundaki felsefi düşünce yapısının değişmesine yol açan çalışmalara dek uzanmaktadır. Whitney'in Saussure üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur. Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*'nde çokça yararlandığı Whitney'in *Language And The Study Of Language* kitabında yer alan aşağıdaki bölüm bu duruma bir delil olarak sunulabilir;

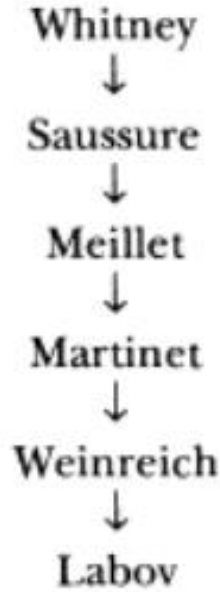
“Konuşma kişisel değil aksine toplumsal bir mülktür; bireye değil toplumun üyelerine aittir. Var olan bir dilin herhangi bir yapısı hiçbir şekilde kişisel bir çalışmanın sonucu değildir; bu nedenle çevremizdekiler tarafından kabul görüp kullanıma sokulana dek bu yapıları kesinlikle dil olarak adlandırmayız. Konuşmanın tüm gelişimi, her ne kadar bireyin hareketleriyle başlasa bile, toplum tarafından geliştirilmektedir” (Whitney, 1884: 404).

Saussure'ün Whitney'e olan saygısına değinmesine ek olarak Saussure'ün Paris yıllarındaki en parlak öğrencisinin Antoine Meillet (1866–1936) ile olan bağına da değinir. Meillet'nin en başarılı öğrencisi ise Andre Martinet (1908–1999)'dir. Bu noktaya özellikle değinilmesinin sebebi Martinet'nin 1939'da kaleme aldığı ve II. Dünya Savaşından sonra yayımlanan kendi lehçesi üzerine yazdığı monografik yazıdır. İlginç olan bir diğer nokta da Uriel Weinreich'in Martinet'nin yüksek lisans ve doktora öğrencisi olması ve meşhur

olmasını sağlayan *Languages in Contact* (iki dillilik üzerine sosyo-coğrafi bir çalışma) adlı kitabının kaynağının Martinet'in vermiş olduğu bir dizi derse dayanmasıdır. Labov'un bu temaslarla bağlantısı ise yüksek derecelerini Weinreich ile birlikte alması ve onun oğrencisi olmasıdır. Tüm bu dizgi Koerner tarafından şu şekilde şematik bir soyağacına dökülmektedir;

şekil 1: Toplumdilbilim tarihi şematik düzlem (Koerner, 2007: 62).

Whitney'den Labov'a



Bu şemayı takiben Koerner, makalesinde toplumdilbilim tarihini özetleyen ikinci bir şema vererek toplumdilbilimin bir bilim dalı olarak incelenme ve üzerine araştırmalar yapılma sürecine ulaşana dek yaklaşık yarım asırlık süreci bizlere özetlemektedir. Koerner'den aktardığımız toplumdilbilimin tarihsel gelişimi ile ilgili olan bu bölümü okuyucuya sunduğu ikinci şeması ve bir bilim dalının tarihinin önemi üzerine söyledikleri ile noktalayacağız.

Şekil 2: Toplumdilbilim alanında öne çıkanlar (Koerner, 2007: 65).



Toplumdilbilim, bir bilim dalı olarak tarihi incelenme noktasına gelecek derecede ilgi görmeye başladıysa çok aşikârdır ki alan olgunluk seviyesine ulaşmış demektir (Koerner, 1991: 57-70).

Toplumdilbilimin tarihsel gelişimi ile ilgili var olan tartışmaların bir benzeri isim olarak literatüre ne zaman girdiği konusunda da mevcuttur. Koerner, toplumdilbilim tarihine değinirken; terimin, 1952 öncesine kadar ortaya çıkmadığını ve Haverd C. Currie tarafından bulunduğunu öne sürmektedir (Koerner, 1991: 65). Ama toplumdilbilim teriminin ilk defa Thomas C. Hodson tarafından 1939’da ve dilbilim alanında ilk defa Eugene Nida tarafından 1949 yılında kullanıldığı karşımıza çıkmaktadır. Paulston, birçok araştırmacının terimi Haverd Currie’ye atfettiğini ve terimi bulanın da kendisi olduğunu yazmaktadır (Paulston, 2003: 1).

Terimi sahiplenme üzerine bu kadar istekli olanların yanı sıra ‘toplumdilbilimin kurucusu’ konumu atfedilen William Labov’un bu konudaki tepkisi daha da ilginçtir; “Sociolinguistics terimine yıllarca karşı çıktım çünkü terim, sanki sosyal olmayan başarılı bir dilbilim teorisi veya deneyi olabilirmiş gibi bir ima içermektedir” (Labov, 1972: xix-

xxiv). Labov, eleştirisinde de belirttiği gibi ortaya atılabilecek yanlış teori ve savlardan dolayı toplumdilbilimi genel dilbilim teriminden ayrı tutmaktan uzak durmuştur.

Labov'un öne sürdüğü eleştirel nokta farklı bir okumayla aslında alanın ne olduğunu ve neyle ilgilendiğini de işaret etmektedir. Sapir, 1949 yılında “ dil, öncelikle kültürel veya sosyal bir üründür ve böyle de algılanması gerekir” derken her ne kadar terimsel olarak henüz toplumdilbilime ulaşmamış olsa da dilin toplumla olan ilişkisine açık bir şekilde değinmiş ve “dil, toplumsal gerçekliği anlamak için bir rehber niteliğindedir” demiştir (Sapir, 1949: 68-76).

Sapir, dilin kültürle olan bağına değinmek için şu şekilde bir örnekleme yapmaktadır; “Örneğin basit bir şiiri anlamak demek o şiir içerisinde geçen kelimelerin basitçe anlamlarını bilmek değildir. Daha çok o şiirin geçtiği toplumu ayna gibi yansıtması ve daha fazlasıdır” (Sapir, 1949: 69). Dilin ‘insanlar arasında sadece iletişimi sağlamak için var olan bir aygıt’ tanımlaması, modası geçmiş ve çok eksik bir tanımlama olarak karşımızda durmaktadır. *Dil sadece iletişim kurma aracı değildir* denirken dilin toplumsal tarafı işaret edilmekte ve onun diğer *insanlarla ilişki kurma ve bunu korumanın bir yolu* olduğu vurgulanmaktadır (Trudgill, 2000: 1). Trudgill, toplumdilbilimin dilbilimin bir parçası olduğunu ama ayrıldığı noktanın özellikle dille uğraşırken ona toplumsal ve kültürel bir fenomen gibi davranması olduğunu belirtmektedir (Trudgill, 2000: 21).

Dil ve toplumdilbilim arasındaki ilişkiye genel bir bakış açısı getirdikten sonra toplumdilbilimin çalışma alanları ile ilgili alt başlıkların bu noktadan itibaren detaylandırılmasının alanla ilgili çalışmalara ışık tutması bakımından faydalı olacağı kanısındayız.

Toplumdilbilim, pek çok alan uzmanı tarafından çeşitli başlıklar altında incelenmekle birlikte bu çalışmada çoğu alan çalışanlarının belirttiği ve Peter Trudgill'in ‘*Sociolinguistics: An Introduction to Language*’ kitabındaki değişkenlerden öne çıkan başlıklara göre inceleme yapılacaktır.

1.3. TÜRKİYE'DE TOPLUMDİLBİLİM ÇALIŞMALARI

Toplumdilbilim çalışmalarının Türkiye'ye yansması çok gecikmeli olmamakla birlikte alanın gelişmişliği ve olgunluğu bakımından oldukça genç sayılabilir. Uluslararası anlamda günümüz dilbilim çalışmalarının bir alt dalı olarak görülmekten çıkıp yeni bir disiplin haline gelmiş olana toplumdilbilim, Türkiye'de fazla ilgi görmemiştir.

1960'lı yıllarda gelişim anlamında ivme kazanan toplumdilbilim alanında yayınlanan çalışmaların sayısı Türkiye'de parmakla sayılabilecek oranda azdır.

Bu alanda öne çıkan çalışmaların başında Kamile İmer'in '*Dil ve Toplum*' (1990) kitabı yer almaktadır. İmer, kitabında dilbilimin tarihsel gelişiminden yola çıkarak toplumdilbilim alanına dair temel kavramları dil-toplum bağlamından hareketle açıklamaktadır. İmer, alanın bilimsel çalışma anlamında yetersizliğini vurgulamanın yanı sıra çoğu kavramın Türkçe karşılığının olmayışını da önemli sorunlardan bazıları olarak not etmektedir (İmer, 1990: 7-8). Bu yayın, yazarın da eksiklikler konusunda düştüğü şerhler doğrultusunda incelendiğinde Türk bilim camiasının alanla tanışması bakımından oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Alanla ilgili Türkçe kaynakların azlığı ya da neredeyse hiç olmayışı yabancı dil eğitimi veya edebiyatı alanlarındaki akademisyenlerin bu alana yönelmesini ve Türk dilbilimcilerin alana biraz daha mesafeli olmalarına neden olmuştur.

Toplumdilbilim alanında öne çıkan bir diğer çalışma da Nevin Selen'e ait olan '*Toplumsal Dilbilime Giriş*' adlı çalışmadır. Bu çalışma, 2001 yılında alanın tanıtılması amaçlanarak hazırlanmış güncel bir çalışmadır. Bu bağlamda çalışmanın yapılma amacı alanın ne kadar yeni olduğuna dair bir kanıt niteliğindedir. Selen'in çalışmasının önemi alanın uygulamalı örnekleriyle okuyucunun karşısına çıkmasındadır. Genç araştırmacılar ve alan çalışmaları açısından bu çalışma, bir rehber niteliği taşıması bakımından önemli eserlerden bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İmer ve Selen'in dışında alanla ilgili son dönemde yayımlanmış bulunan pek çok makale, tez ve bildiri bulunmaktadır. Bu makaleler ve tezlerin çoğalmasında özellikle Hacettepe Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinin katkısı yadsınamaz ölçüde öne çıkmaktadır.

Alan üzerine yazılmış makalelerden bazıları şunlardır; Güray König'e ait 'Toplum Dilbilimin Tarihsel Dilbilime Katkıları' (1985), Oya Külebi'ye ait 'Kadın Hakları Konusuna Toplumdilbilim Açısından Bir Yaklaşım' (1989), Süer Eker'e ait 'Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımı' (2007) çalışmalarıdır. Bununla birlikte Sema Aslan Demir tarafından hazırlanan 'Türkiye Türkçesinde İsteme Anlam Birimi: Dilbilgisel Ve Toplum Dilbilimsel Bir İnceleme' (2007) doktora tezi, dilin toplumla ilişkisini irdeleyen kapsamlı bir çalışma olarak literatürde yer almaktadır.

Toplumdilbilim alanı ile doğrudan bağlantılı çalışmalara ilaveten alanın alt çalışma öğeleri ile ilintili pek çok sayıda çalışma da Türkiye'deki alan çalışmalarına kaynaklık etmesi noktasında mevcuttur. Bunlardan öne çıkan bazı çalışmalar şunlardır; 'Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Türkçe Ve Almanca Deyimlerde Kadın' (Aktaş, 2008), 'Türkçede Sloganlaştırılan Dil Birliklerinin Toplum Dilbilimsel İşlev Çözümlemesi Üzerine Bir Deneme' (Aydemir, 2006), 'Argo ve Toplumsal Cinsiyet' (Kocaer, 2007), 'Toplumdilbilimde Özgünlük Kavramı' (Şen, 2006), 'Dil ve Cinsiyet: Reklam Dili Çözümlemesi' (Okan, 2007). Sözü edilen çalışmaların ortak noktası, toplumdilbilim disiplininin inceleme alanına giren başlıklardan çoğunu incelemesidir. Yapılan çalışmaların bazılarının farklı akademik uzmanlıkları bulunan bilim insanlarına ait olması, alanın disiplinler arası olma özelliğini yansıtmakla birlikte alanın gelişmişlik anlamında kat etmesi gerekli uzun bir yolun varlığını da işaret etmektedir.

Bu ve buna benzer çalışmaların oranlarındaki artış toplumdilbilim alanının Türkiye bilim çevresindeki artmakta olan önemini vurgulaması bakımından önemlidir.

1.4. TOPLUMDİL BİLİMİN ÇALIŞMA ALANLARI

1.4.1. Dil ve Toplum

Rastlantısal bir şekilde birbirini tanıyan insanların ilk karşılaşmalarında üzerinde durup konuştukları belli başlı bazı konular vardır. Bunlar her ne kadar kültürler arasında farklılıklar gösterebilir de özünde taşıdıkları amaç çoğu zaman benzerdir. Bu durum, dilin kullanılış amaçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal bir sonuç olarak da dilin sadece bir iletişim aracı olarak değil aynı zamanda bir ilişki kurma aracı olarak da kullanıldığının örneklenmesidir. Trudgill, bu durumu İngiliz toplumu üzerinden yola çıkarak şu şekilde açıklamaktadır. İngiliz toplumunda birbirini tanımayan bireylerin çoğunun karşılaştıklarında konuştukları ilk şey genelde hava durumudur. Bu konuşmalar hava koşullarının sık değişkenliğinin toplumun üzerindeki belirgin rolünden yola çıkılarak yapılmaktadır. Hiç tanışmadan, insanların kendileri ile ilgili çok fazla bilgi vermeden ortamdaki gergin havayı yumuşatmak için yapılan bu konuşmalar birlikte geçirilecek zamanı rahatlatma ve oluşması muhtemel gergin atmosferi ortadan kaldırma çabalarının bir sonucudur. İki İngiliz'in bu tarz bir birlikteliği sosyal ilişki kurmanın aracı olarak kullanılmaktadır. Bu konuşmayı doğal olarak dili kullanarak yapacaklardır. Bu da tam olarak Trudgill'in işaret etmek istediği noktayı vurgular; "Dil sadece hava veya ona benzer herhangi bir konu hakkında bilgiyi aktarmak için kullanılan bir yöntem değildir. Aynı zamanda diğer insanlarla ilişki kurma ve bu ilişkiyi korumak için kullanılan önemli bir yoldur" (Trudgill, 2000: 1).

Varlığının kaynağı olan toplum ile iç içe olmak zorunda olması dilin toplumsal bağının en büyük sebebidir. Et ve kemik gibidir dil ve toplum. Birbirinden ayrılmaz iki parçadırlar. Aynı ayrı düşünülmemeleri gerekliliği Saussure'den toplumdilbilimin babası sayılan Labov'a dek neredeyse her dilbilimcinin üzerinde önemle durduğu bir nokta olmuştur. Bu noktada bir adım daha ileri giderek dilin toplumu var ettiğini söyleyebiliriz. İnsanoğlunun varlığının başlangıcından günümüze çok farklı nedenlerle dile gereksinim duyulmuştur. Bu gereksinim kimi zaman tek bir ses kimi zaman ise uzun bir kelime olarak

ifade edilmiştir. Bu bağlamda ilkel toplumlarda dilin var olmadığı teorileri manasızdır. Bu toplumlarda da kullanılan bir dil vardı ama ilkel bir dildi demek daha doğru olacaktır. Kullanılan dillerin kullanım şekli ise içinde bulunulan toplumlar için ayrı bir tartışma konusu olabilmektedir.

Bu noktada ölçünlü/standart dil ve ölçünlü/standart olmayan dil tartışması ile karşılaşmaktayız. Trudgill, İngilizce üzerinden eğitilmiş insanlar ve özellikle gücü elinde bulunduran zümre içerisinde dilin standartlığı noktasında genel bir ortak kanaat olduğunu belirtmektedir. Bu kanaat sonucunda oluşan standart dile, yukardan insanlara dayatılan ‘dilün süper-empoze çeşidi’ (superposed variety of language) denebilir. Ama bu genel kanaat, telaffuzda uygulanmamaktadır. İngilizce için dünyaca kabul görülen standart bir aksan bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise teorik olarak bölgesel veya yerel aksan kullanıcılarının birbiri ile anlaşabilmeleridir. Ama yine de ölçünlü dil ile birlikte İngiliz aksanı veya dilbilimciler tarafından kabul görülen şekliyle ‘Received Pronunciation (RP)’ ortaya çıkmaktadır. Bu aksan, özellikle elit İngiliz sınıfı tarafından desteklenmiş ve devlet okullarında çocukların eğitiminde kullanılmıştır. Bu aksan BBC (İngiliz devlet televizyonu) sunucuları için bir gerekliliktir ayrıca İngilizceyi sonradan öğrenen herkese bu aksan ile konuşmalar öğretilmektedir (Trudgill, 2000: 7).

İngiltere’de ölçünlü dil –standart dili karşılayan ‘BBC İngilizcesi’ (BBC English), Edinilmiş Telaffuz (Received Pronunciation), ‘Kraliçe İngilizcesi (Queen English) ya da ‘Oxford İngilizcesi (Oxford English- İngiltere’nin köklü üniversitelerinden biri olan Oxford Üniversitesi’nden gelen bir isim) Türkiye’de karşılığını genellikle ‘İstanbul Türkçesi’, ‘Standart Türkiye Türkçesi’ veya ‘Saray Türkçesi’ olarak bulmaktadır. Trudgill’in İngilizce üzerinden belirttiği durumun benzeri Türkçe için de geçerli olmaktadır. Ölçünlü dil olarak okullarda öğretilen, televizyonlarda konuşulan dil ‘İstanbul Türkçesi’ diye bilinen ve kabul gören Türkçedir. İngilizcedeki İngiliz aksanına Türkçede genel kabul gören İstanbul ağız denk gelmektedir. Bu denkliğin diğer bir benzer noktası BBC İngilizcesi ve TRT Türkçesi olarak karşımıza çıkmakta ve genel kabul gören bu konuşma şekli okullarda ölçünlü dil olarak öğretilmektedir.

Konuştuğumuz dil için kullandığımız aksanlar bireylerin günlük yaşantılarında önemli roller oynamaktadır. Ölçünlü dil ile beraber kullandığımız ölçünlü aksan, bireye çeşitli durumlarda ekonomik ve sosyal anlamda itibar kazandırmakta ve farklı imkânlardan yararlanması noktasında avantaj sağlamaktadır. Türkiye’de kullanılan pek çok ağız bulunmaktadır. Ama hem eğitim hem de iş hayatımızda ağırlıklı olarak kullanmaya çalıştığımız aksan ‘İstanbul Türkçesi’dir. Zengin bir ‘dil çeşitliliği’ (language variety) barındıran Türkçede kullanılmaya çalışılan, diğer bir deyişle kullanılması bir devlet ve eğitim politikası haline gelen ölçünlü dile ağırlık verilmesinin sebebi ise başkadır. Trudgill bu sebebi doğrudan “Dilin saflığı ve doğruluğu ile ilgili değer biçme hadisesinin arkasındaki neden dilsel olmaktan çok *toplumsal*dir” diyerek açıklamaktadır (Trudgill, 2000: 8-9).

Bu bağlamda kullanılan ağızlar veya dil çeşitliliği üzerine yapılan tartışmaların bizleri götürdüğü tek nokta, sözü edilen durumun toplumsal bir boyuta sahip olmasıdır.

Dilin toplumsal boyutu ile ilgili olarak Trudgill, Sapir-Worf hipotezini de kaçınılmaz olarak değerlendirmesi içerisine almakta ve dilin konuşucusunun dünya görüşünü etkileyerek hatta kontrol ederek toplumu etkileyebildiğine değinmektedir (Trudgill, 2000: 13).

Bu teoriye göre bireylerin kullandığı diller, düşünce yapılarını da sınırlamaktadır. İlk ortaya atıldığı dönemlerde ilgi uyandıran bu teori, bir noktaya kadar haklılık payı olsa da pek çok dilbilimcinin itirazı ve reddiyle karşı karşıya kalmıştır. Trudgill’in özelde İngilizce için ele aldığı bu durum, diğer diller için de uygulanabilmektedir. Trudgill, belirli bir noktaya kadar ‘semantik’ bağlamda diğer dil yapılarının algılanmasındaki olası güçlüklerle rağmen Sapir-Whorf teorisinde bahsedilen ‘sınırlamanın’ ihtiyaç duyulması halinde aşılabileceğini belirtmektedir (Trudgill, 2000: 15). Günümüz itibari ile teorinin eksiklikleri her ne kadar irdelenip açığa çıkarılmış olsa dahi dil-algı-toplum bağlamı içerisinde etkisini hala hissettirmektedir.

Dil ve cinsiyet alanında önemli çalışmalar kaleme alan Robin Lakoff dilin algı ve bilinç dünyamızı şekillendirdiğine dair fikirlerini şu şekilde belirtmektedir; biz dili

kullanırken dil de bizi kullanır. Bu, konuşucular dilleri hedeflerini gerçekleştirmek için kullanırlar ama ifadelerinin kontrolü tamamen kendilerinde değildir olarak okunabilir. Dilsel tercihler muhataplara göre değişen yargılara, nerede olduklarına, ne başarmayı hedeflediklerine ve ne hakkında konuştuklarına dayanmaktadır. Bu da kişisel algı sisteminin oluşmasını sağlamaktadır. Dilsel yapılar her ne kadar kullanıcıları tarafından yapılandırılırsalar bile aslında kullanıcılarını yapılandırır (Lakoff, 2004: 104).

Trudgill dile etkisi olan etmenleri üçe ayırarak incelemektedir. Bunlar; dilin kullanıldığı fiziksel çevre (physical environment), sosyal yapı (social structure) ve değerlerdir (values).

Bireylerin içinde buldukları fiziksel şartlar, onların kelime dağarcığı başta olmak üzere belli başlı noktalarda önemli etkilerde bulunmaktadır. Örneğin İngilizcede ‘geyik’ için tek kelime bulunurken, geyiklerin doğal yaşam alanlarından birisi olması itibari ile Kuzey İskandinavya’da ve buna paralel olarak Saami dillerinde geyik terimine karşılık gelen birçok kelime bulunmaktadır. Bu da bireyin içinde bulunduğu toplumun yaşayan dile etkisinin ne derece etkili olduğunu gösteren önemli bir noktadır.

Sosyal yapı, dile etkisi olan diğer bir öğedir. Trudgill, bu konuda akrabalık isimlerini İngilizce ve Avustralya Aborjin dili Njamal ile kıyaslamaktadır. Njamal’de *mama* terimi tüm erkek akrabalar için kullanılırken İngilizcede her bir akraba için *father*, *uncle*, *male cousin of parent* gibi farklı terimler kullanılmaktadır. Toplumsal yapılar burada devreye girmektedir. İçinde yaşanan toplum için önem arz eden kelimeler o toplumun kelime dağarcığında da kendini göstermektedir. Zaman içerisinde yaşanan toplumsal değişimler kendini kelimelerde de göstermektedir. 19. yüzyılda geniş ataerkil evlerde yaşayan Ruslar, günümüzde modern dünyanın getirdiği değişimler sonucu ayrı evlerde yaşamaktadırlar. Bunun sonucunda İngilizcede ‘*husband’s brother’s wife*’ (*elti*) olarak kullanılan ‘*yatrov*’ kelimesi Rusçada kullanımdan kalkmıştır. Akrabalık isimlerinin İngilizce ile kıyaslanmasında Türkçedeki amca-dayı ve hala-teyze ayrımı bu bağlamda iyi bir örnek oluşturabilir. Türk kültüründeki bu ayrım İngilizcede sadece (uncle-aunt) şeklinde kendini göstermektedir.

Dile etkisi olan bir diğere öge de *değerler*dir. Bu öge daha çok yasaklarla birlikte kullanılan ve ‘*taboo*’ olarak kabul edilen ifadeleri kapsamaktadır. Tabu, dilsel olarak söylenmeyen, söylenmesi hoş karşılanmayan veya yasaklanan kelimeleri kapsamaktadır. Bu kelimeler genelde toplumun manevi veya ahlakî değerleri çerçevesinde ortaya çıkan ya da diğere bir deyişle ortaya çıkması engellenen kelimelerdir. Sadece bu kelimeler bile bir toplumun sosyal değerlerini anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Bu da her toplumun kendi değerleri açısından tabu kelimelere sahip olduğunu göstermektedir. İngilizcenin konuşulduğu toplumlarda günümüzde özellikle cinsellik içeren ve dine karşı olan kelimeler, Roma-Katolik toplumlarında dinle ilişkili kelimeler, Protestan Norveç ve İsveç’te ise şeytan ile ilgili kelimeler tabu kelimeler sınıfına girmektedir. Tabu kelimelerin kullanımı pek çok toplum tarafından sert bir şekilde karşılanmakta, tepki çekmekte ve çeşitli cezalarla cezalandırılmaktadır. Yasaklanan kelimelerin sahip olduğu tahrip edicilik daha fazla olduğu için toplum içerisinde bu kelimelerin genelde küfür olarak kullanılması eğilimi ortaya çıkmaktadır. Tabu kelimelerinin kullanımına gösterilen tepki, kelimenin terim anlamından ziyade ona yüklenen anlama duyulan şüursuz bir tepkiden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden tabu dilsel olduğu kadar toplumsal da bir olgudur. Tabu kelimelerin kullanımının kısıtlanması sadece tabu kelimelerinin değil aynı zamanda fonetik bağlamda bu kelimelere benzeyen kelimelerin de yok olmasına yol açmaktadır. Trudgil’in verdiği İngilizce ‘*rabbit*’ kelimesinin eski biçimi olan ‘*coney*’ kelimesi bu duruma iyi bir örnektir (Trudgill, 2000: 15-20). ‘*Coney*’ eski İngilizcede tavşan anlamının yanında aynı zamanda kadın genital bölgesi anlamında da kullanılmaktaydı. Kelimenin bu anlamından dolayı kullanımı azalmıştır.

Bu durum Türkçede özellikle dil öğrenimleri noktasında bireylerin karşısına çokça çıkmaktadır. Yabancı bir dil öğrenen birey özellikle kendi anadilinde tabu kabul ettiği bir kelimeye benzeyen kelimeleri söylemekten imtina etmekte hatta yazılı olarak kelimeleri karşısında görmesi utangaçlık, çekingenlik ve dile mesafeli bir yaklaşım göstermesine sebep olabilmektedir. İngilizcede cinsiyet anlamına gelen ‘sex’ ve hasta anlamına gelen ‘sick’ kelimeleri bu durum için verebileceğimiz örneklerden bazılarıdır.

1.4.2. Dil ve Sosyal Sınıf

Dilin toplumsal boyutları ile ilgili yapılan çalışmalarda üzerinde durulması gereken noktalardan biri de sosyal sınıflar düzeyinde kullanılan dildir. Hangi sosyal sınıfın hangi dili, ne doğrultuda ve nasıl kullandığı konusu pek çok dilbilimcinin merak ettiği ve üzerine araştırmalar yaptığı bir alandır.

Sosyal sınıf, 19. yüzyıla kadar uzanan sosyal ve politik ekonomi teorilerine dayanan, entelektüel temelleri olan bir kavramdır. Bu kavram Karl Marx ve Max Weber gibi düşünürlerle özdeşleştirilmektedir. Sosyal sınıf tanımlamasının pek çok yöntemi vardır. Her ne kadar insanların sahip olduğu işe göre sınıf belirleme genellemesi varsa da bu sadece tanımlamanın bir yoludur. Marx, sosyal sınıfları kapital üretenler (işçi sınıfı) ve onu kontrol edenler (orta sınıf) olarak iki temel gruba ayırmıştır. Weber, sadece ekonomik anlamda yapılan bu ayrımı bir nokta ileri taşıyarak sınıfı, 'sosyal harekete' (social action) göre tanımlamış ve daha çeşitli ve farklı sınıfların oluşmasını sağlamıştır. Marx'tan Weber'e olan değişiklik bir anlamda bireyin karmaşık davranışlar düzenine katılımının (konuşması ve yaşam tarzı ile) ve bunların davranışlara yansımalarının bir göstergesidir (Meyerhoff, 2006: 156). Sınıfsal ayrım tartışmalarında Marx ile başlayan ekonomik temelli ayrımın yanı sıra daha geniş düzlemde kültürel etmenler üzerinden de bir ayrıma gidilmektedir (Kerswill, 2006: 51)

Trudgill, dil ve sosyal sınıf ayrımının yapılmasındaki amacı birkaç farklı nedene bağlamaktadır. Bunlar; dilbilimcilerin ne tür bilgilerle çalıştığını göstermek, özel belli bazı toplulukların sosyal yapıları hakkında fikir edinmek, sınıflar arasında yapılan geniş ölçekli keskin ayrımlardan kaçınmamızı sağlamak, sosyal sınıf lehçeleri (socioal class dialects) hakkında bilgi edinmek, en önemlisi de dilsel değişim (linguistic change) hakkında bizlere geniş bilgi sunmaktır. Büyük gizemlerden biri olan 'dilsel değişim' ile ilgili olan kısım özellikle toplumdilbilimcilerin son kırk yılda yapmış oldukları çalışmalar sayesinde daha anlaşılır hale gelmiştir (Trudgill, 2000: 39-41).

Spolsky, sosyal sınıfların konuşma üzerine olan etkisinden bahsederken, değinilmesi gereken en önemli çalışmalardan birinin ‘sosyal katmanlaşma’ (social stratification) kavramının kurucusu da olan William Labov’un New York üzerine yaptığı çalışmayı anar. Yapılan bu çalışma tamamen dilbilimsel bir merakla yapılan bir sorgulama sonucu ortaya çıkmış ve bu çalışmaya kadar ‘sosyal sınıfların konuşmaya olan etkisi sıfırdır’ önermesinin doğruluğunu sorgulama amaçlanmıştır (Spolsky, 1998: 39). Bu çalışma ile yapıtaşları dizilen alanın riskli noktaları, yapılacak sosyal sınıf ayrımının nasıl yapılması gerektiği üzerinde son derece hassasiyetle durulması gereken konulardan biridir.

Dil ve sosyal sınıf ayrımının yapılması her ne kadar Trudgill’in yukarıda belirttiği amaçlara hizmet etmesi bakımından faydalı ise de bu ayrımın yapılma yöntemi de sorgulanan ve eleştirilen noktalardan biridir. Labov, ‘*The Social Stratification of English in New York City*’ adlı kitabında bu durumun bir adım gerisine giderek ‘sosyal sınıf’ kavramının tanımlanmasında bile çok tartışmalar yaşandığını işaret etmektedir. Çünkü ‘sosyal sınıf’ tanımının yapılması bir anlamda bu tanımın sonuçlarını onaylamak ve buna katlanmak demektir (Labov, 2006: 132).

Yapılan ayrım, dilbilimsel araştırmalar için yapılan bir ayrım olsa dahi sınıfsal ayrımcılık imasını küçük bir nebze bile olsa hatırlatması, durumu hassaslaştırmaktadır. Labov, sosyologlar tarafından ortaya atılan bu hassas durumun Amerikalı toplumdilbilimciler tarafından kabul görmemesinin sıra dışı bir durum olmadığını belirtmektedir. Labov, toplumdilbilimcilerin sınıfsal ayrım yaparken New York şehri örneği üzerinden yapılan çalışmayı temel alarak tüm toplumlara uygulanabileceği algısının aceleci bir tavır olduğunu vurgulamaktadır. Hatta tüm toplumun sınıflandırıldığı genellemesinin de bir kenara bırakılması gerektiğini belirtmektedir (Labov, 2006: 133).

Dilin sosyal sınıf ile olan ilişkisi ile ilgili ayrımların neye göre yapılacağı çokça tartışılan bir konudur. Bu ayrımlar ile ilgili yapılan örneklerden bazılarını Labov şu şekilde sıralamaktadır.

- “Rickford’un Canewalk-Guyana çalışması iki büyük sosyal ayrımı
- şekerkamışı kesicilerinin oluşturduğu varlıklı sınıf ve diğer herkesi

kapsayan varlıklı olmayan sınıf - gösteren klasik bir örnektir. Sosyal sınıflandırma ile ilgili yapılan diğer bir çalışma da insanları içinde buldukları sosyal ağ türlerine göre sınıflayan çalışmadır” (Milroy 1980, Bortani-Ricardo 1985).

Labov’un öne sürdüğü sınıfsal ayırım yapılırken dikkat edilecek hususlar konusunda Bernstein daha belirgin ve sonuç alınabilecek araştırmalar yapılabilmesi için yapılacak ayırımın sosyo-ekonomik düzeyde olması gerekliliğini belirtmektedir. Çünkü ölçülebilir düzeyde dilsel farklılıkların tamamen orta-sınıf ve alt işçi-sınıfı toplulukları bünyesinde bulunabileceğini belirtmektedir (Bernstein, 1960: 271). Ama bu tarz bir ayırım veya genel anlamda sınıf ayırımı dilin kendisi kadar uluslararası bir durumdur ama dildeki farklılıklara benzer olarak sosyal ayırım da toplumdan topluma değişen bir olgudur (Macaulay, 2005: 36).

Sosyal sınıf ayırımı yapılırken yaşanan tartışmaların bir benzeri de ‘sınıfın’ sosyal altyapı ölçeği olarak kullanılmasında karşımıza çıkmaktadır. Marxist odaklı bir sınıflandırmayı temel alan Gregersen, bu ölçeğin kullanılmasında dikkatli olunması gerektiğini nedenleriyle birlikte şu şekilde sıralamaktadır;

“İlk olarak sanayileşmemiş toplumlarda uygulanmasının geçerliliği yoktur ve en azından şu söylenebilir ki sanayileşmiş toplumlardakinin aksine sanayileşmesini bitirmemiş toplumlarının sektörlerinde uygulanması oldukça zordur. Sosyal pozisyonların farklı ölçeklerle değerlendirilmesinin sosyal diyalektoloji bağlamında gündeme gelmesinin nedeni de tam olarak budur.

İkinci olarak sınıf, biri onu farklılaştırana kadar eşzamanlı bir ölçüm eğilimindedir. Bu durum bir sınıf içerisinde yeni katılan biri ile o toplumda dünyaya gelmiş biri veya nesiller arasında ailenin pozisyonunu dikkate alan biri arasındaki fark ile örneklendirilebilir.

Üçüncü olarak da; bir kavram olarak sınıf, hala kalıcı bir pozisyon bulamamış ‘kadınlar, çocuklar ve gençler’ gibi topluluklarda işlevsiz kalmaktadır” (Gregersen, 2001: 308).

Görüleceği üzere toplumsal sınıfların dil farklılıkları üzerine yürütülecek alan araştırmalarında seçilecek grubun sınıflandırması noktasında ne derece hassas olunması gerektiği, birçok araştırmacı ve bilim adamının üzerinde önemle durduğu bir konu olmuştur.

1.4.3. Dil ve Etnik Grup

Çalışma taslağını örnek olarak aldığımız Trudgill, bu başlığı incelerken dil farklılıklarının ırksal ya da psikolojik dayanaklarının olmadığını belirtmektedir (Trudgill, 2000: 43). Buradan yola çıktığımız zaman da dildeki değişiklikler veya bu değişikliklere kaynaklık eden sebeplerin ırklar veya etnik gruplarla doğrudan bir bağlantısı olduğunu ifade etmek biraz güçtür. Irksal etkiden ziyade ırkların içinde buldukları ve yaşadıkları toplumsal çevrenin etkisinden bahsetmek daha haklı bir ifade olacaktır.

Carmen Fought, toplumdilbilimin bu inceleme alanı ile ilgili olarak yapılan birçok çalışmanın işe etnisiteyi tanımlamakla başladığını ve bir dizi çalışmanın ise kendini önceki tanımlamaların biraz dışında tutmaya çalıştığını belirtmektedir. Fought, toplumdilbilimciler dâhil alanla ilgili pek çok bilim insanının bu problemle ilgili olarak üç temel yaklaşım edindiklerini belirtmektedir. Birincisi etnisiteyi, soyutlama (isolation) içerisinde tanımlama; ikincisi etnik grup tanımlaması yaptıktan sonra bunun doğal bir sonucu olarak etnisite tanımlama ve son olarak etnisiteyi ırk (race) ile olan ilişkisi düzleminde tanımlamadır. Fought, tanımlamalara çeşitli örnekler verdikten ve eksik yanları ile ilgili çeşitli eleştiriler getirdikten sonra tanımlama problemi ile ilgili en beğendiği ve hayran olduğu tanımlamanın Omi ve Winant’a ait olduğunu belirtmektedir. Bu tanımlamada yazarlar tanımlama yapmak

yerine ‘etnik grup’ ve ‘etnisite’ tanımlamasının anlaşılması zor / bulanık (muddy) bir nokta olduğunu ifade etmektedirler (Fought, 2006: 8-9).

Benzer bir tanımlamayı Reyes de yapmakta ve etnisite kavramının ‘sinir bozucu’ (vexing) olabileceğini belirtmektedir. Çünkü ‘sinir bozan’ taraf, etnisiteyle birlikte anılan ırk ve kültür gibi kavramların hiçbir şeye gönderme yapmamalarından bunun sonucunda da tanımsız olmalarından kaynaklanmaktadır (Reyes, 2010: 398).

Etnisite, çalışma alanı olarak içerisinde çeşitli sorunlu noktaları da barındıran bir alan olabilmektedir. Yapılan araştırmalar çeşitli noktalarda dirençlerle de karşılaşabilmektedir.

Fought, bu direncin bir örneğini ders verirken öğrencilerinden kendilerini etnik olarak nasıl tanımladıkları sorusuna aldığı cevaplarda gözlemlemiştir. Çoğu öğrencisinin bu soruyu ırkçı, alakasız, hatalı veya kimseyi ilgilendirmez şeklinde cevapladıklarını ve bazı öğrencilerinin de “diğer” kutucuğunu işaretleyip yanına “basitçe insan” yazdıklarını bizlere aktarmaktadır (Fought, 2006: 3).

Yaşanabilecek olası durumlar, karşılaşılabilecek bazı problemlere değindikten sonra Ana Deumert’in ‘etnisite’ kelimesinin etimolojisine dair verdiği bilgiyi bu noktada aktarmak yararlı olacaktır. Deumert, etimolojik olarak Yunanca ‘ethnos’ kelimesinin belli coğrafi sınırlar içerisinde yaşayan ve diğer insanlardan dilsel ve kültürel olarak farklı pratiklere sahip bir grup bireyi tanımlamak için kullanıldığını belirtmektedir (Deumart, 2004: 355).

Dil ve etnik grup ırktan ayrı düşünülemeyen iki terim olarak karşımıza tüm çalışmalarda çıkmaktadır. Deumart, bu ilişkinin karışık ve ihtilafli olduğuna işaret etmekte ama bu ihtilafın bizi götürdüğü noktanın ten renginden çok kültürel birikim yani ortak tarihi gelenekler ve dil olduğunu söylemektedir (Deumart, 2004: 355).

Değindiğimiz kültürel birikimler, ortak tarihi gelenekler ve bunlara ek olarak dili araç olarak kullandığımız her alan etnisite olgusu ile paralel bir doğrultuda ilerlemektedir.

Bu paralellik üzerinde duran Haarmann, dilin bilgileri aktarmanın tek yolu olmadığını ama temel amaçlarından biri olduğunu ve eğer insanlar dünyalarını dili kullanarak şekillendiriyorlarsa iletişim, insan varlığının her noktasını etkiler şeklinde ifade etmektedir. Haarmann, ayrıca dilin bir ilişki ağı kurma aracı olmasının yanı sıra duygularımızı, davranışlarımızı ve değerlerimizi ifade etmek için, yalan söylemek ve bazı durumlardan sıyrılmak için, lanetlemek ve hakaret etmek için, övmek ve yermek için de kullandığımızı belirtmektedir (Haarmann, 1999: 63).

Haarmann, ‘kimliğin’ üzerine inşa edilebildiği insan ilişkilerinin en temel çerçevesini etnisite oluşturuyorsa ‘dil’ de bu çerçeveyi dolduracak en temel araçtır diyerek dilin etnisiteyle olan bağına önemli bir vurgu yapmaktadır (Haarmann, 1999: 63).

Etnisiteyi belirleyen en önemli araçlardan biri olarak dil tarih boyunca karşımıza çıkmıştır. Bunun önemli örneklerinden biri ‘millî dil’ olgusunun ortaya çıkması ve aynı ülkede yaşayan bireylerin etnik aidiyetlerinin göz ardı edilerek herkesin tek dil şemsiyesi altında toplanmak istenmesi eğilimidir. Bunun temelleri 18. yüzyıl ‘Aydınlanma Çağı’ ile başlar ve sonrasında gerçekleşen ‘Fransız Devrimi’ne kadar uzanır. Fransız Devrimi sonrası Fransızca, ülkede yaşayan diğer bireylerin Fransız, Bask, Katalan, Breton, Occitan, Alman ya da Felemen olduğuna bakmaksızın Fransa’da yaşayan herkes için eğitim dili olarak kullanılmıştır (Haarmann, 1999: 64). Benzer çok sayıda durum özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında yeni kurulan devletlerde ortaya çıkmış ve ulus-devlet olma yolunda atılması gereken en önemli adımlardan biri olarak görüldüğü için pek çok ülkenin siyasi tarihinde rastlanması olası bir durum olmuştur.

Dilin etnisite belirleyicisi olarak kullanılmasına verilebilecek en güzel kanıt eski Yunanların kendi kültürlerinin itibarını artırmak için icat ettikleri ‘barbar’ kavramıdır. Barbarlığın ana ölçütü dildi, çünkü Yunanca ‘barbaros’ kelimesi ‘anlaşılır bir şekilde konuşmayan kişi’ anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle Yunanca bilmeyen birinin dili ‘anlaşılmayan’ dil olarak kabul görmekteydi. Yunan kültürü seviyesine yakın duran Roman, Etrüks ve Mısır kültürü hariç kalan kültürler barbar kültürler olarak kabul edilirdi. Bu durum Helenizm’in 3.yüzyılda yayılmasından sonra da devam etmiştir. Helenizm’in

temeli sayılan çok uluslu yapının belirleyicisi etnisite olmuş ve Helenizm’i yansıtan veya onun etkilerini taşıyan Yunan, Mısır, Suriye, Fenike ve Pers kültürleri eşit seviyede görülmüştür. Helen kültürünün çok uluslu yapısının gelişimi iki-dilli toplulukların oluşturduğu atmosfer sayesinde gerçekleşmiştir. Bunlar yerel anadiller ve uluslararası medeniyet dili olarak Yunanca olmuştur. Buradan yola çıkarak dilin çok eski çağlardan beri etnisite belirleyicisi olarak kullanıldığı kanısına varmak mümkündür (Haarmann, 1999: 65).

Kültürel itibar, sosyal statü, sınıfsal farklılıklar, toplumsal hiyerarşi ve bunun gibi etkenler bireylerin dil seçimlerinde rol oynayan faktörler olarak öne çıkmaktadır. Etnisite, bireylerin iletişimi sağlamak için dil belirleme tercihlerinin mümkün olduğu yerlerde, kullandığı dili belirlemede önemli araçlardan biridir. Bu tercihler çoğunlukla etnik kimliği işaret etmek için bilinçli olarak yapılan bir tercih olmaktadır (Holmes, 1998: 190-192). Etnik gruplar, kimlik tanımlamasında en önemli belirleyicinin kullandıkları dil olduğu noktasında neredeyse ortak bir kanıya sahiptirler. Buna bağlı olarak da dil ve etnik grubun isimleri genelde aynı olmakta ve geleneklerin yansıtılması ve korunması noktasında en önemli aracın dil olduğuna inanmaktadırlar (Spolsky, 1998: 57).

Dilin etnisteyle ilişkisi doğrudan kimlik ile bağlantılı olduğu kadar bu durumun doğal bir sonucu olarak dilin politika ve güç ile olan bağlarını da ortaya çıkarmaktadır. Fishman, bunlara ek olarak dilin dinle olan bağlantısına da değinmiş ve dinlerin diller aracılığıyla edindiklerini anımsatarak dilin dinle olan bağını da ortaya koymuştur (Fishman, 1998: 3).

Wolfram’ın makalesinde aktardığı gibi dillerin etnik çeşitliliklerinin sanıldığı kadar bağımsız ve şeffaf olmadıklarına ve etnik grup tanımlamasından başlayan tartışmaların diğer alanlarla temaslarına kadar pek çok tartışmaya şahit olduk (Wolfram, 2007: 83). Bu tartışmaların biraz ötesinde Fishman, dilin etnisiteyle olan bağının günümüze dek çeşitli faydacı amaçlar doğrultusunda kullanıldığını belirtse de 21.yüzyılda bu bağın ne doğrultuda kullanılacağına emin olmadığını ama emin olabileceğimiz bir şeyin ise dil ve etnisite arasındaki bu bağın süresiz bir şekilde devam edeceği olduğunu belirtmektedir (Fishman, 1998: 9).

Dil ve etnik gruplar için Fought'un etnisite üzerine söylediği "Etnisite bireyin ne olduğundan ziyade ne yaptığıdır" (Fought, 2003: 1) tanımlaması ile bu bölümü sonlandırıp bireyin gruplandırılmasının daha belirgin olduğu cinsiyet bölümüne geçiş yapabiliriz.

1.4.4. Dil ve Cinsiyet

Toplumdilbilim çalışmalarının toplum boyutu bağlamında karşılığını bulan belki de en somut başlıklarından biri dilin cinsiyet bağlamıdır. Dil ve cinsiyet özellikle bir önceki başlık altında incelemiş olduğumuz etnisiteye nazaran daha açık ve belirgin ayrımlar yapılabilmesi açısından üzerinde çalışılması nispeten daha kolay bir alandır. Sözü edilen kolaylık aslında sadece alan çalışıcılarının yapacakları çalışmalarda araştırmaları için gerekli sınıflandırmaları oluşturmak zorunda oldukları noktalardaki kolaylıklardır. Bu durum her ne kadar bir kolaylık gibi görünse de sadece ilk adımı atmanın verdiği bir kolaylık olarak göze çarpmaktadır. Pek çok araştırmacının karşılaştıkları yan etkenler, çevresel kimi bazı öğeler ve daha pek çok göz önüne alınması gereken belirleyiciler ve diğer bazı değişkenler durumu oldukça karmaşık bir hale sokabilmektedir.

Bu değişkenlerle ilgili durum, Dağabakan tarafından şu şekilde aktarılmaktadır;

"Örneğin bir Türk, anadili olan Türkçenin kendine gerekli olan çeşitlerini konuşabilmek durumundadır. Bu kişi evinde ailesi ile başka, evden çıktığında komşuları ile başka, yolda gördüğu insanlar ile başka, işyerindeki arkadaşları ile başka, özel hayatındaki arkadaşları ile başka diller konuşmaktadır. Bu diller yerine, şartlara, kişilere, amaç vb. durumlara göre değişerek birçok sayıda gerçekleşmektedir. Bu konuşma yetisi, insanların, dili öğrenirken, daha doğrusu konuşma ile birlikte öğrendikleri veya edindikleri, ayrıca, duruma göre geliştirdiği yenilerini ekledikleri içgüdüsel bir davranıştır" (Dağabakan, 2012: 95).

Dil ve cinsiyet ayrımının çıkış noktası kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklarının yanında kullandıkları dilin de farklılığı varsayımından ortaya çıkmış bir savdan ileri gelmektedir.

Kadın ve erkeğin dili farklı bir şekilde kullanması sorunu uzun bir geçmişe sahiptir ama deneysel anlamdaki ilk çalışmalar 20. yüzyılın erken dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bunlar özellikle de antropoloji odaklı kadın ve erkek dilleri hesaplamaları ile ilgili olarak 1920'ler, 1930'lar ve 1940'lara dayanmaktadır. 1970'lerin başı ise çalışmaların büyük bir oranda şekillenmesinin başladığı yıllar olarak öne çıkmaktadır (Mestherie, Swann vd., 2004: 213). Yetmişli yıllarda başlayan hareketlenme özellikle cinsiyet ağırlıklı dil araştırmaları, kadın ve cinsiyet araştırmaları, feminist bilim eleştirisi gibi önemli çalışmalar sayesinde yaşanmıştır (Dağabakan, 2012: 97).

Robin Tolmach Lakoff'un 1973'te 'Language in Society' dergisinde kısa bir formda basılan, 1975 yılında da yayımlanan '*Language and Women's Place*' adlı kitabı dil ve cinsiyet çalışmaları açısından çığır açıcı nitelikte olmasının yansira antropoloji, iletişim çalışmaları, eğitim, psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilim alanlarına da hareket getirmiştir (Bucholtz, 2004: 3). Kadın dili konusunda pek çok araştırmaya ana kaynak olma konumunu elinde bulunduran bu çalışmanın eksik yanları her ne kadar bazı dilbilimciler tarafından (Wardhaugh) eleştirilmişse de çalışmanın önemi noktasında ortak bir fikir birliği olduğu söylenebilir.

20. yüzyılın başlarına dek uzanan çalışmalar, alanın olgunlaşma dönemlerine doğru yol aldığı önemli bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişimin sebeplerinden biri de dil ve cinsiyet odaklı çalışmaların genel dilbilim başlığı altında incelenmesinden kaynaklanmaktadır.

Cinsiyet ve dil ile ilgili bağlantı üzerine verdiğimiz kısa tarihi bilgidan sonra Türkçesinde problem yaşamadığımız ama İngilizcesinde daha başlık noktasında bile yaşanan bazı polemiklerden bu noktada bahsetmek faydalı olacaktır. İngilizcede cinsiyeti karşılayan iki kelime bulunmaktadır. Bunlar "sex" ve "gender" kelimeleridir. Wardhaugh, *Toplumdilbilime Giriş (An Introduction to Sociolinguistics)* adlı kitabında hem kendisinin

hem de diğer araştırmacıların ve yazarların terimle ilgili tercihlerini şu şeklide belirtmektedir;

“Kitabın önceki baskılarında “Language and Gender” yerine “Language and Sex” ya da “Gender” başlığını tercih etmiştim çünkü bu terimin çok teknik bir terim olduğunu düşünüyordum. “Sex” kelimesi pek çok kişi tarafından biyolojik cinsiyet, “gender” kelimesi ise toplumsal/kültürel cinsiyet olarak kabul görmektedir” (Wardhaugh, 2006: 315).

Wardhaugh’un yaptığı ‘sex’ ve ‘gender’ yani cinsiyet tanımlamaları, Britanyalı sosyolog Giddens ve daha birçok sosyolog tarafından kullanılagelmiş bir tanımlamadır. ‘sex’in biyolojik, ‘gender’in ise kültürel bir tanımlama olarak kabul edilmesi sosyologlar tarafından temelleri atılmış ve toplumdilbilimciler tarafından da onaylanıp kullanılagelmiş bir gelenektir (Giddens, 2006: 601&McCormick, 2001: 336&Eckert, 2003: 10&Milroy ve Gordon, 2003: 100).

Cinsiyet kavramını sınıflandırma açısından Türkçe İngilizceye göre çok anlamlılığın neden olduğu karmaşadan uzaktır. Bu anlamda kastedilen ve üzerine çalışmalar yapılan kavramın biyolojik değil toplumsal/kültürel cinsiyet olduğu söylenebilir.

Wardhaugh’un terimi tanımlama konusundaki tercihlerinin altında yatan nedenin kitabının ilerleyen bölümlerinde karşımıza çıkan, özellikle günümüz dil ve cinsiyet çalışmalarında görülen bazı farklılıklardan kaynaklandığını anlamaktayız. Yaşanan bu farklılıklar özellikle son dönem cinsiyet ve dil çalışmalarının ‘cinsiyet’ odaklı olmaktan çok ‘cinsellik’ odaklı çalışmalar olmasıdır. Bunun nedeni yapılan çalışmaların ana-akım olmayan gruplar; eşcinseller, lezbiyenler, biseksüeller, travestiler vb. üzerine yapılmasından kaynaklanmaktadır. Hatta Wardhaugh, bu durumun sonucunda dil ve cinsiyet üzerine çalışmaların yanlış yönlendirildiği konusunda önemli bir iddia bulunduğunu da belirtmektedir (Wardhaugh, 2006: 332).

Cinsiyet, kendisinden kaçamayacağımız ve içinde yaşanılan toplumların şekillendirdiği ve doğal olarak her toplumun kendine göre şekillendirdiği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Wardhaugh, 2006: 316). Bu şekillendirmeler ışığında yapılan ayrımlar sonucunda bireylerin kullandığı diller de içinde yaşanılan toplumlarla doğru orantılı olarak değişik seviyelerde farklılık göstermektedirler.

Cinsiyetler arası dil kullanım farklılıklarından bahsederken bu konuda en çok ses getiren ve tartışılan Lakoff'un çalışmasında değindiği farklılıklardan bahsetmek yerinde olacaktır.

Lakoff'a göre dil farklılıkları insanın hayatının daha ilk aşamalarında ebeveynler tarafından tetiklenmektedir. Araştırmacı insanların çevrelerinde yaptığı gözlemler ve aldıkları bilgilendirmeler ışığında iki farklı konuşma biçimi öğrendikleri savının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bunun aksine neredeyse beş yaşına kadar çocuklar annelerinin ve diğer kadınların etkisinde kaldıklarından öğrendikleri dil Lakoff'a göre aslında bir 'kadın dili'dir. On yaş civarında da kızlar edindikleri dili sürdürme, erkekler ise çevrelerinde konuşulan ve toplumun beklentilerini karşılayan 'erkek diline' doğru bir yönelim göstermektedirler (Lakoff, 2004: 41). Erken yaşlarda karşımıza çıkan bu farklılıklar bireylerin içinde yaşadıkları toplumun özelliklerine göre diğer dil değişkenlerinin (sınıf, etnisite, statü, yaş vb.) de etkisiyle kadınlar ve erkekler arasında belirgin dil farklılıklarının oluşmasına neden olmaktadır.

Dağabakan'ın makalesinde Klann - Delius'tan alıntılan Lakoff'un kadın dilinin özelliklerine dair verdiği bilgiler şu şekildedir;

- “Kadınlar, ilgi alanlarına ve iletişimsel niyetlerine bağlı büyük bir kelime hazinesine sahiptir. Özellikle farklı sıfatlar kullanırlar.
- Kadınlar, tespitleri ve ifadeleri yumuşatmak için soru tonlamaları kullanırlar ya da onaylatma amacıyla soru edatı kullanırlar.
- Kadınlar, sorulara ve ifadelere giriş yaparken görece edatını sık kullanırlar.

- Kuvvetli duyguları ve iddiaları yumuşatarak ifade ederler.
- Kadınlar kusursuz bir dilbilgisine sahiptirler.
- Kadınlar sıkça örtmece formlar kullanırlar.
- Kadınlar fikra anlatmazlar.
- Kadınlar özellikle vurgulu konuşurlar. Jestler bu vurgulamada önemli bir etkendir. Bu uygulamayı yaparlar çünkü aksi takdirde konuşmalarına cevap alamazlar” (Dağabakan, 2012: 98-99).

Kadın ve erkek konuşma biçimlerinin farklılığı üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Wardhaugh yapılan bu çalışmaların ön yargılar içerdiğini düşünmektedir. Çünkü çalışmaların çoğu kadının dil kullanım farklılıkları üzerine olmakta ve bu durum tersten bir okumayla erkeğin dil kullanım farklılığını göz ardı edebilmektedir (Wardhaugh, 2006: 317). Diğer bir deyişle çalışmaların içerisinde bilinçli bir yönlendirmenin ve nispeten ön yargılı bir değerlendirmenin varlığından söz etmek mümkündür.

Kadın konuşma biçimlerinin abes, dedikodu yüklü, yoz, mantıksız, boş, örtük veya eksik olduğu ne kadar tartışmaya açıksa bu konuşma biçimlerinin daha kesin, özenli ve stil sahibi veya daha az dindışı olduğu ile ilgili görüşler de o kadar tartışmalıdır. Çünkü bu düşünceler somut kanıt desteğinden uzak kalmaktadırlar. Örneğin erkekler de en az kadınlar kadar dedikodu yaparlar ama sadece dedikodu yapılan konu farklı olmaktadır. Özünde farklılık oluşturan nokta aslında davranış normlarının kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Wardhaugh, 2006: 317).

Dilbilim literatüründe cinsiyet kaynaklı dil kullanım farklılığına verilen en meşhur örneklerden biri Batı Hint Adaları’ndan Küçük Antiller’deki Karayip yerlileri arasındaki örnektir. Carib-konuşucularının, Arawak-konuşucularını savaşılarak yendikten sonra erkeklerini öldürüp kadınları ile birleşmeleri sonucu Carib erkeklerinin ve kadınlarının farklı diller konuştukları rapor edilmiştir. Bu farklılığın nedeni erkeklerin babalarından Carib, kızların da annelerinden Arawak dilini öğrenmeleridir (Wardhaugh, 2006: 317).

Dil kullanım farklılığı ile ilgili verilen bir başka ilginç örnek de İngiliz toplumunda karşımıza çıkmaktadır. Britanya Cumhurbaşkanı seçilen Margaret Thatcher'a kendisinden önce bu göreve gelenlerin erkek olmasından dolayı bu görevi yerine getirirken daha 'erkek' gibi konuşması tavsiye edilmiştir. Sesinin Cumhurbaşkanlığı için çok 'ciyak' olduğu söylenmiş ve ses perdesini alçaltması, aralığını azaltması ve daha yavaş konuşması tavsiye edilmişti. Bu sayede kendini dinletmesi için gerekli olan otoriter ve neredeyse monoton konuşma şeklini sağlayacaktı (Wardhaugh, 2006: 317). Thatcher'ın konuşma ile ilgili olarak yaşamış olduğu tecrübe, kadın ve erkek dil kullanım biçimlerinin toplumlar üzerinde var olan algılarla ilintisini ortaya çıkarması açısından önemli bir örnektir.

Wardhaugh, kelime bilgisi ve biçimbilgisi açısından cinsiyet ve dil farklılıklarını değerlendirirken Lakoff'un 1973 yılında "iç gözlemlerine ve kişisel tecrübelerine dayanarak" yayımlanmış olduğu ve birçok cinsiyet çalışması yapan araştırmacıya yol gösterici bir ilk eser olma özelliği taşıyan çalışmasını (Lakoff, 2004: 40), oldukça içgüdüsel, anekdotla süslü, kişisel olmakla birlikte yine de iddialı ve ilginç bulmaktadır. Kadınların renk belirttiklerinde kullandıkları (bej, lavanta vb.), duygularını ve düşüncelerini ifade ederken kullandıkları (sevimli, tatlı, büyüleyici vb.) gibi kelimelerin erkeklerde ya nadir kullanıldığı ya da hiç kullanılmadığını belirtmektedir (Wardhaugh, 2006: 318-319). Lakoff, renk belirleme konusunda erkeklerin çaresiz veya çoğu zaman emin olmayışının sebebini konunun erkekler açısından önem derecesinin düşüklüğüne hatta neredeyse önemsiz oluşuna bağlamaktadır. Çünkü çoğu erkek için bu tarz bir konuşmanın 'gerçek dünyayla' ya da 'gerçeklikle' bağlantısı yoktur. Lakoff'a göre erkekler bu tür konuları konuşmaya değer bulmaz ve hatta 'anlamsız' buldukları için ciddiye almazlar (Lakoff, 2004: 41).

Lakoff, cinsiyetle ilgili çalışmalarında kadın dili aleyhine bir takım dilsel eksiklikler fark etmiş ve bu eksiklikleri giderme amacındaki bazı çalışmalara öncülük etmiştir. Ancak bu yeni süreçte dilsel adaletsizliği gidermek için ortaya atılan yeni değişiklikler Wardhaugh'a göre dili daha az cinsiyetçi kılmamaktadır. İngilizce örneklerden yola çıkarak İngilizcenin Çinceye, Japoncaya, Farsçaya ya da Türkçeye göre daha fazla cinsiyetçi bir dil olduğu savını ileri sürmek pek de doğru olmayacaktır. Dilleri cinsiyetçi yapan şey, dillerin

kendisinden çok konuşucularıdır (Wardhaugh, 2006: 319-320). Wardhaugh, Lakoff'un *'Language and Women's Place'* çalışmasını nicelik açısından eksik görmesine rağmen nitelik açısından 'çığır açıcı' olarak tanımlamaktadır.

Kadın ve erkek dil kullanım farklılıklarını feminist bir açıdan ele alıp İngilizcede kullanılan bazı cinsiyetçi terimlerin problemleri taraflarına değinen Lakoff tepki verilen veya cinsiyetçi (sexist) bulunan terimlerin dilbilimsel mantık çerçevesinde değerlendirilmesi gerekliliğini de özellikle vurgulamıştır. 'His-story' yerine kullanılması önerilen 'her-story' kelimesi üzerine yaptığı açıklamada kelimenin Yunanca 'historia' (bilmek) kökeninden gelmekte olduğunu herhangi bir cinsiyet ayrımı anlamı barındırmadığını belirtmektedir. Kendisinin de dillerdeki cinsiyetçi kelimeleri arındırma eğiliminde olduğunu hatta bazı durumlarda bunun gerekli ve zorunlu olduğunu söylese de mantık dışı, sadece duygusal yaklaşımlarla ortaya atılan savları boş ve yersiz bulmaktadır. Bu tarz savlarında, erkeklerin kadınlar hakkında ileri sürdükleri gerçekçi olmama iddialarını desteklediğini belirtmektedir (Lakoff, 2004: 72).

Pek çok araştırmacı konuşmalarda erkeklerin kadınlardan daha fazla konuştuğu konusunda hemfikirdir. Erkekler kendi aralarında konuşurken daha çok yarışma, didişme, spor, öfke ve bunları uygulama konuları üzerine konuşurken kadınlar kendi arasında kendileri, duyguları, diğerleri ile olan ilişkileri, evleri ve aileleri hakkında konuşmaktadırlar. Kadınlar erkeklerden daha fazla iltifat ve kibarlık formları kullanmaktadırlar. Cinsiyet literatüründe bunu diğer insanlarla olan bağlarını güçlendirmek ve sosyal ilişkilerini geliştirmek için yaptıkları söylenmektedir. Erkekler ise daha çok bir işin yapılması için konuşmaktadırlar. Ama tüm bunlar genel anlamda sadece eğilimlerdir çünkü erkekler de bağ kurma amacını taşımakta ve kadınlar da bir işin yapılması için başkalarını harekete geçirmektedirler (Wardhaugh, 2006: 324-325).

Dil davranışlarında cinsiyet farklılığını gözlemede yapılan açıklamalardan biri dillerin cinsiyetçi olduğudur. Diğer bazı iddialar ise şöyledir.

- Kadın ve erkek biyolojik olarak farklı olduklarından dolayı bu farklılık pek çok ciddi sonucu da bünyesinde barındırmaktadır. Kadınlar psikolojik olarak

destekleyici ve yarışmayan bir ruh haline sahipken erkekler aksine daha dik bir ilişki içeren ruh haline sahiptirler.

- Sosyal düzen bir dizi hiyerarşik güç ilişkilerinin algılanması ile en iyi oluşur. Dil davranışları erkek baskınlığını yansıtmaktadır. Erkek elindeki gücü hemcinsleri ve kadın için bir baskı unsuru olarak kullanır. Erkek kontrolü elinde tutmak, konuları belirlemek ve müdahaleler yapmak çabasıdır. Doğal bir sonuç olarak görece güçten yoksun durumdaki kadın yeni dil formları geliştirerek gücün/güçlünün karşısında durmaya çalışmaktadır. Kadınların daha zayıf sosyal ağları bulunur ama dil formlarına özellikle de standart formlara daha özenli davranırlar.
- Üçüncü ve son iddia da ikinci iddiayı reddetmeden erkek ve kadınların birer sosyal varlık olduğunu ve belli bazı biçimlerde hareket etmeyi öğrendikleridir. Dil davranışları genelde öğrenilen davranışlardır. Dilsel olarak belirtmek gerekirse erkekler erkek olmayı kadınlar da kadın olmayı öğrenirler. Toplumlar bireylere farklı yaşam tecrübesi edindirir (Wardhaugh, 2006: 326-327).

Kadınlar ve erkekler dili çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek için kullanırlar. Dil kullanımındaki farklılıkların toplum içerisinde güç ve nüfuz elde etme güdüsünden ileri geldiği söylenebilir. Hem erkekler hem kadınlar için güç ve nüfuz eğitim, sosyal sınıf, bölgesel orijin gibi olgularla ilintili olduğu için dilsel farklılıkların ortaya çıkması oldukça yüksektir (Wardhaugh, 2006: 329-330).

Cinsel farklılığın dil üzerindeki etkisinin muhtemel sebeplerini Trudgill ise şu şekilde belirtmektedir. Öncelikle işçi sınıfının yaşam şartlarının sertliği kullandıkları dilin de sert ve kaba olmasına sebep olmaktadır. Bu kabalık genelde erkeklik emaresi olarak kendini öne çıkardığı için bu sınıfa ait erkeklerin kadınlarından daha farklı bir dil, diğer bir deyişle daha sert ve kaba bir dil kullanmalarına yol açmaktadır. Diğer bir neden ise pek çok toplumun kadın üzerinde sosyal normlar açısından erkekte daha iyi olması gibi bir baskı

mekanizması oluşturmasından dolayı kadınlar kullandıkları dile daha fazla özen göstermektedirler. Bu noktada ahlakî normlar da devreye girmektedir. Erkek gibi konuşan bir kadın cinsel anlamda daha hafifmeşrep algısı oluşturur korkusu kadınların konuşurken daha özenli davranmalarına sebep olur. Sonuçta cinsel farklılıkların nedenlerinden biri olarak kadının üzerinde oluşturulan toplumsal baskının olduğu söylenebilir. Ters açıdan bakacak olursak da erkek üzerinde oluşturulan toplumsal baskı erkeğin aksi yönde dilsel tepkiler vermesine sebep olmaktadır (Trudgill, 2000: 73-74).

Yapılan araştırmalar ve ortaya çıkan bulguların çoğu göstermiştir ki kadınlar ve erkekler dil kullanımı noktasında ayrılmaktadırlar. Çünkü hem erkekler hem de kadınlar toplum içerisindeki farklı rollerdeki boşlukları doldurmaktadırlar. Roller birbirine ne kadar uzaksa farklılığın da o denli büyük olması beklenebilir (Wardhaugh, 2006: 330).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi cinsel dil farklılıklarının altında yatan sebep cinsel farklılıkların kendisinden ziyade ‘toplumsal davranışlar’ (social attitudes)’dır ki bu durum kimliğin önemi ile de yakından ilintilidir. İki cins için de belirleyici olan faktör toplumun cinslerden beklediği davranışları sergilemektir. Bu davranışların sergilenmesi sonucunda da dilsel bir farklılık oluşması kaçınılmaz olacaktır (Trudgill, 2000: 80). Ortaya çıkan toplumsal davranışlara kaynaklık eden noktalardan biri dilin güçle olan ilişkisi olarak öne çıkmaktadır ki gücü elde etme güdüsü ve güçlünün dilini kullanma eğilimi dilsel farklılıkları tetikleyen diğer bir etken olmaktadır (McCormick, 2001: 345).

Dil ve cinsiyet alanında ‘çığır açan’ çalışmaları ve incelememizin çoğu noktasında değindiğimiz Robin Lakoff, çalışma alanının toplumla ilişkilendirilmesi gerekliliğini şu şekilde belirtmektedir;

“Dilbilimci ilk olarak profesyonel anlamda sosyoloji içerisinde yer almalıdır. Çünkü sosyolog, bir kültürün güçlü ve zayıf yönleri hakkında toplamış olduğu verileri ayırabilme yetisine sahiptir ve eğer dilin konuşucusunun içinde yer aldığı toplumu incelemese kayda değer genellemeler yapamayacak, dilin işleyiş biçimini ve sebebini anlayamayacaktır. Kısaca dilbilimi beceremeyecektir” (Lakoff, 2004: 75).

Lakoff'un cinsiyetçi dil yaklaşımlarını örneklendirirken İngilizcedeki üçüncü tekil kişi zamirlerinin (he/she) ayrımcı bir tarafı olduğuna daha önce değinmiştik (Lakoff, 2004: 70). Ancak aynı çalışmada Lakoff'un 'dilbilimci' tanımlaması için 'she' zamiri yerine 'he' zamirini tercih etmesi de eğer üstü kapalı bir yeğleme iması taşımıyorsa bir tür paradokstur.

Toplumdilbilim altında incelenen diğer başlıkların çoğu gibi cinsiyet çalışmalarının da toplumla doğrudan ilintili bir noktada temellendirilmesi gerekliliği kaçınılmaz bir zorunluluktur.

1.4.5. Dil ve Yaş

Toplumdilbilim alanında dil ve yaş çalışmalarının önemi çoğu metinde vurgulansa da alana kaynaklık edebilecek nitelikte çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır.

Bu kısıtlamanın getirmiş olduğu doğal bir sonuç olarak toplumdilbilimin cinsiyet, etnisite, kimlik gibi diğer başlıklarına karşın yaş başlığı pek dikkat çekebilmiş değildir. Bu durum yaş değişkenini toplumdilbilim terimleri arasında en az incelenen ve en az anlaşılın terim haline dönüştürmüştür (Divita, 2012: 585&Llamas, 2007: 69).

Yaş çalışmaları, kaynakların çoğunda ya kısıtlı bir şekilde ele alınmakta ya da cinsiyet başlığı ile birlikte değerlendirilmektedir. Bu eğilim nedeniyle dil ve cinsiyet başlığından sonra dil ve yaş başlığını ele almanın kronolojik sırayı takip edebilme açısından doğru olacağı kanaatindeyiz.

Dil ve yaş arasındaki bağlantı üzerinde fazla durulmasa da diğer toplumsal etmenler kadar bireyin dil davranışları üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Her fiziksel yaşın aynı zamanda toplumsal normların da etkisiyle oluşturmuş olduğu bir dil mevcuttur.

Yaş, neredeyse her toplum için önemli bir etmendir, çünkü değişen toplum, topluluklar ve ailelerle birlikte bireyin o toplum içerisindeki konumu da değişmektedir (Eckert, 1998: 107). Pek çok toplumda bireylerin yaşları, yapması gerekenleri ya da yapmaması gerekenleri belirleyen önemli bir ayırıcı unsurdur. Yaşadığımız toplumlara göre farklılıklar göstermekle beraber genel anlamda yaş; oy verme, evlilik, okula gidebilme, çalışabilme gibi konuları etkilerken aynı zamanda giyim tarzımızı, gidebileceğimiz yerleri ve en önemlisi konuşmamızı da belirleyebilmektedir (Llamas, 2007: 69). Bu belirleyiciler özellikle bireyin üzerindeki toplumsal yapının güçlü olduğu yerlerde daha çok hissedilebilmektedir. Türk toplumunda bu etki oturuş-kalkış diye tabir edebileceğimiz gündelik aktiviteleri bile büyük oranda etkilemektedir.

Yaşın bireyin dilinin farklılaşmasındaki rolü, bireyin yaşamı ile paralel bir şekilde ilerlemektedir. Hayatın belirli evrelerine göre o evrenin özelliklerine bağlı olarak farklı dilsel tepkiler oluşmaktadır. Toplumdilbilim alanında değindiğimiz diğer dil farklılıklarını oluşturan etmenlerin birbirinden bağımsız olmaması gibi ‘yaş’ da diğer farklılıklarla doğrudan bağlantı içerisinde. Eckert, bireyin yaşantısı boyunca oluşan dilsel etmenlerin; aile statüsünün değişmesi, cinsiyet ilişkileri, iş durumu, sosyal ağlar, ikamet yeri, yer aldığı topluluk, kurumsal katılım, çevresel olaylarla bağlantı gibi toplumdilbilimin neredeyse tüm başlıklarıyla ilintili faktörlerin bireyin ilerleyen yaşına bağlı olarak dil farklılıklarına sebep olduğunu belirtmektedir (Eckert, 1998: 105).

Dilsel anlamda bireyin yaşsal gelişim süreci yaygın bir kaniyle dört ana döneme ayrılmaktadır. Bunlar; bebeklik/çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleridir (Llamas, 2007: 70&Eckert, 1998: 110-114). Yaş belirtme algısı da toplumlar arasında farklılık gösterse de genel anlamda eğilim kronolojik yaş ile tanımlama yapmaktadır. Ama biyolojik yaş ve sosyal yaşın kronolojik yaş ile arasındaki ilişki de oldukça yakındır. Toplumların alışkanlıklarına ve geleneklerine göre bu durum çeşitlilik göstermekte ve yaş bunun sonucunda kimi zaman fiziksel olgunluğu ima ederken kimi zaman da sosyal olgunluğu ima eder. Bu farklılıklar, aslında önemli toplumdilbilimsel işaretleri bizlere göstermektedir (Eckert, 1998: 108).

Yaş evreleri arasındaki farklılıklar, çoğu zaman gözlemlenebilir derecede açık örnekler verebilmektedirler. Bu noktada bebeklik döneminin her türlü dilsel yapıya açık bir dönem olduğunu, gençlik döneminin sosyal çevre faktörlerinin devreye girdiği ve doğal olarak değişken bir yapı sergileme yönünde bir dönem olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında yetişkinliğin ise gençlik dönemine nazaran daha profesyonel bir tavır içerisinde, kendinden beklenen, daha ölçünlü bir yapıya bürünmüş, yaşlılığın ise öğrenilmiş dilin uygulanması ve değişimlere biraz kapalı, kemikleşmiş bir yapı sergilediğini ileri sürebiliriz (Llamas, 2007: 70-72). Bu arada yaşa dayalı incelemelerde cinsiyet, sınıf, gibi diğer değişkenlerin etkisinin olması çalışmalarda karşılaşılan en büyük zorluklardandır. Bu değişkenlerin etkisinin oldukça güçlü olması araştırmacıların çalışma yapmaktan imtina etmesine de neden olabilmektedir.

Toplumdilbilim alanında dil çeşitliliği noktasında yapılan araştırmaların çoğunda yaş faktörünün, cinsiyet, sosyal sınıf ve etnisitenin gerisine düştüğünü ve bunun doğal bir sonucu olarak toplumdilbilimin geri kalmış bir kategorisi olduğunu söyleyebiliriz (Llamas, 2007: 76). Dil ve yaş arasındaki ilişkinin ve bu ilişkinin öneminin anlaşılması için Eckert'ın da belirttiği gibi dikkatlerin fiziksel yaştan öteye, yaşa anlam yükleyen yaşam tecrübelerine doğru yöneltilmesi gerekmektedir (Eckert, 1998: 115).

1.4.6. Dil ve Diyalekt

Diğer toplumdilbilim başlıkları gibi dil ve diyalekt başlığı da kendi içerisinde tanımlama sorunları ile karşılaşmaktadır. Dillerin hangi normlara göre, nasıl, kim tarafından tanımlanıp gruplandırılabilceği, hangi dile dil ya da diyalekt denilebileceği gibi temel sorunlar terimsel tanımlamalar yapılırken araştırmacıların karşısına çıkan sorunlu ve hassas noktalardan bazıları olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda başlıkla ilgili detaylı bir incelemeye geçmeden önce belli başlı bazı tanımlamaların belirtilmesi ve açıklanması yararlı olacaktır.

Diyalekt (lehçe);

“Bir dilin tarihsel, toplumsal, ekinsel nedenlerle zaman ya da uzamda söyleyiş, dilbilgisi ve sözcük açılarından ayrılaşmış biçimi. Örneğin Özbek lehçesi, Azeri lehçesi Türk lehçelerindedir. (Diyalekt de denir.) Birçok ülkede çeşitli lehçeler vardır ve taşra ağızlarıyla bunlar arasındaki ayrılıkları, toplumsal ölçütlere başvurmadan belirleyebilmek çoğu kez olanaksızdır. Lehçelerin oluşumu, bir dili konuşan çeşitli toplulukların birbirlerinden uzaklaşmasıyla açıklanır. Değişimler, anlaşmanın olanaksızlaşmasıyla ve toplumsal-siyasal koşulların etkisiyle ayrı dillerin ortaya çıkması sonucunu da verebilir” (Vardar, 2002: 142).

Vardar’ın diyalekt üzerine yaptığı tanımlama aslında terimsel karmaşıklığı önümüze doğrudan seren ve diyalekt oluşumundaki etkenleri açıkça ifade eden bir tanımlama olarak görülebilir.

Diyalekt çalışmalarının çoğu dil ve diyalekt arasındaki terimsel farklılıkların gösterilmesi ve açıklanması ile başlamaktadır. Bu tanımlama ve yazım tekniği ulusal ve uluslararası dilbilim çalışmalarında büyük benzerlikler barındırmaktadır.

Chambers ve Trudgill, diyalektin; genelde standart altı, düşük statülü hatta çoğu zaman da kaba olarak nitelendirdiğini veya toplumsal anlamda daha az itibarlı olan sosyal gruplar, işçi sınıfı ve köylülükle özdeşleştirildiğini belirtirler. Bunların yanı sıra diyalektin daha izole ve yazılı dilden yoksun toplulukların dillerine uygulandığını hatta standart dilin bozuk/tahrif edilmiş biçimi olarak algılanabildiğini söylerler. Araştırmacılar bunların aksine tüm konuşucuların bir dilin diyalektine sahip olduğunu standart biçimi konuşulan bir dilin kırsal bir biçimi konuşulan dil kadar diyalekt içerisinde yer aldığının altını çizmektedirler (Chambers, 2004: 3).

Diyalekt ile ilgili yukarıda belirtilenler, daha çok tanımlamalarla ilgili genel yargıların nasıl olduğu ile alakalıdır.

Saussure, diyalekt bulgularını sosyal, politik, dinî ve bunun gibi normlara dayandırırken dil ve diyalekt ayrımının zor olduğu noktasında görüşlerini açıkça belirtmektedir. Bu noktalara ek olarak dile nazaran diyalektin doğal sınırlarının çizilemeyeceğini de ileri sürmüştür (Saussure, 1959: 203-204).

Diyalekt ve dil tanımlamalarının karmaşasından uzaklaşmanın yolu belki de dili dil yapan özelliklerin belirtilmesi ile mümkün olabilecektir.

Bu yönde yapılmış dil ölçütlerinin belirlenmesi ile ilgili Wardhaugh'un Bell'e dayandırarak aktardığı sınıflama göze çarpmaktadır. Bell'e göre dillerin farklılaşması ve belirlenmesi yedi ölçütle mümkündür. Bunlar;

- Standartlaştırma; bir dilin gramer, heceleme kitapları, sözlükler ve edebiyat gibi oluşması gereken bazı temel süreçler sonucunda belirli kodlamalarla gelişim kaydetmesi olarak tanımlanabilir. Bu duruma İngilizce üzerinden Wycliff ve Luther'in İncil çevirileri, Dr. Johnson'ın sözlük çalışmaları örnek gösterilebilir. Yirminci yüzyılda Atatürk liderliğinde Türkçe üzerinde yapılan modernizasyon çalışmaları da standartlaştırma örneklerinden biridir. Bu ve buna benzer noktalar standartlaştırmanın ideolojik bir tarafının olduğunu da göstermektedir.
- Yaşama gücü; dillerinin konuşucularının varlığına işaret etmektedir. Bu ölçütte diller yaşayan ya da ölü diller olarak tanımlanabilir.
- Tarihsellik; bir grup insanın kendilerine ait, kimlikleri ile özdeşleştirdikleri bir dilin olmasına işaret etmektedir. Grup için sosyal, politik, dinî veya etnik bağlar önem arz edebilmekte ve bu bağlar ortak dil oluşumunda en sağlam bağlar olarak vücut bulabilmektedirler.
- Özerklik; duygusal bağa işaret ettiğinden ilginç bir özellik arz etmektedir. Her ne kadar öznel bir ölçüt gibi görünse de dil, konuşucusu tarafından diğer dillerden farklı olduğunu hissettirmelidir.

- İndirgeme; özel bir dil çeşidinin bağımsız bir yapıdan ziyade alt bir çeşit olarak algılanabileceğine işaret eder. Bazı dil türlerinin yazı sistemine sahip olmaması indirgemeye örnek olarak gösterilebilir.
- Karışım; konuşucuların dillerinin saflık derecesi ile ilgili hislerine işaret etmektedir. Bu kıstas, Fransızca ve Almanca gibi bazı dil konuşucuları için çok önemli olabilmektedir.
- Gerçeklik (de facto); dil konuşucuları arasında iyi ve zayıf konuşucuların var olduğunu ve iyi konuşucuların doğru kullanımı temsil ettiklerine işaret etmektedir. Konuşma çeşitleri arasındaki alt çeşitlerden birinin en iyisi olduğunu düşünüp o çeşide yoğunlaşmayı da ima edebilmektedir. Floransa İtalyancası, Paris Fransızcası gibi konuşma türlerinin diğer dil türlerinden daha makbul görülmesi buna örnek olarak verilebilir.

Wardhaugh, bu ölçütleri konuşma çeşitlerine uyguladığımız zaman dil diye tanımladığımız pek çok çeşidin bu kıstasların tamamını karşılamadığını ve kimi dillerin bu ölçütlerden çok azını karşıladığını belirtmektedir. Bu ölçütler ışığında İngilizce bir dildir ama Atabask dili, Latince, Tok Pisin ve Çince de birer dildir. Dil olarak hepsi eşittir ama bu bütün dillerin eşit olduğu anlamına da gelmemektedir. İlk yorum dilsel bir yargı, ikicisi ise sosyal bir yargıdır (Wardhaugh, 2006: 33-39).

Konuşma çeşitlerinin dil ya da diyalekt olarak tanımlanması çoğu zaman dilbilimsel olmaktan ziyade güçle bağlantılı bir durumu da işaret etmektedir.

Hâkimiyet ve politik güç iması taşıyan Weinreich'in bu durumla ilgili sıkça alıntılanan "dil, askeri ve donanması olan bir diyalektir" sözleri durumu özetler niteliktedir (Romaine, 2001: 311).

Dili dil yapan ölçütlerin ayırımına varmak diyalekt ayırımının yapılmasını kolaylaştıran yöntemlerden biridir. Bu noktada diyalekt kavramı ve bunun belirleyici özellikleri üzerinde durmak istiyoruz.

Diyalekt ve dil tanımlamasında öne çıkan en önemli kriterlerden biri karşılıklı anlaşılabilirlik oranıdır. Tabii bu durum pratikte, teoride tanımlandığı kadar kolay olmamaktadır.

İskandinav dillerinden Norveççe, İsveççe ve Danca arasındaki karşılıklı anlaşılabilirlik oranı yüksek olmasına rağmen her biri ayrı birer dil olarak tanımlanmaktadır. Bu durum da karşılıklı anlaşılabilirlik kriterinin dil ve diyalekt ayrımı yapılırken her zaman işe yaramadığını göstermektedir (Chambers, 2004: 3-4). Bu duruma benzer olarak Almanca ve Flemenkçe arasında bir ayrım koymak dilbilimsel olarak her ne kadar yapay gibi dursa da politik ve kültürel normlarla bağdaşan yönler barındırmaktadır (Romaine, 2001: 311).

Crystal'ın diyalekt tanımlaması günümüz diyalekt algısına daha yakın ve kabul gören bir tanımdır. Crystal, diyalekti bir ülkenin belirli bir bölgesine ait olan konuşma çeşidi olarak tanımlamakta, yerel kelimeler, ifadeler kullandığını belirtmekte ve bunların çoğu zaman ülkenin diğer bölümlerinde de bulunduğunu ileri sürmektedir. Diyalekt, daha çok kelime bilgisi ve gramer yapısı ile ilgiliyken aksan ise telaffuzla ilgilidir. Ve tüm diyalektler bir aksana sahiptir (Crystal, 2010: 73). Romaine, de aksan ile ilgili olarak telaffuz farklılığından söz etmenin yanı sıra diyalekt ile ilgili olarak da üç seviyeden bahsetmektedir; telaffuz, kelime bilgisi, gramer veya sentaks. Bu duruma örnek olarak eğitimli Amerikan ve İngiliz İngilizcesi kullanıcılarının iki farklı diyalekt kullandıklarından söz edilebilir (Romaine, 2001: 311).

Aksanın konuşma biçimi ile ilgili olması, insanların yaşadıkları yeri diyalekt ile birlikte belirleyen en büyük özelliktir. Bir insanın kullandığı kelimeler konuştuğu diyalekti, telaffuz şekli de aksanını belirlediği için o insanın nerden geldiği veya hangi sınıfa ait olduğunu tahmin etmeyi kolaylaştırmaktadır.

Diyalekt ve aksan insanların içerisinde bulunduğu toplumsal grupları ve yaşadıkları bölgeleri belirlemesi bakımından toplumdilbilim çalışmalarında önemli bir yere sahiptir.

Standart dil kullanım türleri, bu tarz sınıf ve bölgesel saptamalar yapılmasını imkânsız kılabilmektedir. Türkçe üzerinden konuşmak gerekirse standart Türkiye Türkçesi

kullanan bir konuşucunun nereden geldiği veya hangi sosyal gruba ait olduğunu belirlemek oldukça zordur. Bu noktada diyalekt çalışmaları altında incelenen bölgesel diyalekt ve sosyal diyalekt ile ilgili terimlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

1.4.6.1. Bölgesel Diyalekt

Diyalekt dilin bir alt türü (variety) iken diyalektin alt gruplarından biri de bölgesel diyalektlerdir. Bölgesel diyalektler bu anlamda bir bölge/yer ile özdeşleşen bir dil çeşidi (ör: Yorkshire diyalekti, Bavyera diyalekti) olarak tanımlanmaktadır. Coğrafi mesafelerin artması diyalektler arası farklılığın da artması demektir (Romaine, 2001: 310).

Şekil 3: Avrupa diyalekt sürekliliği haritası (Chambers, 2004: 5).



Dilin farklı bölgelerde çeşitli farklı şekillerde konuşulması yani diğer bir deyişle bölgesel diyalektin ortaya çıkması, berberinde diyalekt coğrafyasının da ortaya çıkmasına neden olmuş ve bunun sonucunda da bölgesel dil farklılıklarını gösteren haritalar hazırlanmıştır (Wardhaugh, 2006: 45). İngiltere İngilizcesi için çizilmiş bir diyalekt haritasını Chambers ve Trudgill kitaplarında Şekil 3'teki gibi belirtmişlerdir (Chambers, 2004: 5).

İngiltere gibi büyük coğrafyalarda diyalekt haritası oluşturmak zahmetli bir iştir. Nitekim diyalekt sınırlarının belirsizliğinin bu durumda etkisi oldukça fazladır. Bu tip durumlar, coğrafi diyalekt sürekliliği olarak bilinmektedir (Chambers, 2004: 6). Coğrafi diyalekt sürekliliği, özetle belirli bir bölge zinciri içerisinde aynı diyalekt ile anlaşılan konuşucuların varlığını ve bu zincir halkalarının büyümesi yani mesafelerin artması sonucu anlaşma oranının azalmasını işaret etmektedir. Zincirin iki uç noktasındaki bireyler her ne kadar birbirlerini anlamada güçlük çekseler de karşılıklı anlaşılabilirlik oranı söz konusu olduğu için aynı diyalektin mensupları olarak kabul edilirler (Crystal, 2005: 292).

Günümüzde insan hareketliliğinin yüksek olduğu yerler, politik sebepler, savaş ve göç gibi hareketlilik sonuçlu yer değiştirmeler de bu tarz haritaların oluşturulmasını zorlaştırıcı etkenler arasında sıralanabilir.

Ülkeler arasındaki politik durumların diyalekte etkisinin en belirgin örneklerinden biri eski Yugoslavya'nın durumudur. Yugoslavya sonrası ortaya Sırpça, Hırvatça ve Boşnakça gibi üç farklı dil çıkmıştır. Bunlar, konuşucuları birbirlerini büyük oranlarda anlamalarına rağmen politik nedenler yüzünden ayrılan dillerdir. Bu dillerin ayrılmasında 'diyalekt sürekliliği' politik sorunlara neden olabilmektedir (Chambers, 2004: 7).

Diyalekt çalışmaları sadece bilimsel alanda değil aynı zamanda gerçek hayatta da karşılığını bulan araştırmalar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu duruma Labov'un kendi kişisel yaşamından verdiği bir örnek oldukça çarpıcıdır. Labov, 1987 yılında Pan Amerikan işçilerinden biri olan Paul Prinzivalli adlı bir kargo görevlisinin şirketine bomba tehditleri içeren telefon konuşmaları yaptığı suçlamasıyla tutuklandığını mahkemenin de ses kayıtlarını incelemek üzere kendisine gönderdiğini yazar. Labov, kayıtları dinler dinlemez

konuşan kişinin New Yorklu değil Bostonlu olduğunu belirler ve tutuklunun hapsine sebep olabilecek bir hatayı önlemiş olur (Labov, 2005). Görüleceği üzere Labov'un New York diyalekti üzerine yapmış olduğu çalışma, bir yandan bilimsel anlamda ve modern toplumdilbilim araştırma yöntemleri konusunda çığır açarken diğer yandan gerçek yaşamda ise hayat kurtaran bir işlev üstlenmiştir.

Yukarıda değindiğimiz örnek, bilimsel araştırmaların insan hayatına etki eden yönlerini belirtme açısından tek başına çarpıcı bir etkisi olduğunun göstergesidir ve aynı zamanda da diyalekt çalışmalarının gerekliliğinin farklı bir kanıtıdır.

1.4.6.2. Sosyal Diyalekt

Daha çok coğrafi sınırların etkisi altında ortaya çıkan ve şekillenen bölgesel diyalektlerin yanı sıra sosyal durumlardan etkilenecek şekilde ortaya çıkan sosyal diyalektler de mevcuttur.

Sınırların dağ, tepe gibi coğrafi oluşumlardan ziyade sosyal sınıf, sosyal gruplar gibi sınırların var olduğu durumlarda da karşımıza sosyal diyalekt çıkmaktadır (Romaine, 2001: 311).

Sosyal diyalektler de coğrafi diyalektlerdekine benzer problemlerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Jamaika'nın dilsel tarihi bu duruma güzel bir örnektir. Jamaika'da bir zamanlar üst sınıf (İngilizler) içerisinde İngilizce, alt sınıf arasında (Afrikalı köleler) ise Jamaika kreol dili konuşulurdu. Yıllar içerisinde sınıflar arası farkların kapanması ve sınıfların birbirlerine yaklaşması sonucu toplumun üst kesiminden alt kesimine doğru standart İngilizceden Jamaika kreolüne doğru bir kullanım biçimi ortaya çıkmıştır. Bu durum, aynı zamanda yukardan aşağıya doğru sosyal diyalekt sürekliliğini de ortaya çıkarmıştır (Chambers, 2004: 8).

Bireylerin sosyal diyalekt tercihleri, içinde buldukları sosyal ortamlara göre değişebilmektedir. İçinde bulunduğu grubun dilini kullanma, oldukça doğal bir durum olmakla birlikte modern toplumdilbilim literatüründe de bu, ‘akomodasyon’ eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Crystal, 2005: 294).

Dilbilimsel anlamda sıkıntılı ve problemlili taraflarına rağmen toplumsal anlamda da diyalekt kullanımının sosyal yaşantıdaki yeri oldukça fazladır. Bölgesel diyalektler, sosyal diyalektler ve birey bazında değerlendirildiğinde birey dili (idiolect), bireyin ait olduğu bölgenin ve sosyal sınıfların belirlenmesini kolaylaştırırken bireyi çoğu zaman sıkıntılı durumlar içerisine de sokabilmektedir.

Standart dil kullanan insanlar için farklı türdeki bir diyalekt çoğu zaman ‘garip’ olabilmekte, hatta kullanılan diyalekt alay konusu olabilmektedir. Bunun nedeni diyalektin aşağılayıcı, kaba, ilkel olarak algılanmasıdır. Farklı diyalekt kullanımının zekâ geriliği ve diğer pek çok negatif özellik belirtisi olarak görülmesi ve bunun sonucunda alay malzemesi haline gelmesi dünyanın belirli bir diline/diyalektine ya da bölgesine ait bir durum değildir. Bu durum tüm toplumlarda benzer algılarla karşılanıp benzer davranış tepkilerinin verilmesi sonucunu doğurmaktadır (Apte, 2001: 320). Buna benzer bir durumun Türkiye’de de mevcut olduğunu ileri sürebiliriz. Günlük yaşantımızda karşılaştığımız durumların kişisel yargılar olduğunu iddia edebilir, fakat televizyon dizilerinde veya filmlerde standart Türkçe dışında kalan tüm diyalekt türleri ile belirli oranlarda dalga geçildiğini ve bunların eğlence malzemesi haline getirildiğini kolaylıkla gözlemleyebiliriz.

Diyalekt çalışmalarının Türkçede Kaşgarlı Mahmud’a yani 11. yüzyıla kadar dayandığı bilinmektedir. Türkiye’de Ağızbilim alanında yapılan ve yapılacak çalışmalar ile bu alanda kapsamlı bir Türk dil atlasının ortaya çıkması, ileride yapılacak dil ve diyalekt çalışmalarına geniş bir kaynak oluşturması açısından oldukça faydalı olacaktır.

Dil ve diyalekt çalışmalarında üzerinde durduğumuz en önemli nokta, coğrafi ve sosyal sınırların belirsizlikleri sonucu yaşanan zor durumları. Yaşanan zorluklar ve belirsizlikler son dönem dil ve diyalekt çalışmalarını başka bir noktaya taşımış ve ortaya dil ve iletişim ağı konusunu toplumdilbilim çalışma alt-alanlarından biri olarak çıkarmıştır.

1.4.7. Dil ve Sosyal Ağ (Network)

Dil ve sosyal ağ inceleme alanı diyalektoloji çalışmalarının gelişimi ve etkisi sonucu ortaya çıkmış bir alandır. Sosyal ağ alanının diyalekt çalışmalarının belirli bir noktaya gelmesini takiben özellikle bu çalışmaların artık birikmiş yükünü kaldıramaması sonucunda da ortaya çıktığı öne sürülebilir.

Sosyal ağ analizlerinin, diyalektoloji bağlantılı olarak özellikle antropolojik çalışmalarda ortaya çıkması 1960'lar ve 70'lere dek uzanmaktadır. Ortaya çıkış nedeni ise sosyal diyalekt bölümde değinmiş olduğumuz sınıfsal ayrımın belirlenmesindeki güçlüklerdir (Milroy, 2001: 370).

Sosyal ağ, bir bireyin toplumdaki diğer bireylerle oluşturduğu ilişkiler bütünü şeklinde tanımlanabilir. Sosyal ağ incelemeleri sosyal ağ içerisindeki bireylerin yapısal ve tercihsel farklılıklarını araştırmaktadır (Milroy, 2001: 370). Bu noktada 'sosyal ağ' kavramının toplumdilbilimin önemli kavramlarından biri olan kontak (contact) kavramıyla da ilişkili olduğunu, dil kontaklarının da sosyal ağlar aracılığıyla yayıldığını söylemek yerinde olacaktır (Eble, 2005). Sosyal ağlar aracılığıyla yayılan kontaklar, bireylerin içlerinde buldukları sosyal ağlar bağlamında ortaya çıkarttıkları dil özellikleri ve bu özelliklerin konuşma biçimleri olarak hayat bulması olarak ifade edilebilir.

Labov, her bireyin farklı bir dil sistemi olduğunu ve dilin insanlar arası bilgi aktarım hizmeti gördüğünü belirtirken bir anlamda sosyal ağların üst kümesinde bireysel ağların önemini vurgulamaktadır (Labov, 2005). Farklı sistemlerin birey bazında incelenmesi sosyal sınıf/grup bazında incelenmesine ve araştırılmasına kıyasla daha belirgin ve somut durmaktadır. Sınıfsal tasniflerin belirsizliği ya da bunların belirlenmesindeki güçlükler araştırmacıları sosyal ağ yaklaşımına yönlendirmektedir.

Milroy, sosyal ağın potansiyel olarak daha çekici olmasını birkaç nedene bağlamaktadır;

- İlk olarak konuşucuların herhangi bir sosyal sınıf türü altında ayırım yapılmak zorunda kalınmadan çalışılmasına imkân veren bir dizi süreci içermektedir
- İkinci bir avantaj, sosyal ağ, özünde lokal pratiklerle uğraştığı için dil çeşitlerini ve değişimlerin sürükleyen sosyal dinamiklerin aydınlatılmasında daha fazla potansiyel barındırmaktadır.
- Son olarak da, sosyal ağ analizleri gruplar arasında önceden belirlenmiş sosyal kategorilerle oluşturulmuş dil çeşitlerinden ziyade bireyler arasında var olan dil çeşitleri ile uğraşmada bir süreç sunmaktadır (Milroy ve Gordon, 2003: 120).

Sosyal ağ çalışmaları, belirlenmesi güç ve daha büyük kitlesel gruplardan çok bireyin içinde bulunduğu kontakları temel alan çalışmalarla uğraşmasının doğal bir sonucu olarak toplumdilbilim alanının daha önce belirttiğimiz yaş, cinsiyet, etnik grup, sosyal sınıf vb. değişkenlerin tamamıyla doğrudan ilişki içerisine girmektedir. Bunun yanı sıra bireyin içerisinde bulunduğu kontaklara göre oluşabilecek yeni ağ çevreleri de alan araştırmacılarının incelemesi gereken konulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Toplumların gündelik alışkanlıklarının ve davranışlarının hızla değişime uğraması özellikle günümüzün gelişen teknolojisiyle birleşip yeni ağların oluşmasında öncü rol oynama potansiyeline sahiptir.

1.4.8. Dil ve Kimlik

Dil, sosyal davranışların en güçlü belirleyicilerinden biridir. Normal bir konuşma içerisinde kim olduğumuz, nereli olduğumuz, alt kültürümüz, karakterimiz ve niyetlerimiz gibi mesajlarımızı karşıya iletirken kullandığımız dili, seçtiğimiz kelimeler aracılığı ile iletiriz (Wolfram, 2005). Tüm bu normlar, sahip olduğumuz kimliği işaret eden belirleyicilerdir.

‘Bireysel kimlik’ ile genelde kastedilen iki yönlü bir algı vardır; diğer insanlardan ayırt edilmesini sağlayan ismi ve daha derin anlam barındıran gerçekte kim olduğu tanımlamasıdır (Joseph, 2004: 1). ‘Kimlik’ (identity) kelimesi özünde özdeşliği içermektedir: özdeş olan şeyler aynıdır. Etimolojik kökü Latince ‘idem’den gelmektedir. Anlamsal olarak ise bireyin kendisi olduğu ve başkası olamayacağını, devamlılığı simgelemektedir. Kişisel kimlik, bireyin benzersizliğini gösterir (Edwards, 2009: 19). Kimlik kavramının İngilizce karşılığındaki anlamsal işaretçilerin benzerinin Türkçede de mevcut olduğunu söyleyebiliriz. ‘Kim’ kelime kökünün kendisi bile ‘kimlik’ çalışmalarını işlediğimiz bu bölümü özetler nitelikte bir anlam ihtiva etmektedir.

Toplumdilbilimin ana amaçlarından biri de bireylerin konuşmalarının birbirlerinden farklı olmasının veya bazen kendi konuşma biçiminin bile değişmesinin sebeplerini araştırmak olmuştur. 1960’lardan günümüze kadar pek çok toplumdilbilimci bu değişkenlerin arkasındaki sosyal yapıları anlamaya ve geliştirmeye uğraşmışlardır. Bu anlamda dil çeşitliliğinin oluşmasında, kimlik temelli çalışmaların da ortaya çıkması doğal bir sonuçtur (Dyer, 2007: 101).

Eckert’a göre toplumdilbilimde kimlik-dil çalışmaları üç dalga şeklinde günümüze dek uzanan tarihsel bir geçmişe sahiptir. İlk dalga Labov’un 60’lı yıllardaki niceliksel araştırmaları ile başlayan dilsel çeşitliliğin makro düzeyde sosyal kategoriler - sosyal sınıf, yaş, etnisite ve cinsiyet- bağlamında çalışılmasıdır. İkinci dalga, etnografi yöntemlerini devreye sokup katılımcıların kendilerinin belirledikleri kategoriler ışığında araştırmaların yapılmasıdır. Bu dalgadaki amaç, ilk dalgada incelenen büyük sosyal kategorilerle ilişkilendirilerek yerel dil çeşitliliğini anlamaktır. Eckert, ilk iki dalganın bireyi bir topluluğun ya da sosyal grubun parçası, hatta çoğu zaman coğrafi anlamda yerleşik topluluklar olarak algıladığını bu yüzden de araştırmaların genelde diyalekt farklılıkları ve dil çeşitliliği üzerine olduğunu belirtir. Üçüncü dalga ise dil türleri aracılığı ile basit bir şekilde sosyal kategorileri ve sosyal anlamı yansıtmadığı, aksine oluşturduğu olgusundan hareketle dil çeşitliliğinin sosyal anlamına odaklanmaktadır. Üçüncü dalgada, bireyin dil çeşitliliği üzerine ve üst üste geçmiş birçok kimliğin bireydeki yansımaları üzerine çalışmalar yapılmıştır (Dyer, 2007: 102).

Kimlik üzerine dilbilimsel anlamda yapılan çalışmaların zamanla başkalaşım geçirmesi oldukça olağan bir durumdur. Kimlik, dilbilim çalışmalarından önce daha çok sosyolojide işlenen bir olguydu. Toplum içerisinde var olan bireylerin kimliksel tanımlamaları genellikle güç/iktidar bağlamında incelenegelmıştır. Bu bağlamda yapılan dil ve güç/iktidar eksenindeki tanımlamalar, toplumdilbilim çalışmalarında da kendine yer bulmuştur.

Bireyi konu alan çalışmaların tamamı kimlik çalışmaları ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilintilidirler. Sosyal ağlara değindiğimiz önceki bölümde bireyin içinde bulunduğu ortama göre davrandığını, içinde bulunulan ortamın bireyin dil kullanımını etkilediğini belirtmiştik. Dyer, bu bağlamda Milroy'un çalışmasına göndermede bulunarak 'dilsel kimlik' kavramına değinmektedir (Dyer, 2007: 104).

Giles'in sosyal psikolojideki 'Speech Accomodation Theory'sinin ve Le Page&Tabouret-Keller'ın kimlik davranışları üzerine yaptıkları çalışmaların, toplumdilbilim alanında kimlik çalışmalarının şekillenmesinde büyük etkileri olmuştur. Giles, çalışmasında bireyin konuştuğu kişiyle yakınlaşmak veya ondan uzaklaşmak amacıyla konuşmasını değiştirebildiğini göstermiştir. Le Page ve Tabouret-Keller'in çalışması ise toplumdilbilimsel anlamda kimlik çalışmaları için çok önemli teorik bilgiler oluşturmuştur, çünkü bu çalışma bireyin toplumda içinde bulunduğu sosyal pozisyona bağlı olarak pasif bir ses-parçası olmadığını, ihtiyacına göre konuşmasını değiştiren bilinçli tercihler yapabildiğini göstermiştir. Nitekim bu tarz bir seçim bile kimliksel davranışı işaret etmektedir (Dyer, 2007: 104). Bireye bu davranışı yaptıran olgu, toplum tarafından fark edilme ve kabullenme dürtüsünden kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle bunun 'tanınma' (identify) da diyebileceğimiz bir içgüdü ile ilintili olduğunu söyleyebiliriz.

Le Page ve Tabouret-Keller, bireyin dilsel davranışlarının kişisel kimlik ve sosyal rol arayışları ile sonuçlandığını ileri sürerek 'kimliksel davranış' terimini ortaya atmışlardır. Kimliğin yapılandırılması açısından bu çalışmaların önemi Coupland'ın çalışmasından da görüleceği üzere literatürde gereken ilgiyi görmüştür (Coupland, 2007: 108). Le Page teorisinde dört koşul ileri sürer;

- Birey, grubu tanımlayabilir.
- Birey, gruba ulaşmada ve onların davranış kalıplarını tahlil etmede yeterlidir.
- Gruba katılma motivasyonu yeteri kadar güçlü ve gruptan alınan dönütlere göre artma ya da azalma gösterebilmelidir.
- Birey, başkasının davranışını dönüştürme yeteneğine sahiptir (Mesthrie ve Tabouret-Keller, 2001: 167).

Yapılan bu araştırmalar, bireyin kabiliyetine bağlı olarak dili amacı doğrultusunda manipüle edebildiğini, repertuarındaki dilsel seçenekler arasında tercih yapabildiğini göstermiştir. Bu post yapısalcı kimlik kavramı, topluluktan ziyade bireye vurgu yapmakta ve kimliğin zamana ve mekâna göre karmaşık, tutarsız, çok yönlü ve dinamik olduğunu göstermektedir (Dyer, 2007: 105).

Başka bir kimlik sınıflaması Mesthrie ve Tabouret-Keller'de karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacılar, kimliği tarihsel gelişimine göre şu şekilde sınıflandırmışlardır. Bölgesel kimlik, diyalektoloji alanındaki çalışmaların başvurduğu bir tanımlamadır. Sosyal kimlik, dil mevzubahis olduğunda toplumun bireyden önemli olduğu görüşünden ileri gelen bir tanımlamadır. Etnik kimlik etnisite odaklı, cinsel kimlik cinsiyet merkezli, millî kimlik ise milliyet eksenli bir tanımlamadır. Projeksiyon modeli ise bireyin önceliğe sahip olduğu ve tanımlanmış sosyal grupların var olabileceği ya da var olamayacağı tanımlama şeklidir (Mesthrie ve Tabouret-Keller, 2001: 166-168).

Dil çeşitliliğinin ve farklı dilsel davranışların oluşmasında sahip olduğumuz kimliğin ya da kendimizi eşleştirdiğimiz kimliğin rolünün önemi apaçık ortadadır. Peki, sahip olduğumuz ya da kabullendiğimiz kimlik nasıl oluşmaktadır?

Fransız Marksist filozof Louis Althusser, 1971 yılında yayınladığı 'İdeoloji ve İdeolojik Devlet Aygıtları Üzerine: Bir Araştırma Üzerine Notlar' adlı makalesinde tanımlama (identification) sürecini bireyin 'bilen nesne' (knowing subject) olması şeklinde açıklamaktadır. 'Bilen nesne' mutlak, mantıklı ve birleşmiş bilinçle tasarlanmış dil ve

anlamı kontrol edebilen bireydir. Anlamın bariz yaratıcısı olarak konuşan ve düşünen 'ben'dir. Althusser, günlük yaşantıdan verdiği 'Hey sen!' örneği (sokakta biri tarafından çağrılan kişinin dönüp bakması süreci ile bir nesne olması) ile birey tanımlamasını şu şekilde açıklar; çağrılan kişi her durumda dönüp sese bakar, çünkü çağrılanın başkası değil kendisi olduğunu varsayar. Bu durum 'garip bir olgudur' ve sadece suçluluk psikolojisi ile açıklanabilen bir durum değildir. Althusser, çağırılma sürecini, yani bireyin oluşum sürecini dil ve ideoloji içerisinde nesneleşmesi ve insan topluluğuna esas oluşturması olarak açıklar ve tüm bu süreçte ideolojinin etkinliğinden bahseder. Bireyin/kimliğin oluşmasında rol oynayan ideolojileri de din, eğitim, aile, yasalar, politika, kültür ve medya olarak sıralar (Weedon, 2004: 5-6).

Bu bağlamda bireyin kimliğini oluşturan, diğer bir deyişle onun kullanacağı dili seçen 'kimlik'in oluşum süreci, içinde birçok belirleyici barındırmaktadır. Başka bir açıdan baktığımızda da birey içine gireceği toplumsal gruba yönelik geniş bir repertuar edinme süreci yaşamaktadır. Tüm bu değişkenlere ilaveten birey, içinde bulunduğu sosyal ağ veya gruptan edindiği deneyimler ile muhtemel yeni kimlikler oluşturabilir.

Yapılan tüm bu tanımlamalar, yorumlar, değerlendirmeler ve açıklamalar kimliğin çok yönlü yapısını, esnekliğini ve dinamikliğini gösteren işaretçiler olarak ifade edilebilmektedir. Hızla değişen bireysel ve toplumsal yapılara paralel olarak farklı türde kimlik ifadeleri ile karşılaşmamızın oldukça olağan bir durum olacağını söyleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM: YEMİN İFADESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TÜRK DİLİNDE ANT KAVRAMI

Arapça yemin kavramına karşılık gelen Türkçe *ant* kelimesinin tarihi oldukça eskidir. İlk defa Eski Uygur Türkçesinde tanıklayabildiğimiz bu sözcük, Röhrborn'a göre; “a. yemin, ant, b. adak, vaat” anlamlarında kullanılmıştır (Röhrborn, 1977: 145). Eski Türklerin İslamiyetle tanışmasıyla birlikte *ant* sözcüğü metinlerde daha sık geçmeye başlamıştır. Bu anlamda 10. yüzyıldaki Karahanlı Türkçesi ile kaleme alınan ilk satır-arası Kur'an tercümelerinde, yemin kavramına karşılık olarak *ant* sözcüğünü ve bu sözcükten elde edilmiş olan andık- “ant içmek, yemin etmek” fiilini tanıklamak mümkündür (Kök, 2004: 250-252).

13. yüzyıl öncesi Eski Türkçenin etimolojik sözlüğünün yazarı Clauson, *and/ant* kelimesinin etimolojisini ele alırken sözcüğün *and* biçiminin muhtemelen daha eski olduğunu belirtmiş ve çeşitli dönemlere ait tanıklarını göstermekle yetinmiştir (Clauson, 1972: 176).

Gerhard Doerfer ise Yeni Farsçadaki Türkçe ve Moğolca Kelimeler Sözlüğü'nde Türkçe *ant* sözcüğünün Farsçaya ödünç verilen kelimelerden biri olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sözcüğün Farsçaya geçmiş biçimi olan *and* bu dilde yemin anlamında çok ‘şüpheli söz’ anlamına gelmektedir. Yazar, bu türden anlam değişimlerinin dil ödünçlemelerinde olağan bir durum olduğunu İspanyolcadan Fransızcaya geçmiş olan *hâbler* “övünmek, pohpohlanmak” sözcüğü ile örneklendirmekte ve kelimenin İspanyolcadaki ilk anlamının “konuşmak(normal)” olduğunu göstermektedir. Benzer bir anlam kötüleşmesi Fransızcadan İspanyolcaya geçen *parlar* sözcüğünde de görülmektedir. Fransızcadaki *parler* “konuşmak” sözcüğü İspanyolcada *parlar* biçimi ile “boş lakırdı”

anlamına gelişmiştir. Doerfer, ayrıca *ant* sözcüğünün Türkçeden Moğolcaya geçmiş bir ödünçleme olduğunu da yazmaktadır (Doerfer, 1965: 128).

Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü'nde Andreas Tietze, Clauson ve Doerfer'e atıfta bulunarak sözcüğün karşılıklı kan içerek ahiret kardeşliğine kabul merasime dayandığından *iç-* fiili ile kullanılageldiğini yazmaktadır (Tietze, 2002: 175).

Altay Dilleri'nin Etimolojik Sözlüğü'nün yazarları Starostin ve diğerleri *ānta* biçimine giden ortak Altayca bir sözcüğün Mançu-Tunguz, Moğol, Japon ve Türk dillerinde ortaklaştığını göstermektedirler. Araştırmacılara göre bu sözcüğün Türkçeden Moğolcaya geçmiş bir ödünç sözcük olduğunu ileri sürmemiz için geçerli bir sebep yoktur. Buna karşılık Moğolcanın bu sözcüğü Mançu-Tunguz dillerine vermiş olma ihtimali ise yüksektir (Starostin vd., 2003: 302).

'*Ant*' kelimesi Türk Dil Kurumunun sözlüğünde ise şu şekilde yer almaktadır (Türkçe Sözlük, 1998: 73);

“**ant, -dı** : *a.* 1. Tanrı'yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama, yemin. 2. Kendi kendine söz verme, ahit: *Andım var, bu işi yapacağım.*”

Terim anlamından da görüleceği üzere yemin ifadesi kutsalın şahitliğinde veya kutsalın üzerine yapılan bir doğrulama, söz verme hareketi olarak ifade edilmektedir.

2.2. ESKİ TÜRK TOPLUMLARINDAN GÜNÜMÜZE YEMİN

Türk sosyal tarihinde önemli bir yere sahip olması açısından yemin örneklerine ve yemin etme biçimlerine bu noktada yer vermek faydalı olacaktır. Türklerde yemin kullanımı açısından karşımıza çıkan ilk örnek M.Ö. I. yüzyılda, Hun hakanı Huhanye ile Çin elçileri Çan ve Mın arasında yapılmıştır. Bu ant şu şekildedir;

“Han ve Hunlar bir sülale teşkil ederler: Nesiller boyunca birbirini aldatmaz, birbirine saldırmaz, hırsızlık vukuunda birbirine bildirirler. Hırsızları cezalandırırlar, zararları öderler, iki taraftan birine düşman saldırırsa askerleriyle yardım ederler. Bu andı kim bozarsa Tanrı'nın cezasına çarpılsın, nesiller boyunca bu andın cezası altında inlesin...” (İnan, 1948: 279).

Bu ‘ant’ biçimi eski Türk topluluklarının yemine verdikleri önemi göstermesi bakımından önemlidir. Burada gözlemlediğimiz Tanrı üzerine edilen yeminin yanında da farklı pek çok değer üzerine de yemin edilmesidir. Söz gelimi on birinci yüzyılda Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ü Lügat-it Türk çalışmasında “temur (demir)” kelimesi açıklanırken “Gök girsin kızıl çıksın” şeklinde bir ant formu yer almaktadır. On dördüncü yüzyılda Ebu Hayyan’a göre Türkler ant içerken “Ant içtim Sencer başı için”, “Ant içtim Sencer gözü için”, “Ant içtim Sencer canı için” gibi ifadeler de kullanmışlardır (Alptekin, 2009: 24). Üzerine yemin edilen ifadeler o dönemlerdeki ‘kutsal’ın ne olduğunu anlamamızı aynı zamanda ‘kutsal’ın değişim sürecini de gözlemlememizi sağlamaktadır.

On yedinci yüzyılda Evliya Çelebi’nin Seyahatname adlı eserinde “tuz ekmek hakkına yemin” şeklinde bir ifade ile karşılaşırız. Bu bağlamda antlar, anonim halk edebiyatı örnekleri olması itibariyle toplumların sosyal değerlerini oldukça iyi yansıtır. Bu ifadeler başlangıçta gök ve yer değerleri olarak karşımıza çıkarken ilerleyen dönemlerde; *ay hakkı, gün hakkı, toprak hakkı, yer hakkı, gök hakkı, ışık hakkı, su hakkı* gibi ifadeler şekline dönüşmüştür. Göçebe bir hayat tarzına sahip olan Eski Türklerin yerleşik hayata geçmesi ile birlikte yemin ifadeleri de *tuz hakkı, bereket hakkı, tuz-ekmek hakkı, un hakkı, nimet hakkı* gibi şekillere bürünmüştür. Bu değişimin son aşaması da en çok sevilenler üzerine yemin etme biçimi şekline evrilmiştir; anamın, babamın, çocuğumun, ninemin, dayımın, amcamın başı (canı) için gibi. Bu sürecin son safhası da dinlerle tanışma sonrası oluşan yemin ifadeleridir ki bu ifadeler de şu şekildedir; *Allah’a ant olsun, Allah’ın hakkı için, Hazreti Ali hakkı için, ant içerim İmam Hüseyin’e* gibi (Alptekin, 2009: 24-25).

Yukarıda belirttiğimiz süreç ya da diğer bir deyişle dilsel ifadelerin başkalaşması, toplumların birçoğunda gözlemlenmekte ve bizlere toplumların değişim süreci boyunca nasıl değerlere sahip olduklarını gösterme noktasında bir ayna görevi üstlenmektedir.

Yemin için en çok kullanılan fiil 'içmek' fiilidir ki bu fiil eski toplumların yanı sıra günümüz modern toplumlarında da sıkça başvurulan bir fiildir. Bu fiilin yaygın bir şekilde kullanılmasının nedeni biraz da eski toplumların yemin ederken uyguladıkları ritüeller ile ilgilidir.

Bu durum, özellikle 'ant içmek' deyiminde kendisini açıkça gösterir. Bu anlamda yemin, eski zamanlarda bir nesnenin içilişi ile gerçekleşmekteydi. Bununla birlikte anlaşabilmek için sadece ant yeterli görülmemekte, ritüeller sırasında karşılıklı içme de söz konusu olmaktadır (Durmuş, 2009: 98).

Eski devirlerde 'ant'; devletler, kabileler ve şahıslar arasında yapılan kardeşleşme ve dost olma törenini ifade etmekteydi. Bu tören; iki yabancı dost olmaya karar verdiklerinde soydaşları şahitliğinde kanlarını bir kaba akıtıp kırmızı, şarap veya sütle karıştırıp aralarına kılıç, ok gibi bir silah koyup beraberce içmeleri şeklinde cereyan ederdi. Tören sonrasında 'antlı adaş' ya da 'anda' olurlardı. Bu törenlerle ilgili ilk bilgi M.Ö. V. yüzyılda Herodot (IV, 70) tarafından verilmiştir. Buna göre İskitler ant ederken kanlarını bir kaba akıtıp beraberce içerlerdi (İnan, 1948: 285-286).

Bu tarz ritüellerin uygulandığı eski toplumlarda kanın yanı sıra başka unsurlar da kullanılmaktaydı. Bunlar; silah, karşılıklı hediye alıp verme, bir nesneyi kertme (Dede Korkut hikâyelerinde gözlemlenebilen kılıçla yeri kertme, Manas destanında Almanbet'in bıçağıyla yere çapraşık çizgiler çizmesi), ayı kafası ve derisi, tırnak yalamaktır. Yemin etme esnasında bu tarz unsurlar mukaddesat üzerine yemin etmenin yayılması ile birlikte kendini sadece folklarda bırakmıştır (İnan, 1948: 287-290).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türklerin İslamiyet'le tanışmasını takiben yemin ifadelerinde dinî terimler ve dinî bağlamda kutsal sayılan değerlerin kullanımı artmıştır.

İslamiyet'in kabulü ile birlikte; *Kur'an'a el basmak*, *Kur'an'ı öpmek*, *Tanrı nimeti ekmeği çiğnemek* gibi fikhî yeminler öne çıkmaktadır. Bu durum, Köse'ye göre eski Türklerin ilk zamanlarda yemin için kullandıkları maddi objeler tüfek, kılıç vb. yerine dinî unsurlar barındıran 'Kur'an', 'Allah' vb. manevi unsurlar kullanmaya başladıklarını gösterir (Köse, 1991: 170).

Din, toplumlar üzerinde derin etki yaratan bir olgudur. Bu etkinin doğal bir sonucu olarak da din, hayatın her alanında kendini hissettirmektedir. Kuşkusuz dinin etkilediği toplumsal olguların başında dil gelmektedir. Öyle ki toplumların yaşantısında, günlük dillerinde veya yazınsal kaynaklarında dinî terimler vazgeçilmez ifade unsurlarıdır. Nitekim bunun dikkate değer bir yansıması da yeminlerdir.

Eski Türklerde daha çok 'ant' şeklinde kullanılan yemin kavramı İslamiyet sonrası özellikle 'kasem' ve 'yemin' ifadelerine doğru bir kullanım sıklığı göstermiştir.

'Yemin' Arapça kökenli bir kelime olup 'güç ve kuvvet', 'sağ el' ve 'yemin etmek' anlamlarına gelmektedir. Yemin kelimesinin sağ elle olan ilişkisi şu şekilde açıklanabilir; sağ el genellikle zor işlerde kullanıldığı için gücü ve kuvveti vurgulaması bakımından önemlidir. Ayrıca eski Arap toplumlarında sözün kuvvetli olduğunu göstermek için sağ tarafa veya sağ ele vurulması ve insanların karşılıklı anlaşmaları sonrası birbirlerinin sağ elini tutması gibi nedenler kelimenin bu anlamını açıklamamızda yardımcı olabilir (Gedikoğlu, 2006: 12).

İslamiyet'te 'yemin' teriminin yanı sıra başka terimler de kullanılmıştır. Bunlar, *kasem*, *hıns*, *birr*, *hılf* ve *nezir*' dir (Öğük, 2011: 7). Bu yemin ifadelerinin her biri farklı durumlar için kullanılmıştır.

Yemin, sadece İslam dinî mensupları tarafından kullanılmamış aynı zamanda Kur'an'da Allah kelâmı olarak da farklı şekillerde kendisine yer bulmuştur.

Kur'an'da üzerine yemin edilen değerleri şu şekilde sıralayabiliriz; Allah, melekler, Kur'an-ı Kerim, sema, yıldızlar, güneş, ay, şafak, sabah, duha, gece, gündüz, yeryüzü,

deniz, Beytül ma'mur, Mekke, çift ve tek, baba ve evlat, Tur dağı, incir, zeytin, şahit, mebsut, atlar, nefis ve asr (Öğük, 2011: 16). Bu ifadelerle ilaveten Kur'an'da on yedi sure yemin ile başlamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan yemin ifadelerinden bazılarını Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kur'an mealinden şu şekilde örnekleyebiliriz:

- “Allah sizi **yeminlerinizde** bilmeyerek ettiğiniz -lağıv- le muaheze etmez ve lâkin kalplerinizin irtikâp ettiği **yeminlerle** muaheze eder ve Allah Gafurdur, halîmdir” (Bakara-225).
- “Allah sizi **yeminlerinizde** -bilmeyerek ettiğiniz- lâgv ile muaheze etmez ve lâkin bile bile **akd ettiğiniz yeminlerle** sizi muahaze buyuruyor, bunun da keffareti çoluğunuza çocuğunuza yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri doyurmak yahud geydirmek, yahut bir esîr azâd etmektir, bunlara gücü yetmeyen üç gün oruç tutar, işte **yemîn** ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffâreti bu, bununla beraber **yeminlerinizi** gözetin, böyle beyan ediyor Allah size âyetlerini ki şükr edesiniz” (Mâide-89).
- “**Kasem** olsun ki (ya Muhammed) senden evvel gönderilen peygamberlerle de eğlenildi, fakat o eğlendikleri hak, o masharalığı edenleri çepeçevre kuşatıverdi” (En'âm-10).
- “**Kasem** olsun ki biz senden evvel de Resuller gönderdik, onlara da hem zevceleri verdik hem zürriyyet, hiç bir Resul'ün ise Allah'ın iznine iktiran etmedikçe bir âyet getirmek haddi değildir, her ecel için bir yazı vardır” (Ra'd-38).

İslam dininde yeminin kullanımına dair Kur'an'dan verdiğimiz örnekler ifadenin ne denli önem taşıdığını gösterirken aynı zamanda yemin etmek, edilen yeminin tutulması, ya da bozulması halinde uygulanacak hükümler ve bunların bağlayıcı tarafları İslam fıkhı tarafından ağır hükümler altına alınmıştır.

İslâm fikhında yeminler, Lağıv (boş yere), Gamus (yalan yere), Mün'akıd (şarta bağlı yemin) olmak üzere üç gruba ayrılmakta ve her biri ayrı ayrı bağlayıcı durumlar

oluşturmaktadır (Karaman vd., 1998: 27). Bağlayıcılığını sağlamak için tüm bu yeminlerin bozulması durumunda çeşitli kefarete şartları da ayrıca belirlenmiştir.

Yüklenilen sorumluluklar ve yaptırımları bağlamında İslam dini diğer dinlere kıyasla bu konuda oldukça katı şartlar barındırmaktadır. Bu katılık, edilen yeminin insanlar arasındaki güven duygusunu oluşturma, bir anlaşmaya varılmışsa anlaşmaya uyma, söz verilmişse tutma gibi sosyal ilişki bağlamında oldukça önemli olgularla ilişkili olduğu için yaptırımlarının da sert olması gerekliliğini doğurmuştur.

Yemin ifadesine dair şimdiye dek değinilen bilgiler genel anlamda yeminin eski toplumlardan günümüze kadar olan süreç içerisindeki değişim ve başkalaşımına dair bilgiler oldu. Eski toplumlarda önemli bir yer tutan yemin ifadeleri günümüz toplumlarında da kullanım açısından oldukça etkin ve yaygındır.

İlk toplumlardan günümüze yemin ifadeleri çeşitli evrelerden geçip başkalaşıma uğramış dahi olsalar genel anlamda kullanım amaçlarında çok büyük değişiklikler olmamıştır. Yemin ifadeleri eski çağlardan günümüze genel itibariyle şu amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır;

- Bireyler veya toplumlar arasında yapılan akitleri kutsal bir değer huzurunda perçinlemek,
- Kişiler arasında oluşan bağları kuvvetlendirmek,
- Karşılıklı güven inşa etmek veya güven vermek,
- Karşıdaki kişiyi ikna etmek ya da inandırmak,
- Verilen bir sözün tutulacağına dair etkiyi güçlendirmektir.

Yukarıda sayılan nedenlerden hareketler yemin ifadelerinin kullanılması iki nedenden dolayıdır; ikna ve inandırma.

Yemin ifadelerinin İslam dininde bağlayıcılığının ve edilen yeminin yerine getirilmemesinin kefarete bedeli ödeme gibi sonuçlarının olduğunu önceki bölümde belirtmiştik. Bu bağlayıcılık ve sorumluluk duygusunun günümüz ‘Müslüman Türkiye’

algısı içerisinde yemine karşı mesafeli bir tutum ortaya koyması gerekirken çalışmamızın sonuç bölümünde de görüleceği üzere mevcut durum bunun tam aksi yönünde bir resim sergilemektedir.

Peki, neden bu kadar çok yemin etmekteyiz?

Bu sorunun cevabı yeminin edilme sebepleri arasında gizlidir aslında. Eski zamanlarda olduğu gibi günümüz modern insanı da günden güne artmakta ve değişmekte olan ihtiyaçlarına paralel olarak giderek bencilleşmekte ve bu da kendi çıkarı doğrultusunda karşıdaki bir şeye, bir kişiye ya da bir fikre inandırma veya ikna etme güdüsüyle hareket etmesine neden olmaktadır. Diğer bir deyişle bireyler arası güven ilişkisi zayıfladıkça insanlar bu güveni yeniden tesis etmek için sıklıkla yemine başvurma eğilimi göstermektedirler kanaatindeyiz.

Bu durumu Schlesinger, yemin etmenin ‘yasak bir eylem, eylemin psikolojik analizinin öneminden ileri gelir’ önermesi ile birlikte düşünülmesi gerektiğini ileri sürmekte ve ‘yemin etmenin’ üzerine anlaşılan bir eylemde güvenilirlik garantisi oluşturma yönünü vurgulamaktadır (Schlesinger, 2008: 189). Buna bağlı olarak insanlar, bazı dilsel araçlar kullanarak toplum içerisinde güvenilirlik kazanma ve geçmiş, şimdiki ve gelecekteki sözlerini ya da fikirlerini doğrulama yoluna başvururlar (Yetkiner, 2006: 147). Bu da insanları yemin etmeye yöneltmektedir.

Bu noktada hangi kişi ya da kurumların nasıl yemin ettiklerini görmek insanların yemin etmelerinin altında yatan sebepleri anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Türk toplumu için yemin ifadeleriyle ilk tanışma çok erken yaşlarda ilkokulda sabah saatlerinde toplu bir şekilde tüm okulla birlikte okunan “Andımız” ile başlamaktadır. Bu ritüel, 1933 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı tarafından hazırlanan ve günümüzde de yürürlükte olan Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 12’de “Öğrenci Andı” olarak yer almaktadır. Türk eğitim sisteminden geçen her bireyin erken yaşlarda (6-7) tanıştığı bu yemin şu şekildedir;

"Türküm, doğruyum, çalışkanım,

İlkem; küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi özümden çok sevmektir.

Ülküm; yükselmek, ileri gitmektir.

Ey Büyük Atatürk! Açtığın yolda, gösterdiğin hedefe durmadan yürüyeceğime ant içerim.

Varlığım Türk varlığına armağan olsun.

Ne mutlu Türküm diyene!"

Modern Türk toplumu için bireyin ilk ant içme töreninin bu şekilde başladığı söylenebilir. Resmi kayıtlar eşliğinde tanışılan bu ilk yemin modern Türkiye’de yaşayan her bireyin daha sonraki hayatında tanışacağı diğer ‘resmi’ yeminlerin ilkidir de denilebilir. Türkiye’de meslek sahibi olup çalışmaya karar veren bir bireyin mensup olacağı neredeyse tüm meslek dallarına ait bir yemin bulunmaktadır. Devlet kurumlarının en üst noktası olarak kabul edilen cumhurbaşkanlığı başta olmak üzere doktorluk, avukatlık, askerlik, yeminli mali müşavirlik, anayasa başkanlığı, veteriner hekimliği, öğretmenlik gibi meslek dalları, resmi yemin ifadelerinin bir ritüel şeklinde gerçekleştirildiği alanlardır. Eğitim hayatına her sabah yemin edilerek başlanılan ilkokul sıralarından eğitim hayatını bitirip bir meslek sahibi olmak isteyen her birey yemin etmektedir.

Mesleki yeminler içerisinde üzerine en çok tartışılan yeminin kuşkusuz ‘milletvekili yemini’ olduğu söylenebilir. Türkiye siyasi tarihinin üzerine en çok konuşulan yemini olması bakımından öne çıkan bu yemin, 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda ‘andiçme’ başlığı altında şu şekilde yer almaktadır.

“MADDE 81- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, göreve başlarken aşağıdaki şekilde andiçerler:

“Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; büyük Türk milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”

Parlamente sistemdeki Türk toplumu için milleti temsilen mecliste yer alan milletin vekillerinin ettikleri yeminin temsil noktasında bireylerin kendileri için de bir bağlayıcılık ve sorumluluk oluşturduğu söylenebilir. Bu bakımdan ‘Milletvekili Yemini’ içerisinde zamanla yaşanan değişiklikler başlı başına toplumun değer ve düşünce bağlamındaki değişimine de ışık tutmaktadır.

Şu an yürürlükte olan yemin ifadesi içerisinde üzerine yemin edilen olgu ‘namus ve şeref’ şeklindedir. Cumhuriyet sonrası ilk anayasada (1924 Anayasası) kullanılan yemin Arapça kökenli ve Allah kavramını içeren ‘Vallahi’ ifadesidir. 1928 yılında ‘Türkiye Devleti’nin resmî dini İslam’dır’ maddesinin kalkmasını takiben ‘vallahi’ şeklinde kullanılan ifade ‘namusum üzerine söz veririm’ biçimine dönüşmüştür. Yemin ifadesi, 1961 Anayasasının 77. maddesinde de ‘namusum üzerine söz veririm’ şeklinde kullanılmaya devam edilmiş ve 1982 Anayasasındaki biçimi ile günümüze kadar intikal etmiştir.

Laiklik olgusunun henüz ağır basmadığı 1920’li yıllar ile karşılaştırıldığında günümüzde resmî kayıtlarda yer alan yemin ifadelerinde dinî içerikli sözlerden ziyade namus ve şeref gibi unsurların kullanımı tüm yazılı resmî yemin ifadelerinde yer almıştır.

2000’li yıllarda yaşanan ‘milletvekili yemini’ tartışmalarında farklı siyasi partiler yürürlükteki yemin metninin değiştirilmesi yönünde teklifler sunmalarına rağmen üzerinde uzlaştıkları tek nokta, üstüne yemin edilen ‘namus ve şeref’ kavramlarının ana metinde yerini muhafaza etmesi olmuştur. Bu durum, toplumsal gelenekçi algıların yansımaları olarak da okunabilir.

2.3. ULUSLARARASI TOPLUMLARDA YEMİN

Yemin, İngilizcede ‘oath’ ve ‘swear’ kelimeleri ile karşımıza çıkmaktadır. ‘Oath’ ifadesi, Oxford Dictionaries sözlüğünde ‘kişinin gelecekteki eylemi ya da davranışıyla ilgili ilahi şahitlik eşliğinde verilen söz’ olarak tanımlanmıştır. Terim anlamı içerisinde ‘divine’ (ilahi) ifadesini barındırması aslında inanç bağlamında üzerine yemin edilen unsurlarda kutsalı (Allah-God) kullanma bakımından tüm toplumlarda var olan ortak bir çerçeve çizmektedir.

Encyclopedia Britannica ’da ‘oath’ (yemin) ifadesi ile ilgili şu bilgilere rastlamaktayız: ‘Oath’ kelimesi özellikle eski toplumlarda mahkemelerdeki şahitlikler için kullanılmakta ve ‘Almighty God (Yüce Tanrı)’ üzerine yemin edilmekteydi. Tabi bu durum laikleşen toplumlarla birlikte azalma göstermiştir. Her ne kadar dinî öğelerle bağlantı kurulsa da Hristiyanlık öncesi Germen kabileleri, Grekler, Romalılar ve İskitler’de de kılıç ve benzeri silahlar üzerine yemin edilirdi. Bu tarz ritüeller barındıran yeminler de bir anlamda dinî yeminler olarak kabul edilebilir, çünkü sözü edilen milletlerin üzerine yemin ettikleri nesnelere, inandıkları savaş tanrılarının birer simgesi idi. Modern dünyada dinsel yemin ifadeleri her ne kadar azalmış olsa da bununla ilgili bir takım pratikler hala yürürlüktedir. Söz gelimi Anglo-American hukuk sisteminde mahkemelerde şu şekilde yemin edilmektedir; ‘Doğruyu, tüm doğruyu ve yalnızca doğruyu söyleyeceğime yemin ederim. Yardım et tanrım!’.

‘Oath’ kelimesinin tarihi arka planı şu şekildedir. İlahi nesnelere üzerine yemin etmeden önceki yemin eylemleri Sümerlere (M.Ö. 3.-4. binyıllar) ve Mısırlılara kadar uzanmaktadır. Bu dönemde insanlar genelde yaşamları ‘ankh (oath)’ üzerine yemin etmekteydiler. Hititlerde (M.Ö. 13-14. yüzyıllar) Mithra ve Indra gibi tanrılar üzerine yemin edilirdi. Bir Pers tanrısı olan Mithra, Helenistik dönemde antlaşmalar tanrısı, antlaşmaların koruyucu tanrısı olarak kabul görmekteydi. Doğu dinlerinden olan Hinduizm’de Ganj nehrinden alınan bir bardak suyun eşliğinde yeminler edilirdi ki bu kutsallığı sembolize etmekteydi.

Yahudilik ve Hristiyanlıkta da yeminler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Eski ve Yeni Ahit'te özellikle boş yere yemin etmeyi yasaklayan ayetler bulunmakta ve bu, İslam inancında olduğu gibi bağlayıcılık ve sorumluluk getirmektedir.

Yemin, yazılı bir antlaşma imkânının olmadığı durumlarda bağlayıcılık sağlama imkânı oluşturduğu için tüm toplumlar tarafından kullanılmış bir olgudur. Boş yere yemin etmenin sakınılması gereken bir davranış olduğu benimsenen Hristiyan inancında İncil'de geçen yemin şu şekildedir; "Tanrın RAB' bin adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü Rab, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır (Exodus: 20/7) Bu bağlayıcılığı oluşturan nedenlerin başında yeminin Tanrı vergisi bir olgu olması gelmektedir (Condren, 2006: 236).

'Swear' kelimesi yemin ifadesine karşılık gelen diğer bir İngilizce kelimedir. Terim anlamı Oxford Dictionaries sözlüğünde ilk anlam olarak 'söz verme' ikinci anlamda ise 'saldırgan bir dil kullanma, küfür' olarak tanımlanmaktadır. Terim anlamı ve günlük hayatta bulunduğu karşılık bağlamında 'swear' kelimesi ilginç bir durum sergilemektedir.

Hughes, 'swear' ifadesine dair değerlendirmesinde şu ifadelere yer vermektedir. Resmi bağlamda 'swear (yemin)' evlilik, mahkemeler, yüksek memuriyet, devlete bağlılık gibi zorunluluklar ve sosyal uyum ritüelleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan gayri resmi bağlamda ise suç ve kabalık arasında seyreden sosyal kodların ihlal edilmesini karşılamaktadır (Hughes, 2006: XV).

Hughes'un 'swear' ifadesinden yola çıkarak yaptığı değerlendirme daha Türkçe bir ifade ile 'yemin' ve 'küfür' ifadelerinin içi içe geçişliğinin kaba bir özeti olarak okunabilmektedir. Çalışmamızın araştırma bulgularının değerlendirileceği kısımda 'bela okumak/lanet etmek' için kullanılan yemin ifadelerinin bu bağlama yakın bir duruş sergilediği söylenebilir.

Hughes 'swear (yemin)' ifadesinin kaba ve basit tarihini, insanların geçmişte bir şey ile veya birine yemin etme alışkanlıkları varken günümüzde birine yemin ettiklerini belirtmektedir (Hughes, 2006: XV). Bu ifade, insanların 'swear' tabirini geçmişte daha çok

yemin ifadesi olarak kullanma alışkanlığı bulunurken günümüzde küfür anlamında kullanma eğiliminde olmaları şeklinde yorumlanabilmektedir.

‘Swear’ ifadesi bağlamında ele aldığımız bu bölüm, toplumsal algı ve normların zaman içinde ne yönde ve nasıl değişkenlik gösterebildiğini açıkça belirtmektedir. Kutsal bir anlam içeren yemin ifadelerinin zaman içerisinde kutsallığını yitirme sürecine girip küfür düzeyine indirgenebildiğini gözlemleyebilmekteyiz. Bu ifadelerin bu şekilde değişim göstermesi ‘insanlığın sembolik anlamda meleksi ve şeytansı potansiyellerini’ (Hughes, 2006: XVI) ortaya sermektedir. Bu durum, insanın değişken doğasına işaret eden bir gösterge olarak da okumak mümkündür.

2.4. TÜRKİYE’DE YEMİN ÇALIŞMALARI

Yemin ve ant gibi ifadelerin incelenmesinde Türkiye’de öne çıkan isimler şu şekilde sıralanabilir; Abdülkadir İnan, Cahit Öztelli, Orhan Şaik Gökyay, Bahaettin Ögel, Nerin Köse ve Gönül Özdemir, vd. (Alptekin, 2009: 25).

Çalışmamızda ‘yemin’ ifadelerinin dinsel boyutunun ne denli önem taşıdığına daha önce değinmiştik. Bu anlamda yeminle ilgili yapılan çalışmalar daha çok dinsel temalar üzerine yoğunlaşmıştır. Yeminlerin dinsel boyutları üzerine Türkiye’de son dönemlerde yapılan çalışmalardan birkaçı şunlardır; ‘Arap Dilinde Kasem’ (Gedikoğlu, 2006), ‘İslam Fıkhında Yemin’ (Öğük, 2011), ‘Kur’an-ı Kerim’de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi (Şen, 2006), ‘Biat ’tan Yemin’e’ (Avşar, 2012).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: UYGULAMA (DİCLE ÜNİVERSİTESİ ARAŞTIRMA BULGULARI)

3.1. KULLANILAN YEMİN İFADELERİ

Bu bölümde Dicle Üniversitesi özelinde yaptığımız araştırmanın bulguları ve sonuçlarına dair değerlendirmelere yer verilecektir. “Yemin ifadeleri” ile ilgili olarak yapılan anket üç farklı bölüm öğrencilerinden (Tıp Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi) toplamda 154 kişiye uygulanmıştır. Araştırma sonucu ortaya çıkan yeminler kendi içerisinde on beş farklı gruba ayrılmıştır. Bu ayrımın yapılmasındaki temel neden birbiri ile benzeşen yeminleri kategorik olarak gruplamaktır. Elde edilen yeminlerin sınıflandırılmasında Hassan R.S. Abd el-Jawad’ın ‘A Linguistic and Sociopragmatic and Cultural Study of Swearing in Arabic’ adlı makalesinde ve Abdelbaset Abdallah Hussein’in Philadelphia Üniversitesinde yapmış olduğu ‘A Socio-Linguistic Study Of Oaths Produced By Interlocuters In Jordan’ adlı çalışmasında kullandığı sınıflama model alınmıştır.

Çıkan bulgular SPSS 19 veri değerlendirme programı yardımı ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Aşağıda yer verdiğimiz tabloda (Tablo 1) elde edilen verilerin çıktıları sayısal olarak bulunmaktadır.

Verilerin örneklerine bu bölümün alt başlıkları içerisinde yer verilmiştir. Veriler ayrıca toplumdilbilimsel değişkenler (cinsiyet, yaş, sosyal sınıf ve etnik grup) altında incelemeye tabi tutulacaktır.

Tablo 1: Yemin İfadeleri

YEMİNLER	Cevaplar	
	Kullanım Sıklığı	Yüzdelik Oran
1. Allah ve uzantılı yeminler	147	%28,5
2. Peygamber ifadesi içeren yeminler	3	%0,6
3. Kutsal kitap ifadeleri içeren yeminler	73	%14,1
4. Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler	5	%1,0
5. Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler	3	%0,6
6. Vücudun parçaları kullanılarak edilen yeminler	8	%1,6
7. Ahlakî değerler içeren yeminler	16	%3,1
8. Yiyecek ifadeleri içeren yeminler	23	%4,5
9. Dinî ve inanç ifadeleri içeren yeminler	46	%8,9
10. Beddua, bela, ölüm içeren yeminler	51	%9,9
11. Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler	21	%4,1
12. Şahit tutularak edilen yeminler	3	%0,6
13. Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler	16	%3,1
14. Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler	95	%18,4
15. Diğer yeminler	6	%1,2
TOPLAM	516	%100,0

3.1.1. Allah ve uzantılı ifadeler içeren yeminler

Elde edilen veriler ışığında tüm yemin ifadeleri içerisinde 147 yemin ‘Allah’ ve/veya uzantıları şeklinde değerlendirilebilecek ifadeler barındırmaktadır. Bu durum, toplanılan tüm yemin verileri içerisinde %28,5 ile en yüksek orana sahiptir. Yüzdeler oran ve kullanım sıklığı Tablo 1’de görülebilir.

Gözlemlenen yemin ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- Vallahi
- Vallahi doğru söylüyorum
- Vallahi de billahi de
- Vallahi bak
- Yemin billah
- Tallahi
- Billahi
- Tillahi
- Allah’ıma
- Allaha yeminler olsun ki
- Allah’ıma kitabıma
- Allah (seni) inandırısın
- Allah vekil

Allah uzantılı yeminlerde bazı özel durumlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bir konuşucu yeminini güçlendirme isteğinde bulunduğu zamanlarda ‘Allah’ ifadesinin yanına ‘kitap’ ifadesini de ekleyerek yeminini daha güçlü daha kabul edilebilir bir duruma getirebilmektedir.

Sözü geçen yeminlerden ‘valla’ işlevsel olarak enteresan bir duruma sahiptir. Bu yemin ifadesi her ne kadar dini temelli bir yemin olsa da günlük hayatta kullanımının yaygın olması sonucu dini rezonansını kaybetmiştir (Yetkiner, 2006: 148).

Yukarıda sözü edilen yeminlerden bazıları edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “O gün Nedime benden daha erkekti **vallahi**...” (Tahir, 2007: 141)
- “Keşki ben gitseydim. **Vallahi** derhal *İttihad ü Terakki*’ye dâhil olur ve bir daha sesimi çıkarmam...” (Beyatlı, 1999: 89)
- “Ali Safa Beyin çiftliğine doğru durmadan koşan Adem:
<**Vallahi de o, billahi de o,**> diyordu. <**Billahi de o!**>” (Kemal, 1994: 546).

3.1.2. Peygamber ifadesi içeren yeminler

Allah uzantılı yeminlere kıyasla içerisinde peygamber ifadesi bulunduran yeminler en az kullanım gösteren iki yemin ifadesinden biridir. Kullanım sıklığının azlığı (üç) yüzdeler oran olarak da % 0,6 olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Bu ifadeler şu şekildedir:

- Peygamber üzerine yemin ederim ki
- Peygamber aşkına

Peygamber ifadesi içeren yeminler edebî kaynaklardaki tanığı şu şekildedir:

- “Dört gün sonra yeni bir yılın gireceğini ve benim mutlaka **peygamber aşkına** ve Ebu-Bekir efendimiz aşkına yeni seneyi dudaklarımda ustura gibi mısralarla karşılayacağımı hissediyorum” (İlhan, 1957: 189).

3.1.3. Kutsal kitap (Kur’an) ifadeleri içeren yeminler

Araştırma bulgularında yemin ifadeleri arasında, içinde Kur’an ifadesi geçen yeminler sıkça rastlanılan yeminlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur’an ifadesi

kullanılarak kurulan yemin ifadeleri % 14,1'lik bir oranla kullanım sıklığı açısından üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 1).

Araştırma sonucu ortaya çıkan bu yemin ifadesinin bazı örnekleri şu şekildedir:

- Kur'an
- Kur'an-ı kerim
- Kur'an'ıma
- Kitabıma
- Kur'an Mushaf çarpsın ki
- Annemin okuduğu Kur'an çarpsın ki

Yukarıda belirttiğimiz örnekler arasında doğrudan Kur'an ifadesi yerine 'kitap' ifadesinin de kullanıldığını gözlemleyebilmekteyiz.

Kur'an ifadesi ile edilen yeminler edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- "Nee? Ender mi? **Kuran çarpsın ki** yalan anneciğim!" (Kemal, 1968: 130).
- "Bunların Alahı yok.. **Allahıma kitabıma** yok!" (Savaşçı, 1988: 17).
- "Yemin ederim doğru söylüyorum, **Kuran, Mushaf çarpsın ki** Bebek'te kalıyorum!" (Keskin, 2010: 47).

3.1.4. Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler

Aile ve uzantılı ifadeler içeren yemin ifadeleri araştırmamız sonucunda %1,0 gibi bir yüzdeler oranda karşımıza çıkmıştır (Tablo 1). Bu madde düşük kullanım sıklığına sahip bir diğer yemin türüdür. Aile ve uzantılı yeminler grubu ile ilintili olarak bulunan yeminler şu şekildedir:

- Annem babam benden hayır görmesin
- Sevdiklerim üzerine yemin ederim ki

- Annem babam üzerine yemin ederim ki

Belirtilen yemin ifadelerinde aile bireyleri içinden özellikle anne ve baba kavramlarının öne çıktığı gözlemlenebilmektedir.

Sözü geçen yemin ifadeleri edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “**Annemin** başı üstüne **yemin ederim**” (Bener, 1969: 228).
- “**Annemin** üstüne **yemin ederim ki**” (Nadir, 1969: 8).

3.1.5. Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler

Yemin ifadeleri kurulurken saygı gösterilen kişiler de diğer kutsallar gibi kabul görüp yemin etme aracı olarak kullanılmışlardır. Bu ifadelerde adı geçen kişiler kimi zaman geleneksel kurmaca karakterler, kimi zaman da yöresel anlamda öne çıkan liderler ya da şahsiyetler olabilmektedir.

Bu kapsamda değerlendirilen yeminlerin kullanım sıklığı %0,6 gibi bir oranla en az rastlanan yemin türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1).

Bu bölümde karşımıza çıkan yeminler şu şekildedir:

- Hamza Baba türbesi üzerine yemin ederim ki
- Be şeref û namus a Beco

3.1.6. Vücutun parçaları kullanılarak edilen yeminler

Yemin ifadesi kurulurken kullanılan öğelerden bir diğeri de vücutun parçalarıdır. Vücutun parçaları kullanılarak edilen yeminlerin oranı % 1,6 olarak belirlenmiştir (Tablo 1).

Bu yeminlerden bazıları şu şekildedir:

- İki gözüm önüme aksın
- İki gözüm kör olsun
- Bir daha yaparsam ağzıma tükür

Sözü geçen yeminler edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “Hilafım varsa **iki gözüm önüme aksın**” (Tahir, 2005: 118).
- “Eğer yaparsam su **iki gözüm kör olsun**” (Dinamo, 1968: 147).

3.1.7. Ahlakî (Namus, Şeref, Saygınlık vb.) değerler içeren yeminler

Türk toplumu açısından kutsal ve önemli görülen değerlerden bir diğeri de ahlakî değerlerdir. Bu yüzden ahlakî değerler de yemin ifadeleri kurulurken kullanılan kavramlar olarak öne çıkmaktadırlar.

Ahlakî değerler içeren yemin ifadelerinin kullanım sıklığı %3,1’lik bir oranla karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Bu türde ifadeler kullanılarak oluşturulan yeminlerin bazıları şu şekildedir:

- Şerefime
- Namusuma

- Şerefim ve namusum üzerine yemine ederim
- Benim adım da ise
- Bi şerefa te / Bi şeref
- Bi telaq (Kürtçede nikâh / namus üzerine yemin)

Şeref ve namus gibi kavramlar Ahlakî bağlantıları olan yemin ifadelerinde öne çıkan kavramlardır. Bunun yanı sıra nikâh kavramı da Ahlakî değerlerle ilişkilendirilip yemin ifadesi içerisinde yer almıştır.

Yukarıda değindiğimiz yeminler edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- "... şayed gülenlere şahid olursam onlan en yakın emniyet makamlarına ihbar edeceğime **namusum ve şerefim** üzerine..." (Nesin, 1989: 64)
- "**Namusum** üzerine söylüyorum ki biz fazlasını bilmiyoruz" (Tahir, 2006: 65).

3.1.8. Yiyecek ifadeleri içeren yeminler

Araştırmamızda yiyecek ifadeleri içeren yeminlerin kullanımına %4,5 oranında bir kullanım sıklığı ile karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1).

Bu yeminlerden bazıları şunlardır:

- Ekmek çarpsın ki
- Ekmek Kur'an çarpsın ki
- Ekmek Mushaf çarpsın ki doğru söylüyorum
- Ekmek üzerine yemin olsun ki

- (aha bu) Nimet (beni) çarpsın ki

Bu başlıktaki yeminlerde öne çıkan nokta, özellikle kutsal kabul edilen ‘ekmek’ kavramının öne çıkmış olmasıdır. Temel besin kaynağı olmasından dolayı ve Türk toplumu açısından kutsalların arasında önemli bir yere sahip olması gibi nedenlerden ötürü ekmek kavramı yemin ifadelerinin kurulumunda belirginleşip öne çıkmaktadır.

Yiyecek kavramları ile ilgili yeminler edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “Yalan efendim, **ekmek çarpsın ki** yalan” (İlgaz, 1967: 11)
- “**Ekmek Kuran çarpsın** bişi çalmadık, çöpleri karıştırıyorduk” (Baydar, 2009: 132).

3.1.9. Din ve inanç ifadeleri içeren yeminler

Araştırmamız sonucunda içerisinde din ve inanç ifadeleri barındıran yeminlerin kullanım sıklığı oranı %4,5 olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Bu bölümde çıkan bulgularda ‘din ve inan(ç)/iman’ gibi kavramların kendilerinin yemin ifadesi olarak kullanımı belirtilmiştir.

Bu grup içerisinde yer alan belli başlı yeminler şunlardır:

- İnan ki
- İnancın olsun ki
- İnancın varsa
- İnan et ki
- İmanıma

- Dinime
- Dinime imanına
- İster inan ister inanma

Sözü geçen yeminlerden bazıları edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “**İnan ki** çoktandır bu kadar konuş-mamıştım” (Uzun, 2007: 68).
- “**Dinime imanına**... Ayşe'yi Hakkı'ya kısmet etme, ey Allah!” (Tahir, 2007: 99).
- “ -At bakalım! Avanak mı var senin karşında?
-**İster inan, ister inanma!**” (Tahir, 2005: 132)

3.1.10. Beddua, bela, ölüm içeren yemin ifadeleri

Yemin grupları içerisinde ‘beddua, bela, ölüm’ ifadeleri ile kurulan yemin ifadeleri azımsanmayacak oranda yer almaktadır. Bu oran %9,9’luk bir oranla karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

- Allah belanı versin ki / Allah belanı vermesin
- Allah belanı versin ki gebertirim seni
- Yalancının Allah belasını versin ki
- Allah kahretsin ki
- Trafo çarpsın ki
- Sabaha sağ çıkmayayım
- Görmek nasip olmasın

- Yalancıolsun
- Günyüzü görmeyeyim ki
- Ölümü gör (ki)
- Ölünü öpeyim ki
- Hayatım üzerine yemin ederim

Bu grupta yer alan yemin ifadelerinde öne çıkan olgu özellikle fonksiyonel anlamda ilahi ya da dünyevi bir tehdit oluşturarak yemin ifadelerinin etkililiğini artırma eğilimi gözlemlenmektedir. Özellikle ‘ölüm’ veya ölümü ima eden kelimeler yemin oluşturma noktasında çokça kullanılmaktadır. Bu yeminlerden bazıları edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “Duyuyorum Selim duyuyorum. **Allah belamı versin ki** duyuyorum” (Atay, 1993: 52).
- “Doğru mu söylüyorsunuz?
“— Eğer yalan söylüyorsam sizi bir daha **görmek nasip olmasın!**” (Gürsel, 2000: 124).
- “«Senin **ölünü öpeyim ki** doğru söylüyorum» dedi” (Kuntay, 2011: 231).

3.1.11. Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler

Diyarbakır’da Türkçenin yanı sıra Kürtçe, Zazaca ve Arapça da konuşulan diller arasındadır. Özellikle bu diller arasında Kürtçe kullanım oranı noktasında en öne çıkan dildir. Bu durum doğal olarak kullanılan yemin ifadelerinde de ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yerelde yoğun olarak kullanılan diller aracılığıyla kurulan yemin ifadeleri araştırmamızda yüksek orana sahip yemin ifadeleri arasına girmiştir. Bu oran %4,1 gibi bir

değerle karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Bu grup içerisinde yer verebileceğimiz yeminlerden bazıları şu şekildedir:

- Bi Qur'an (Kur'an üzerine)
- Bi şerefa te / Bi şeref (Şeref üzerine)
- Bi serê te (Başın üzerine)
- Bi Xwedê (Tanrı üstüne)
- Bi telaq (Kürtçede nikah / namus üzerine)
- Bı nomey Allah (Allah'ın adı ile –Zazaca-)
- Xwedê (Tanrı)
- Be şeref û namus a Beco (Beco'nun namusu ve şerefi üstüne)
- Erê welleh (Doğru vallah)

Yukarıdaki yemin ifadelerinde de açık bir şekilde görülmektedir ki, kullanılan dilin değişmesi, arka plandaki din faktöründe bir değişim meydana getirmemektedir. Dil ne kadar değişse de din aynı kaldığından kullanılan yemin ifadeleri de aynı paralelde ilerlemektedir.

3.1.12. Şahit tutularak edilen yeminler

Şahit tutularak yemin ifadesi oluşturma araştırmamızda az rastlanılan bir yemin türüdür. Bu türdeki yeminler % 0,6 gibi küçük bir oranda kalmıştır (Tablo 1). İlahi ya da dünyevi bir olguyu şahit tutarak sözlerine teminat kazandırma, insanlar arası ilişkileri oluşturma noktasında başvurulan yöntemlerden biridir. Bu şekildeki yeminler şunlardır:

- Rabbim şahidim olsun

- Allah vekil
- Allah şahittir (ki)
- Allah şahidim olsun

Görüldüğü üzere kullanılan yeminlerde ‘Allah’ olgusu yaygın olarak şahit göstermek için kullanılmaktadır. Bu gruptaki yeminler edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “ – Açız bey... Bize zulmetme bey... **Allah şahit**... Bizi kes, bey! Abuzer kölen senin, kapı itin...” (Tahir, 2008: 107).
- “ **Allah şahidim olsun**, ocaklarını söndürecekim düşmanlarının” (Karabulut, 1971: 211).

3.1.13. Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler

Yaptığımız araştırma sonucunda samimiyet ve ciddiyet gibi kavramlar kullanılarak kullanılan yemin ifadeleri % 3,1 oranında bir sıklık sergilemektedir (Tablo 1). Bu yemin grubu altında karşılaştığımız yeminlerden bazıları şunlardır:

- Samimiyetimle söylüyorum
- Gerçekten
- Gerçekten doğru söylüyorum
- Cidden

Yetkiner, ‘gerçekten’ ifadesinden yola çıkarak bu tür yeminlerin sadece dini veya bir dış gücün etkisindeki yeminlerden ziyade ideolojik temelli bir takım iletişimsel işlevlerden ileri geldiğini belirtir (Yetkiner, 2006: 150).

Sözü geçen yeminler içerisinde yemin ile ilgili doğrudan bağlantılı bir sözcük içermekten çok işlevsel olarak yemin görevi üstlenen kelimeler söz konusudur. Bu ifadeler edebî kaynaklarda şu şekilde tanımlanmaktadır:

- “Bütün **samimiyetimle** **söylüyorum**, benim gibi birisi geçmişe odaklanamaz, neden biliyor musun?” (Şafak, 2006: 187)
- “Ziya Hurşit'e **gerçekten** güveniyorlarsa neden İzmir'e birlikte gitmediler Şükrü'yle Rasim?” (Tahir, 2005: 67).
- “Şimdi söyleyin Allah aşkına. **Cidden** söyleyin. Ben kötü biri miyim, fesat mıyım” (Arslanoğlu, 2006: 176)

3.1.14. Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler

Araştırmamız sonucunda ‘Allah ve uzantılı yemin ifadeleri’ sonrasında kullanım sıklığı noktasında en fazla kullanılan yemin grubu doğrudan ‘yeminle ilintili terimler kullanılarak oluşturulan’ türdeki yemin ifadeleridir. Bu grup içerisinde kurulan yemin ifadeleri % 18, 4 gibi bir oranla karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Bu durum yemin ifadesi kullanılarak oluşturulan yeminlerin ne denli bir kullanım sıklığına sahip olduğunu göstermektedir. Bu grupta değerlendirmeye alınan yeminlerden bazıları şu şekildedir:

- Yemin ederim (ki)
- Yeminle(n)
- Yemin ederim elimde kalırsın
- Yemin ederim çok sıkıldım
- Ant olsun ki

Yemin ifadesi oluştururken ‘yemin’ kavramının kendisinin kullanılması ölçünlü/standart dil kullanım eğilimine yorulabilir. Bunun yanında diğer önemli bir bulgu da konuşma dilinde her ne kadar sıklık miktarının azalmış olduğu düşünülse de ‘ant’ teriminin kullanılan yeminler arasında kendine yer bulmasıdır. Tabi bu noktada yazılı edebiyatta ve siyasi hayatta karşılaştığımız ‘resmi’ yemin ifadelerinin çoğunda ‘ant’ kelimesinin kullanıldığını da hatırlatmak gerekir.

Bu grup altında karşılaştığımız yeminler edebî kaynaklarda şu şekilde tanımlanmaktadır:

- “ Onunla böyle değildi!... Devrimci namusum üstüne **yemin ederim** ki!... Ağbimin en büyük yemini” (Türkali, 1975: 170-171)
- “Ahmaklar! Bütün- bunları, zevk aldıkları için değil, başkaları öyle yapıyor diye yaptıklarına **yemin ederim!**” (Pamuk, 1986: 145).
- “Bir daha **ant olsun ki** doğan güne
mavi yas giysileri giyerdi
kan ve kül içinde otururdu” (İnce, 2002: 355).

3.1.15. Diğer yeminler

Yukarıda bahsi geçen yemin ifadeleri dışında kullanılan yeminler ‘diğer yeminler’ kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu grup altında yer alan yeminler % 1,2’lik bir kullanım sıklığı ile karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1). Bu türde kullanılan yemin ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- Emin ol (ki)
- Söz veriyorum
- Söz

- Erkek sözü

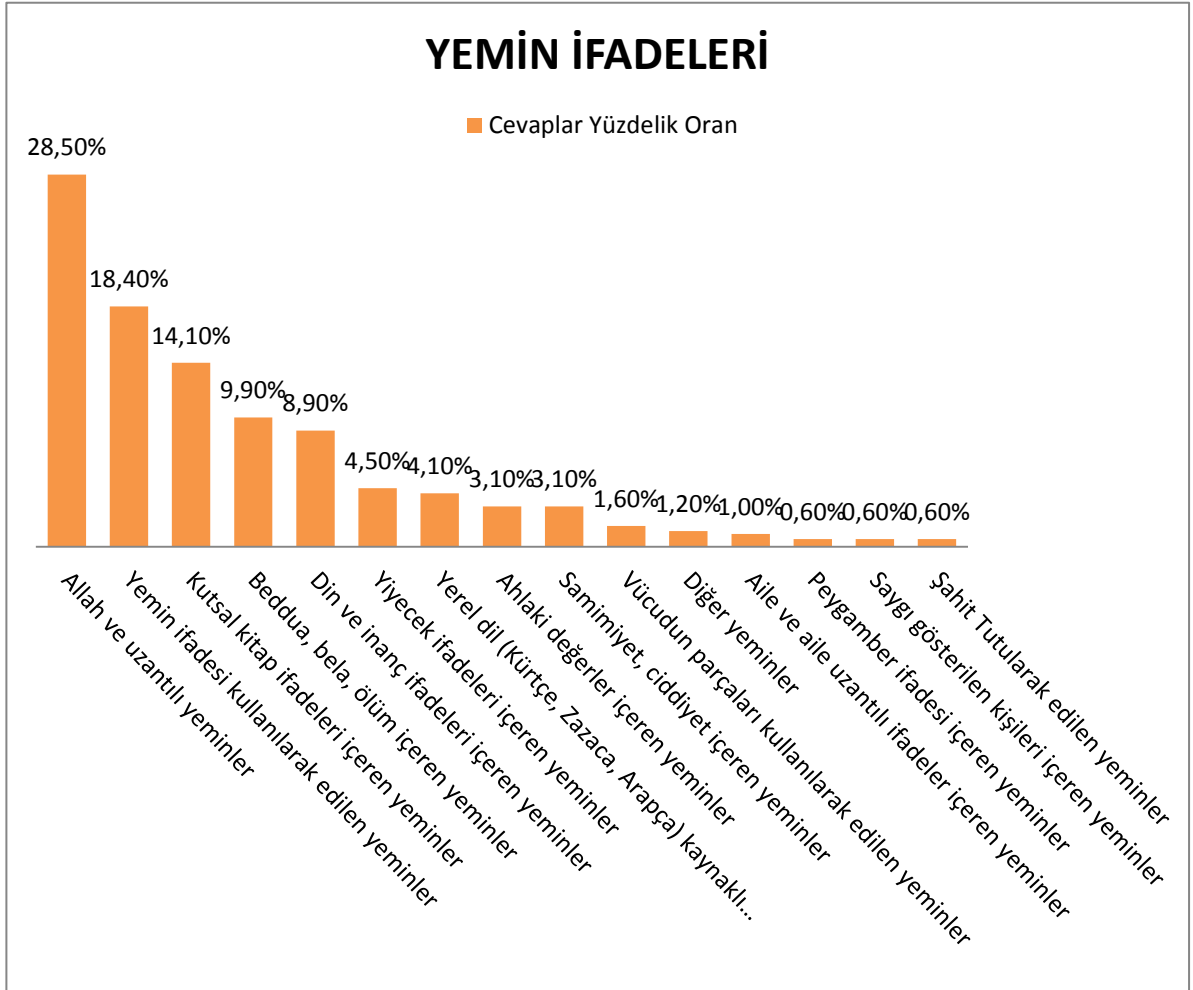
Sözü geçen yeminler edebî kaynaklarda şu şekilde tanıklanmaktadır:

- “Sen **emin ol** ki Berkley — olmasan da zarar yok — bu şiire benzer yazıda hissene düşen şey: biraz alay biraz saka ve birkaç tokat” (Hikmet, 1987: 32).
- “**Söz veriyorum** sana, ilk fırsatta sana hiç yemediğin çok güzel bir yemek pişireceğim. Senin için dün- yanın en güzel şiirini yazacağım” (Uzun, 2006: 205).
- "Birkaç küçük sorumuz var. Onlara iki kelime cevap ver... **Söz veriyorum** istediğin yemeği getirtirim sana. **Erkek sözü**. Ne istersen getirtirim” (Arslanoğlu, 1988: 230).

3.2. KULLANILAN YEMİN İFADELERİNİN ANALİZİ

Önceki bölümde Dicle Üniversitesi öğrencileri üzerinde uygulanan araştırma sonucu ortaya çıkan yemin ifadelerine dair kullanım sıklığı yüzdelik oranları paylaşıldı. Bu bölümde araştırma sonucu ortaya çıkan yeminler, SPSS 19 programı aracılığı ile elde edilen grafik tablosu üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Burada üzerinde durulacak nokta kullanım sıklıkları üzerine olacaktır. Bu değerlendirme, toplumdilbilimsel değişkenler devreye sokulmadan yapılacak, sadece kullanım sıklığına dair verilen bilgileri içerecektir.

Grafik 1: Yemin İfadeleri Kullanım Sıklığı



Grafik 1’de de açıkça görülmektedir ki ‘Allah ve uzantılı yeminler’ kullanım sıklığı noktasında % 28,5 gibi bir oranla en sık kullanımda olan yemin ifadeleri olarak öne çıkmaktadır. Bu yemin grubundan sonra ‘Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler’ grubu % 18,4, ‘Kutsal kitap ifadeleri içeren yeminler’ grubu % 14,1, ‘Beddua, bela, ölüm, içeren yeminler’ % 9,9, ‘Din ve inanç ifadeleri içeren yeminler’ % 8,9’luk bir oranla kullanım sıklığı bakımından öne çıkan yemin gruplarıdır. Bu yemin gruplarını takip eden diğer yeminler sırasıyla şu şekildedir: ‘Yiyecek ifadeleri içeren yeminler’ % 4,5, ‘Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler’ %4,1, ‘Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler’ %3,1, ‘Ahlakî değerler içeren yeminler’ %3,1, ‘Vücudun parçaları kullanılarak edilen

yeminler' % 1,6, 'Diğer yeminler' %1,2, 'Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler' %1,0, 'Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler' % 0,6, 'Şahit Tutularak edilen yeminler' % 0,6, 'Peygamber ifadesi içeren yeminler' % 0,6.

İncelenen yemin grupları içerisindeki en sık kullanılan beş yeminden dördü doğrudan ya da dolaylı bir şekilde dinsel altyapıyı işaret etmektedir. Bu tür yeminler toplamda kullanılan yeminlerin % 79,8'ini oluşturmaktadır. Bu oranın içerisine yerel diller içerisinde kullanılan yeminlerde yer alan dinsel içerikli yeminlerin katılması ile birlikte bu oran % 80'lerin üzerine çıkmaktadır. Rastlanan bu yoğunluk dinî alt kültürün yemin kullanımına etkisi noktasında çarpıcı bir veri sunmaktadır.

Yemin ifadeleri arasında dini alt kültürle ilintili olan yeminlerin kullanım sıklığı toplumun öne çıkan 'kutsalını' da işaret etmektedir. İlahî yemin ifadeleri aynı zamanda yeminin arkasındaki gücü, yani Tanrının bir garantör ve şahit olarak kullanılmasını göstermektedir. Bu durum yeminin tutulmaması durumunda ilahî kanunların (fikhın) devreye girmesi demektir (Yetkiner, 2006: 150).

İlk beş yemin grubu içerisinde yer alan ve kullanım sıklığı bakımından ikinci sırada olan 'Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler' grubunun kullanım sıklığının fazla olması dikkate değerdir. Bu grup içerisinde yer alan yeminler, özellikle ölçünlü dili işaret etmesi bakımından göze çarpmaktadır.

Araştırma bulguları içerisinde önemli bir yer edinen bir diğer yemin grubu da 'Yerel dil (Kürtçe, Zazaca ve Arapça) kaynaklı yeminler' dir. Bu yemin grubu içerisinde yer alan yeminlerde de din faktörü açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Çıkan tüm bulgular içerisinde yapılabilecek en genel değerlendirme, toplumun değer verdiği öğeler, kutsal kavramlar, inançlar gibi olguların yemin ifadesi oluşturma (diğer bir deyişle güven tesis etme) noktasında sıkça başvurulan olgular olduğudur.

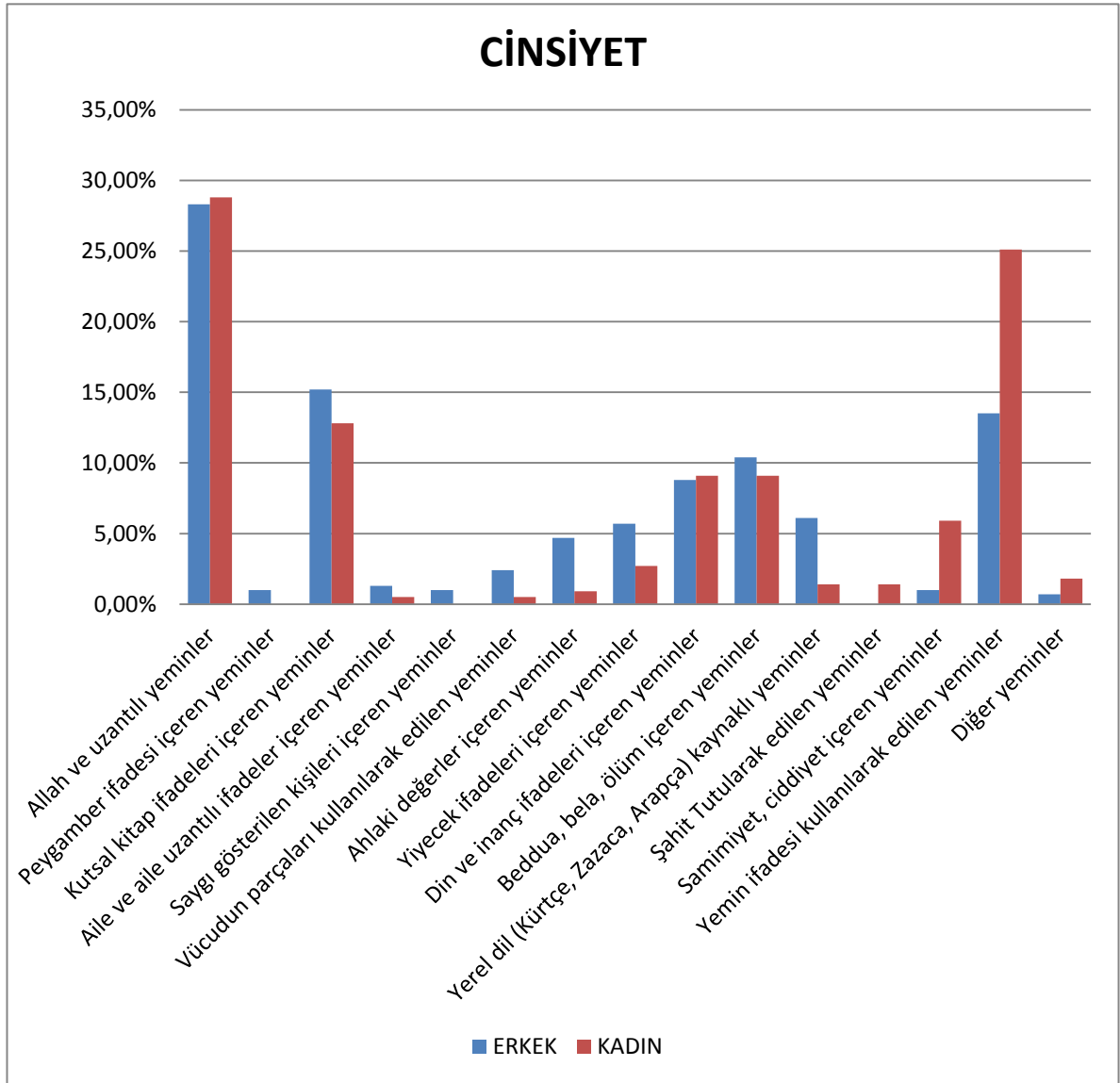
3.3. YEMİN İFADELERİNİN TOPLUMDİLBİLİMSEL DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde Dicle Üniversitesi öğrencileri üzerinde uyguladığımız araştırma sonucu ortaya çıkan bulgular üzerine toplumdilbilimsel bir değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirme içerisinde toplumdilbilimsel değişkenlerden cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup ve yaş değişkenlerine yer verilecektir. Söz konusu değişkenler bağlamında ortaya çıkan farklılıklar grafik tablolar üzerinden aktarılacaktır.

3.3.1. Cinsiyet

Çalışmamızda cinsiyet değişkeni üzerinden elde edilen bulgular aşağıdaki grafiği sergilemektedir.

Grafik 2: Yemin Grupları Cinsiyet Dağılımı



Bireyin dil tercihlerinde rol oynayan ve en önemli değişkenlerden biri olarak öne çıkan cinsiyet değişkeni çerçevesinde araştırmamızda ulaşılan bulgulardan şu şekilde söz etmek mümkündür.

Yemin ifadeleri oluşturulurken başvurulan ifadeler içerisinde en sık kullanılan ifadeler ‘Allah ve uzantılı’ sözcükler barındıran yemin ifadeleridir. Kadın ve erkek

bireylerin kullanım tercihleri arasında bu yemin grubu %28,8'lik eşit bir dağılım göstermektedir. Bu durum, paylaşılan dinî inancın cinsiyetler üzerinde bir farklılık oluşturmadığını açıkça göstermektedir.

Yoğun olarak kullanılan bir diğer yemin grubu olan 'Kutsal kitap ifadeleri içeren yeminler' ile oluşturulan yemin ifadelerinde erkeklerin bu yeminleri tercih etme oranı (%15,2) kadınların tercihlerinden (%12,8) fazladır.

Sıklık oranlaması içerisinde ikinci sırada yer alan 'yemin ifadesi kullanarak edilen yeminler' grubu cinsiyetler arasındaki tercihleri ve toplumdilbilimsel değişkenlerin dili etkilemesi noktasında en belirgin sonucu doğurmuştur. Kadınların bu yemin grubunu tercih etme oranı %25,1 iken, erkeklerin bu yemini kullanma oranı % 13,5'tir. Bu durum, dil tercihlerinde kadınların ölçünlü dil kullanma eğiliminin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu kanıtlar niteliktedir. Benzer bir durum 'samimiyet' içeren yemin gruplarında da karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin bu ifadeleri kullanma oranı %1,0 iken kadınlar % 5,9 gibi neredeyse altı kat fazla bir oranda bu yemin türüne başvurmuşlardır.

Davranış kalıplarının şekillenmesinde toplumsallaşma süreçlerinin ya da 'kültürel deneyimin' büyük bir etkisi olduğu bugün birçok araştırmacı tarafından kabul görmektedir. Lakoff ve Tannen, cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan nezaket normlarını kızların ve erkeklerin yetiştirilme şekilleriyle açıklamaktadır. Tannen'a göre kadınlar ve erkekler farklı konuşma tarzlarına sahiptirler ve kadınlar, dili erken yaşlardan itibaren bir samimiyet göstergesi olarak kullanırlar. Bu yüzden de kadınlar için karşılıklı konuşmalar, insanların bir fikir birliğine ulaşmak için onay ve destek aradıkları ya da birbirlerini onayladıkları ve destekledikleri müzakereler bütünüdür. Kadınların aksine erkekler, karşılıklı konuşmaları başkalarına karşı bir onur kazanma mücadelesi olarak görmektedir ve konuşmalara hükmetme, konuşmaları bölme ve aniden konuşma konusunu değiştirme eğilimi göstermektedirler. Böylece cinsiyet farklılıkları, kadınların ve erkeklerin farklı nezaket normlarını kullanmalarıyla sonuçlanmaktadır (Deutschmann, 2003: 26).

Erkeklerin kadınlara oranla daha fazla kullandığı yemin gruplarından biri ‘yerel dil kaynaklı yeminler’ (% 6,1 - % 1,4), diğeri de ‘Ahlakî değerler içeren yeminler’ (% 4,7 - % 0,9) olarak gözlemlenmiştir.

Bu yemin grupları dışında kullanılan yeminler arasında belirgin farklılıklara rastlanmamıştır. Tezin ekler kısmında yer alan ilgili veri tablosu detaylı bilgi için incelenebilir.

3.3.2. Sosyal Sınıf

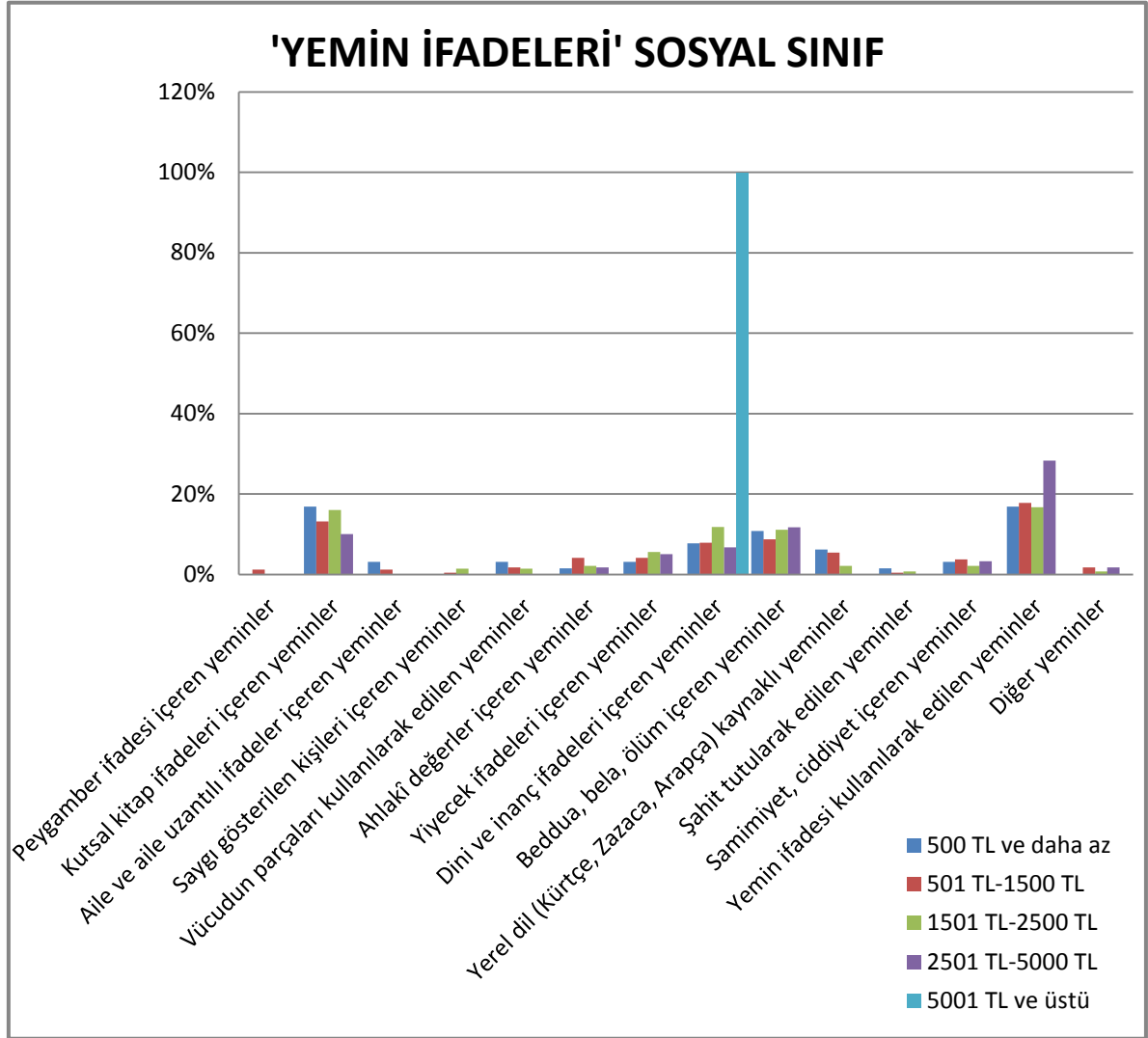
Sosyal sınıf, toplumdilbilim alanı için önemli değişkenlerden bir diğeridir. Bu değişken için saptama yapılırken her ne kadar farklı etmenler (aile yapısı, eğitim durumu vb.) devreye girse de genellikle ‘gelir durumu’ sınıfsal ayırımın en belirleyici faktörü olarak öne çıkmaktadır. Araştırmamız için seçilen belirleyici, gelir dağılımı olarak saptanmış ve bu minvalde değerlendirme yapılmıştır. Gelir grupları ailelerin gelirleri temel alınarak;

- 500 TL ve daha az
- 501 TL – 1500 TL
- 1501 TL – 2500 TL
- 2501 TL – 5000 TL
- 5001 TL ve üstü

şeklinde oluşturulmuştur. Sosyal sınıf tespiti için yapılan bu ayırım, Süer Eker’in “Toplumdilbilgisel Gösterge Olarak /e/” adlı makalesinde yaptığı çalışmadan örnek alınmıştır. (Eker, 2007).

Sosyal sınıf değişkeni üzerinden elde ettiğimiz bulgular sonucu şöyle bir grafik tabloya ulaşmaktayız:

Grafik 3: Yemin Grupları Sosyal Sınıf Dağılımı



Araştırma sonucu oluşan grafikte de açıkça görüleceği üzere sosyal sınıflar arasında yemin ifadeleri kullanım oranları çok belirgin farklılıklar göstermemekle birlikte bazı göstergeleri işaret etmesi bakımından önemlidir. Din alt-kültürü tüm sınıflar için benzer bir dağılım gözlenmekte ve birbirine yakın kullanım sıklığı sergilemektedir.

Belirgin bir farklılık gösteren bir diğer grup ise 'yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler' grubudur. Bu tür yemin ifadeleri kullananlar arasında üst gelir grubuna ait bireylerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Üst sınıf için % 28,3 gibi bir oran ortaya çıkarken alt

sınıflardaki oranlar % 16'lara gerilemektedir. Bu durumu, sosyo-ekonomik durumu artan bireylerin ölçünlü dil kullanma eğiliminde oldukları şeklinde yorumlayabiliriz.

Sosyal sınıfların yemin ifadeleri kullanma sıklığı ile ilgili detaylı inceleme yapmak isteyenler için sıklık ve yüzdelik tablosu bu çalışmanın sonundaki ekler kısmına eklenmiştir.

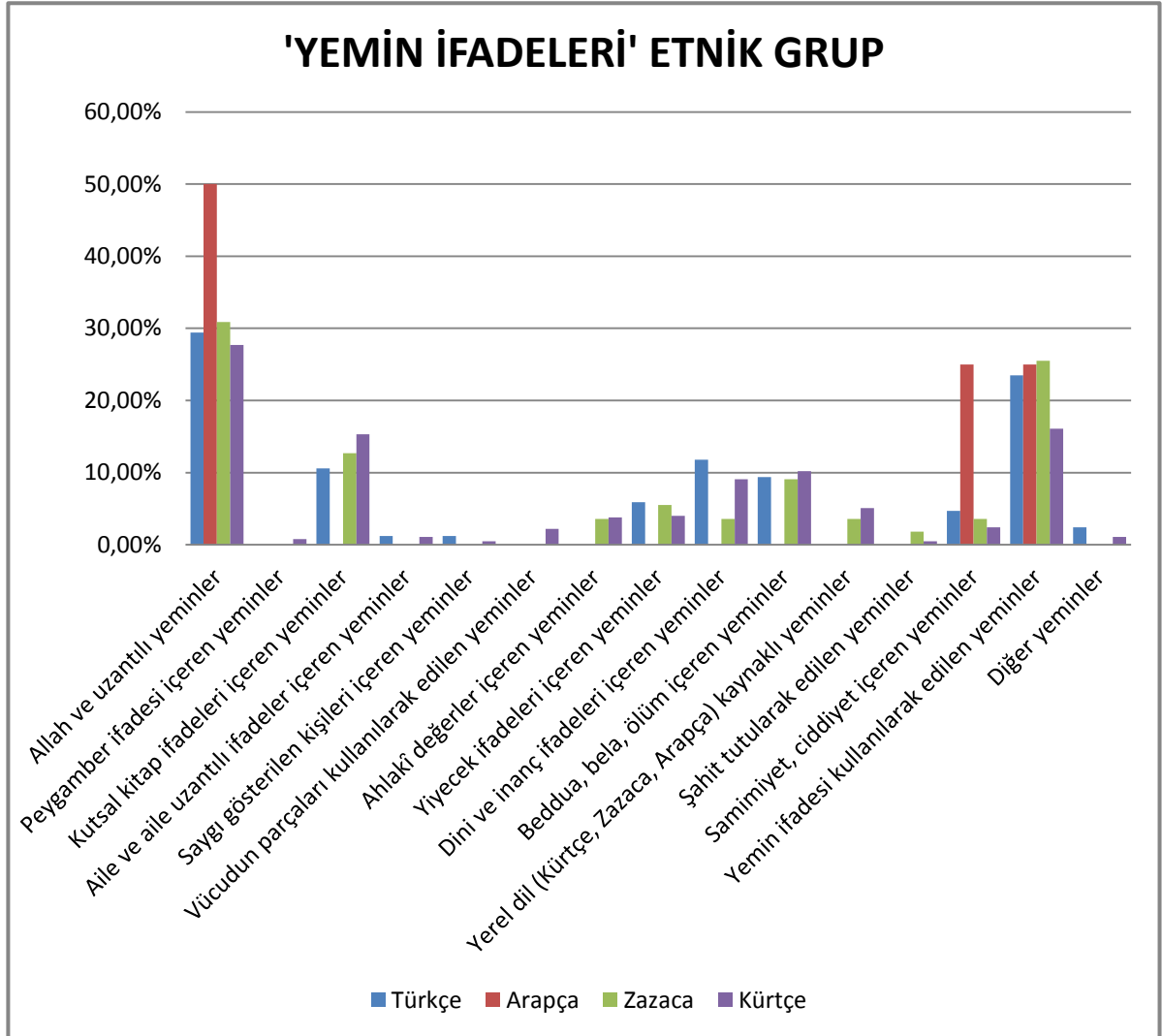
3.3.3. Etnik Grup

Bölgesel olarak farklı etnik grupları içinde barındırdığından Diyarbakır ili için yapılacak bir toplumdilbilim araştırmasında 'etnik grup' değişkeni mutlak surette yer verilmesi gereken öğelerden biridir. Bu çalışmada, bireylerin belirttikleri etnik kökenlerine göre bir ayırım yoluna da gidilmiştir. Bu değişken için bireylere sorulan ana-dil sorusuna verdikleri cevaplar dikkate alınarak gruplama yapılmıştır.

Diyarbakır ve civar illerde yoğun bir şekilde yerel diller kullanılmaktadır. Bu diller arasında Kürtçe, Zazaca, Arapça, Süryanice gibi diller yer almaktadır. Sözü geçen dillerden Süryanice ile ilgili bir veriye ulaşılamamıştır.

Etnik grup değişkeni üzerinden elde ettiğimiz bulgular sonucunda şöyle bir grafik tabloya ulaşmaktayız:

Grafik 4: Yemin İfadeleri Etnik Grup Dağılımı



Elde ettiğimiz bulgulardan da anlaşılacağı üzere dinî öğeler dilin değiştiği durumlarda da kendilerini muhafaza etmektedir. Kullanılan yemin ifadeleri içerisinde geçen ‘Allah, Kur’an, Vıllah, Xude’ gibi terimler doğrudan din temelli sözcüklerdir. Bu durum açıkça dinî kültürün bir şekilde dilsel kültürün üzerinde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Çıkan bulgular arasında çok belirgin farklılıklar olmamakla birlikte veriler arasındaki görünür bir fark, anadilini Arapça olarak belirten bireyler arasında ‘samimiyet

ifadesi içeren yeminleri' kullanma eğiliminin ortaya çıkmasıdır. Verilerin detaylı analizi için sıklık ve yüzdelik tablosu ekte sunulmuştur.

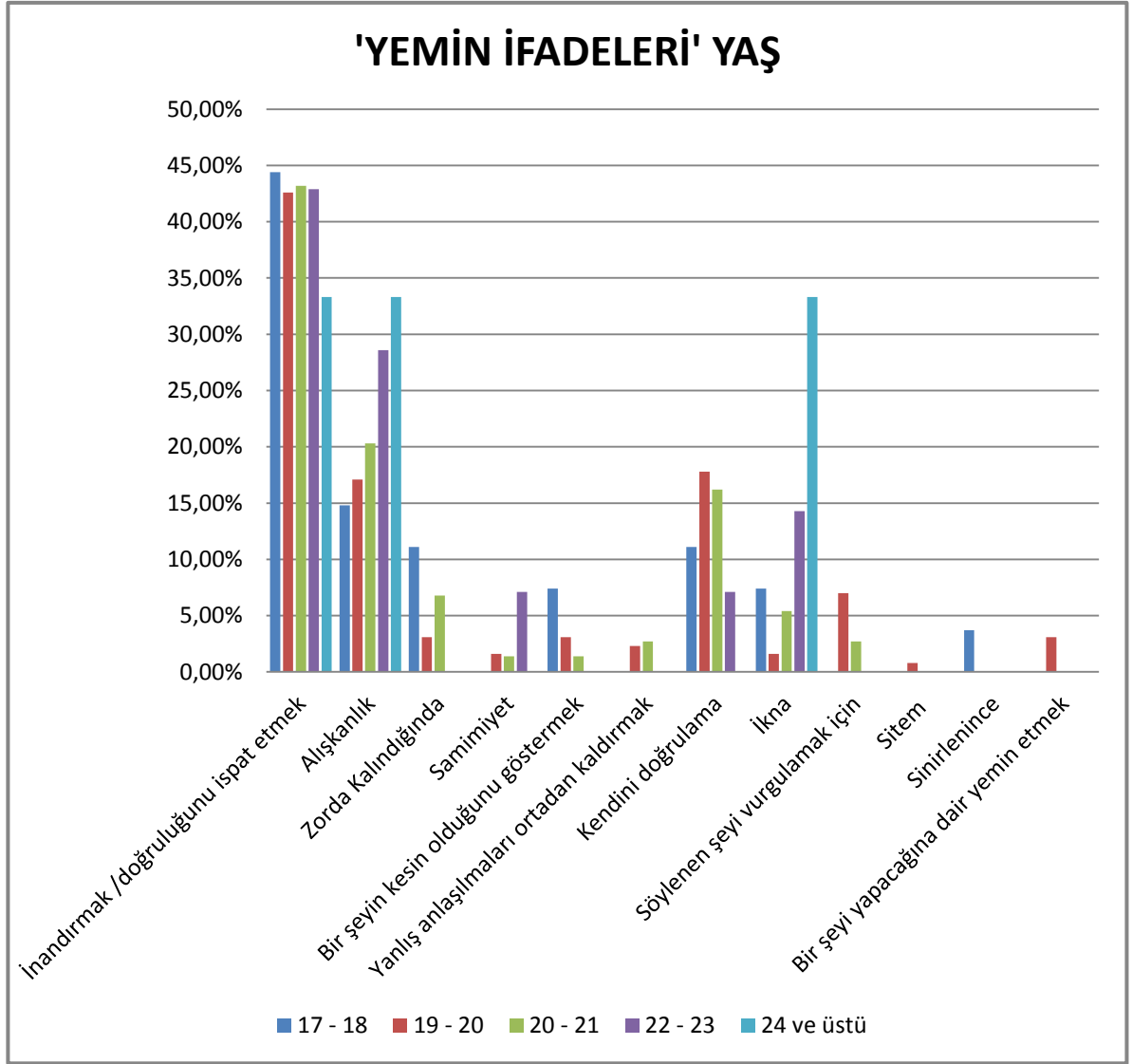
3.3.4. Yaş

Toplumdilbilim çalışmalarında 'yaş' değişkeni çoğu zaman ihmal edilmiştir. Değişken olarak kullanımı tüm araştırmalarda karşımıza çıksa da bir belirleyici olarak kabul görmesi uzun bir zaman almıştır.

Bu araştırmayı uyguladığımız bireyler arasında çok büyük yaş farkları bulunmamıştır. Bu da araştırmayı bulgulara ulaşma noktasında sınırlayan bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Her ne kadar belirgin bir yaş aralığı araştırmayı sınırlayan bir durum olsa da elde edilen bulgular yorumlanabilir düzeydedir. Bu çalışmada yer alan bireyler "17-18 / 19-20 / 20-21 / 22-23 / 24 ve üstü" olarak gruplara ayrılmışlardır. Bu yaş dağılımları belirlenirken Süer Eker' in çalışmasındaki yaş gruplandırmasından yararlanılmıştır. Seçilen yaş dönemi ergenlikten yetişkinliğe hızlı bir geçiş dönemini yansıttığı ve buna paralel olarak birkaç farklı yaş ile ilgili veri sunabileceği öngörüldüğü için seçilmiştir.

Yaş değişkeni üzerinden elde ettiğimiz bulgular sonucu şöyle bir grafik tabloya ulaşmaktayız:

Grafik 5: Yemin İfadeleri Yaş Dağılımı



Diğer değişkenlerde olduğu gibi dinî öğelerin yemin tercihlerinde oynadığı rol, yaş değişkeninde de açık bir şekilde gözlemlenebilir. Yaş grupları arasında belirgin farklılıkların ortaya çıktığı yemin ifadeleri 'dinî inanç' ve 'Ahlakî değerler' içeren yemin gruplarıdır. Bu gruplarda özellikle 22-23 yaş aralığındaki bireylerin bu yemin türlerini diğer yaş grubundan daha fazla oranda tercih ettikleri görülmektedir. Bir diğer belirgin nokta ise

24 yaş üstü bireylerin tercihlerini iki yemin grubundan yana kullandığıdır ki bunlar da ‘Allah ve uzantılı yeminler’ ve ‘yemin ifadesinin kullanılarak edilen yeminler’ grubudur.

Yaş değişkeni kullanılarak elde edilen verilerin tablosu çalışmanın sonunda ekler kısmında sunulmuştur.

3.4. YEMİN İFADELERİNİN KULLANIM SEBEPLERİ

Yemin ifadeleri üzerine yaptığımız araştırmamızda yer alan bir diğer bölüm de yemin ifadelerinin kullanım sebepleri idi. Yemin kullanımında sıklıkla rastlanılan ve çıkarımı çok açık bir şekilde yapılabilecek en belirgin nokta yemin kullanımında dinî faktörlerin oynadığı rolün öne çıkmasıydı. Toplumun kutsallarını araçlaştırarak farklı nedenlerle yemin kavramına başvurması doğal bir durumdur. Bu bölümde araştırma katılımcılarına sorduğumuz yemin etme sebepleri üzerinde durulacaktır.

Yemin sebepleri ile ilgili olarak katılımcıların belirtmiş olduğu sebepler ve oranları şu şekilde bir dağılım göstermektedir.

Tablo 2: Yemin Sebepleri

YEMİN SEBEPLERİ	Cevaplar	
	Kullanım Sıklığı	Yüzdelik Oran
1. İnandırmak /doğruluğunu ispat etmek	106	%42,9
2. Alışkanlık	46	%18,6
3. Zorda kalındığında	12	%4,9
4. Samimiyet	4	%1,6
5. Bir şeyin kesin olduğunu göstermek	7	%2,8
6. Yanlış anlaşılmalari ortadan kaldırmak	5	%2,0
7. Kendini doğrulama	39	%15,8
8. İkna	11	%4,5
9. Sinirlenince	1	%0,4
10. Söylenen şeyi vurgulamak için	11	%4,5
11. Sitem	1	%0,4
12. Bir şeyi yapacağına dair yemin etmek	4	%1,6
TOPLAM	247	%100,0

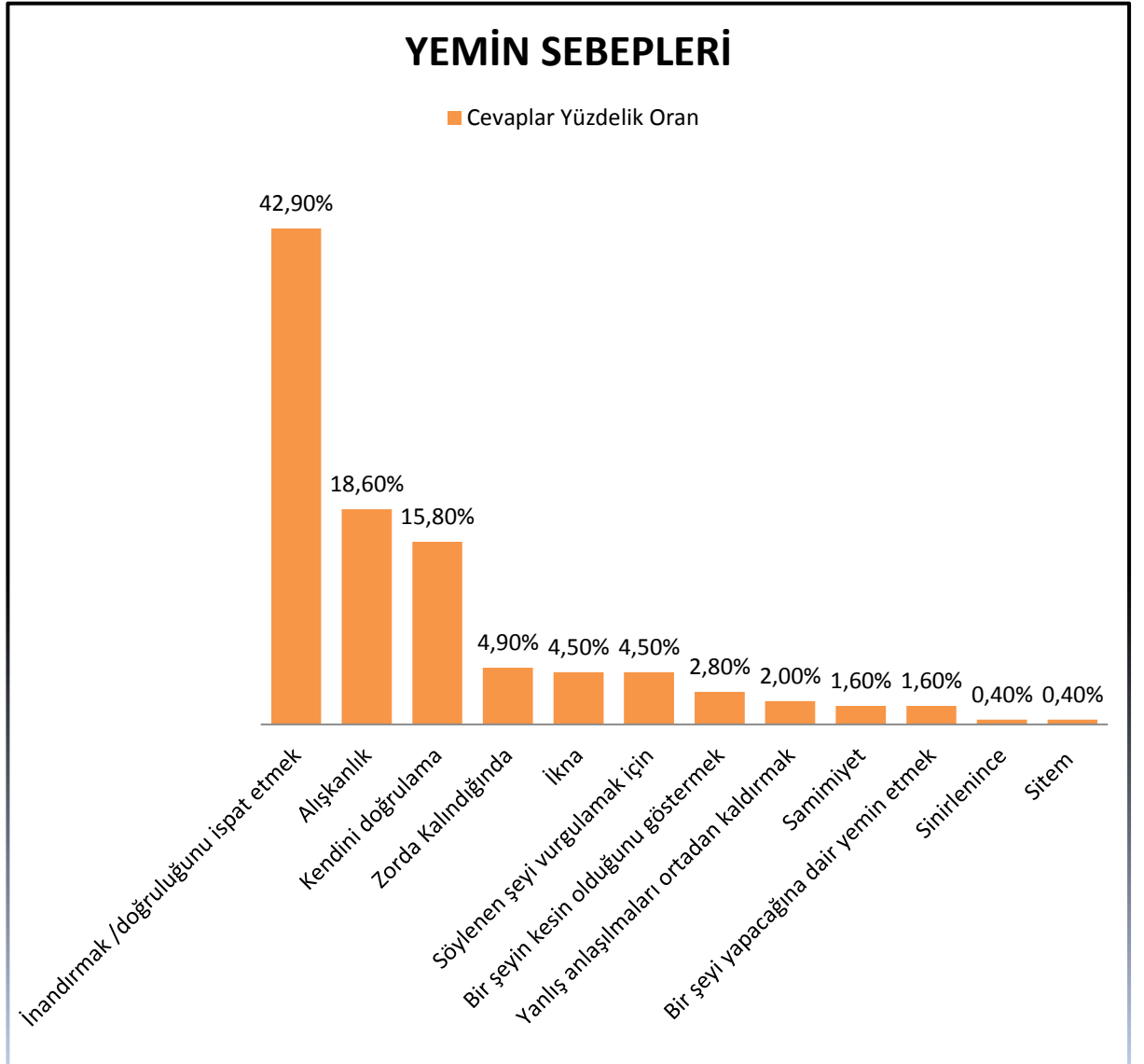
3.5. YEMİN İFADELERİNİN KULLANIM SEBEPLERİNİN ANALİZİ

Araştırma sonucu toplanan veriler on iki gruba bölünmüştür. Bu bölümdeki ilgili verilerden de anlaşılacağı üzere katılımcılar, yemin ifadelerine en çok ‘inandırmak/doğruluğunu ispat etmek’ amacıyla başvurmuşlardır. Bu sebep, % 42,9 gibi bir oranla neredeyse yemin sebeplerinin yarısına yakın bir oran taşımaktadır. Öne çıkan sebeplerden diğer ikisi ise ‘alışkanlık’ ve ‘kendini doğrulama’ sebepleridir. Bu sebepler sırasıyla % 18,6 ve % 15,8’lik bir yüzde oranına sahiptirler. Yemin sebepleri içerisinde

yoğunlukla kullanılan bu üç sebep tüm yemin sebepleri içerisinde % 77,3 gibi yüksek bir orana sahiptir.

Aşağıdaki grafikte katılımcıların belirttikleri yemin ifadelerini kullanma sebeplerinin oranları şu şekildedir.

Grafik 6: Yemin Sebepleri



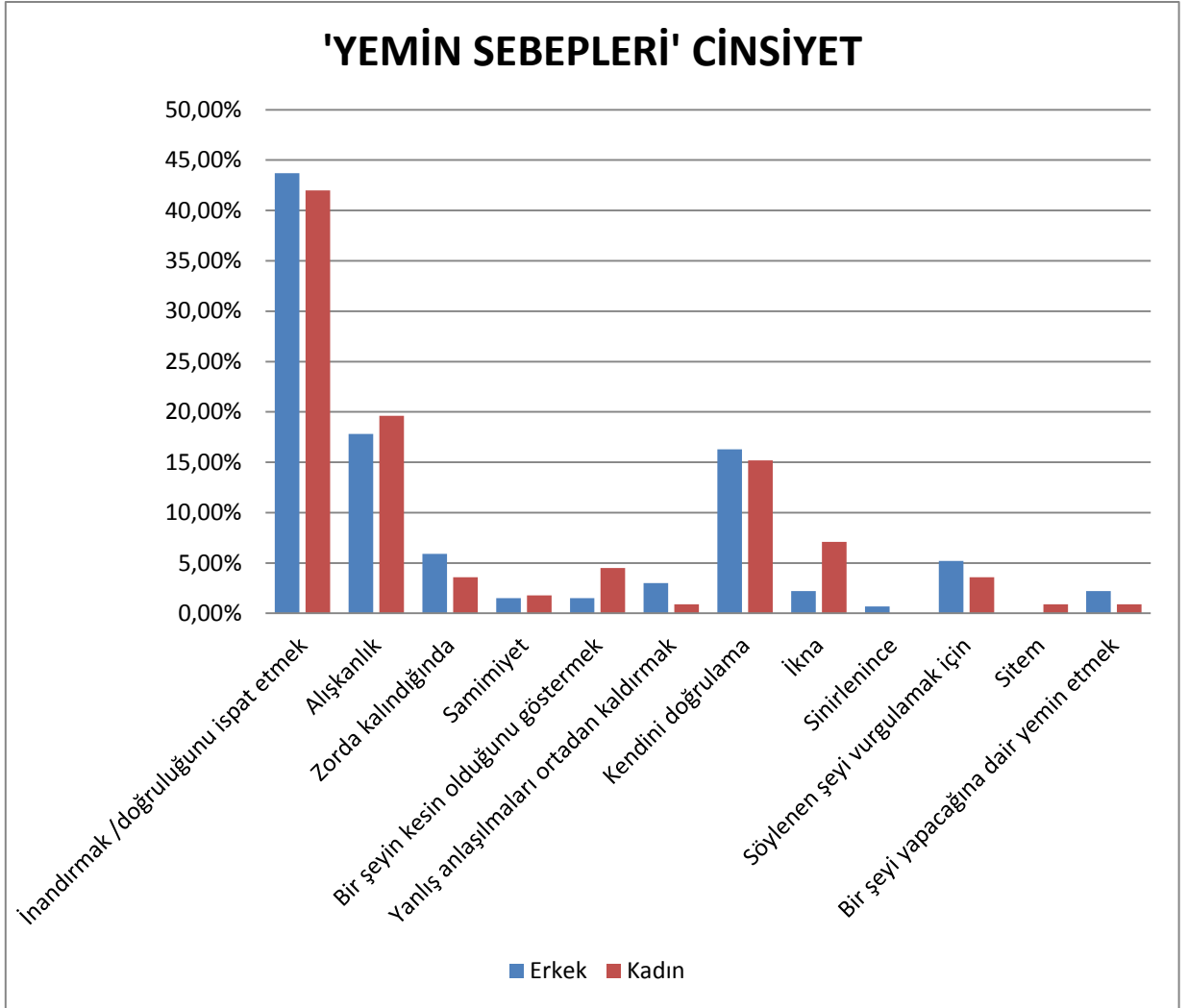
3.6. YEMİN SEBEPLERİNİN TOPLUMDİLBİLİMSEL DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde yemin ifadelerinin kullanılma sebepleri, araştırma sonucu elde edilen verilerin toplumdilbilimsel değişkenlerden cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup ve yaş değişkenleri bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır. Elde edilen bulgular grafik tablolar eşliğinde sunulacak, kullanım sıklığı ve kullanım yüzdeleri ile ilgili verilerin yer aldığı tablolar tezin sonunda ekler kısmında sunulacaktır.

3.6.1. Cinsiyet

Cinsiyet değişkeni üzerinden elde edilen bulgular sonucu şöyle bir grafik tabloya ulaşılmaktadır:

Grafik 7: Yemin Sebepleri – Cinsiyet Dağılımı



Katılımcıların yemin ifadeleri kullanma sebepleri birbirine yakın bulgular göstermektedir.

Öne çıkan bazı bulgular şu şekildedir:

- Kadınlar erkeklere göre daha fazla ‘alışkanlık’ amacıyla yemin etmektedirler (%19,6-%17,8).
- ‘Zorda kalındığında’ yemine erkekler daha fazla başvurumaktadırlar (%5,9-%3,6).

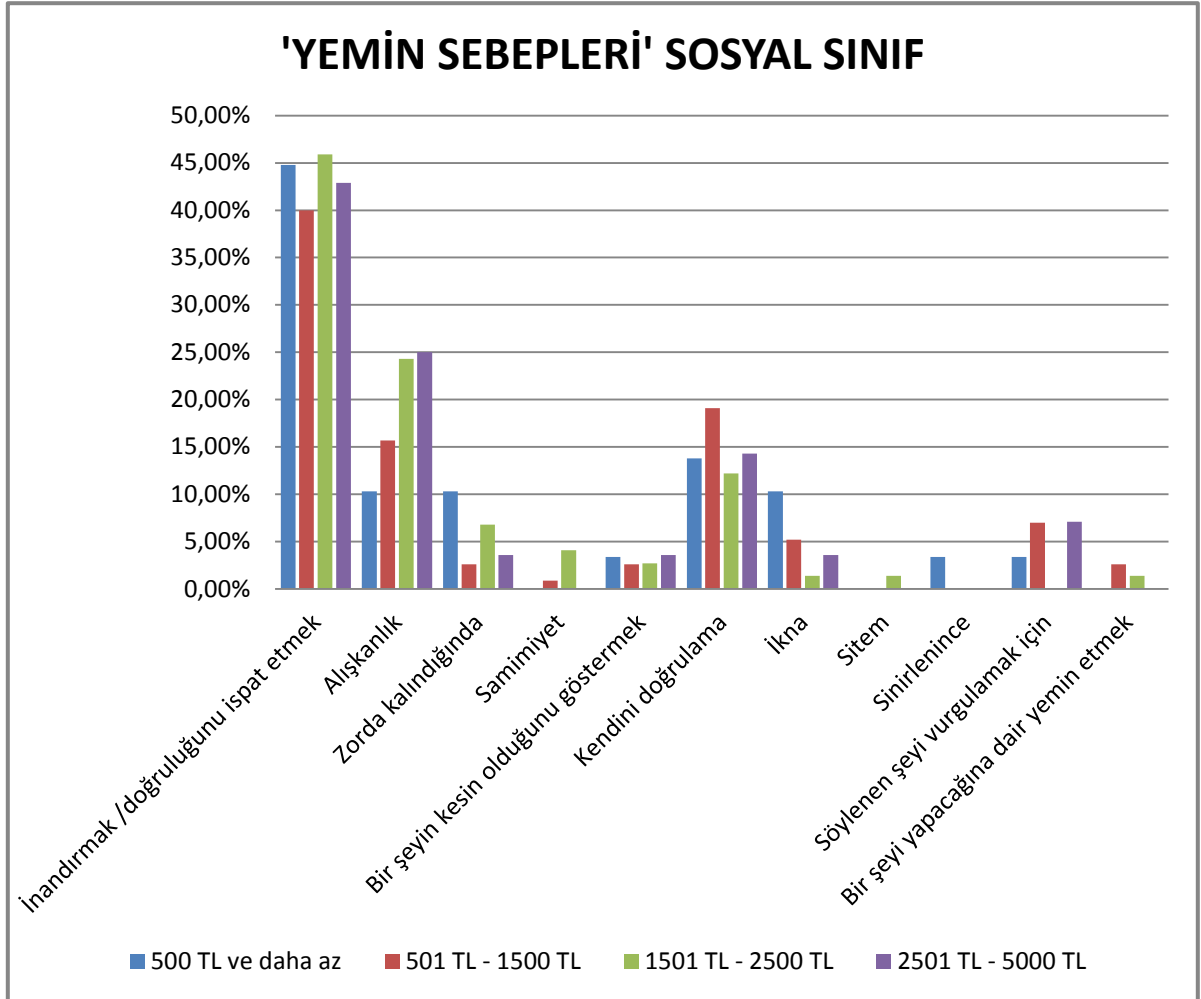
- Kadınlar ‘bir şeyin kesin olduğunu göstermek’ için erkeklerden daha fazla yemine başvurmaktadırlar (%4,5-%1,5). Bu durum ‘ikna’ niyeti ile kullanılan yeminlerde de karşımıza çıkmaktadır (%7,1-%2,2).
- Erkekler ‘bir şeyi yapacağına dair yemin etme’ amacıyla diğer bir deyişle teminat amaçlı yemini, kadınlardan daha sık kullanmaktadırlar (%2,2-%0,9).

3.6.2. Sosyal Sınıf

Yaptığımız araştırma sonucunda gelir gruplarına göre sınıflandırdığımız katılımcıların kendi ifadeleri doğrultusunda ulaşılan yemin sebepleri toplumdilbilimin sosyal sınıf değişkeni kapsamında değerlendirilmiştir.

Sosyal sınıf değişkeni üzerinden elde edilen bulgular sonucu şöyle bir grafik tabloya ulaşılmaktadır:

Grafik 8: Yemin Sebepleri – Sosyal Sınıf Dağılımı



Yemin sebeplerinin sosyal sınıflara göre dağılımı ile ilgili olarak yukarıdaki grafikten şu sonuçlara ulaşılabılır.

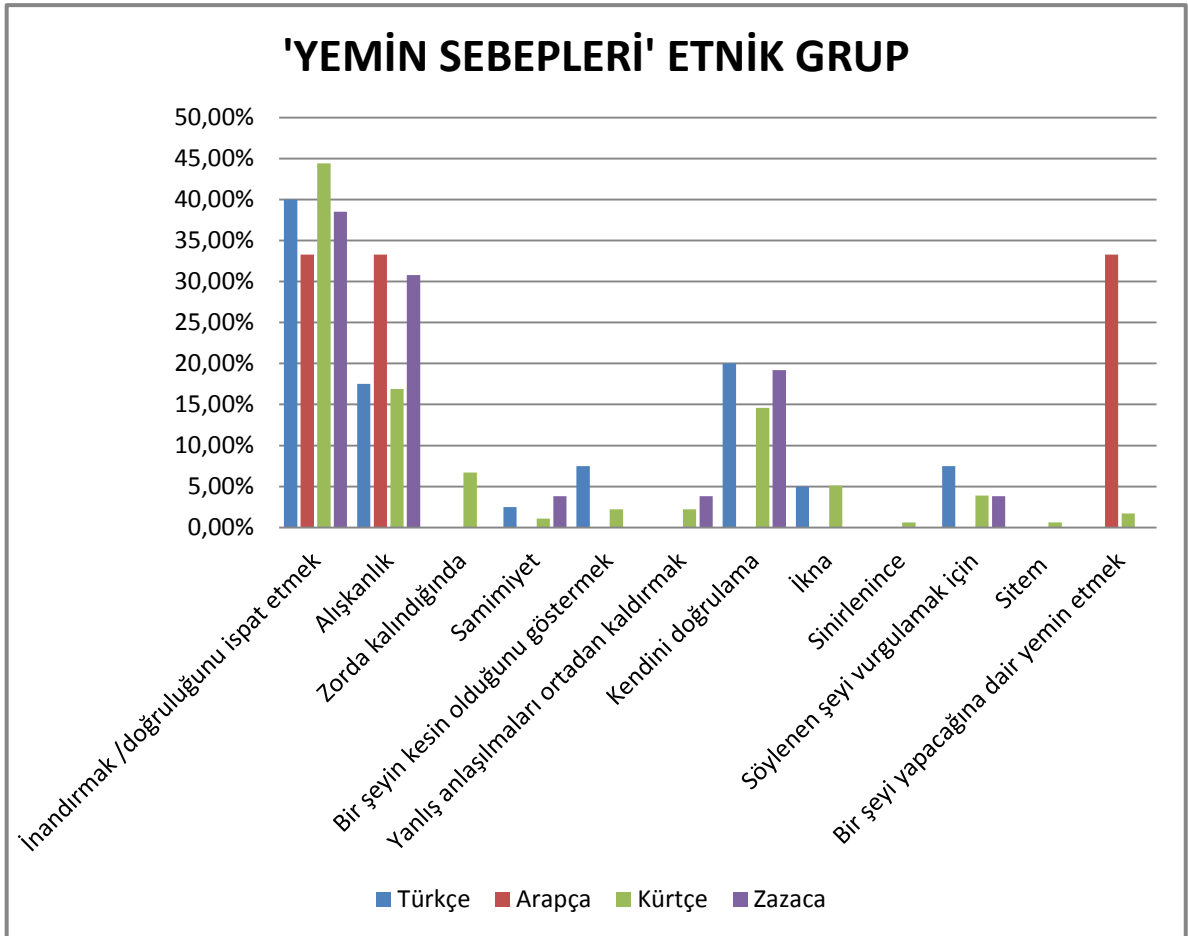
- Sosyal sınıflar arasında en yoğun kullanılan yemin etme sebebi olarak ‘inandırma’ belirgin bir fark doğurmamıştır. Bu grupta yer alan amaçlar doğrultusunda inandırma amacı ile edilen yeminler ve gelir durumu arasında bir bağ kurmak mümkün olabilmektedir. Gelir durumu arttıkça ‘inandırma’ amaçlı yemin kullanma oranı azalmaktadır.

- Üst gelir grubuna ait sınıflar özellikle ‘alışkanlık’ amacıyla yemini alt sınıflara göre daha yoğun kullanmaktadırlar.
- ‘Zorda kalındığında’ kullanılan yeminler orta sınıfta en yüksek sonucu vermiştir.

3.6.3. Etnik Grup

Etnik grup değişkeni üzerinden elde edilen bulgular sonucu şöyle bir grafik tabloya ulaşılmaktadır:

Grafik 9: Yemin Sebepleri – Etnik Grup Dağılımı



Yemin sebeplerinin etnik gruplara göre dağılımı ile ilgili olarak yukarıdaki grafikten şu sonuçlar çıkarılabilir:

- Yemin ifadelerinin genel olarak Arapça kökenli terimler olmasından dolayı Arapça konuşurları tüm sebeplerde yüksek oranda karşımıza çıkmaktadır.
- En yoğun kullanılan ‘inandırma’ sebebinde, Kürtçe konuşurlarının yoğunluğu göze çarpmaktadır.
- ‘Alışkanlık’ amacıyla edilen yeminlerde ise Arapça ve Zazaca konuşurlarının yoğunluğu bulunmaktadır.

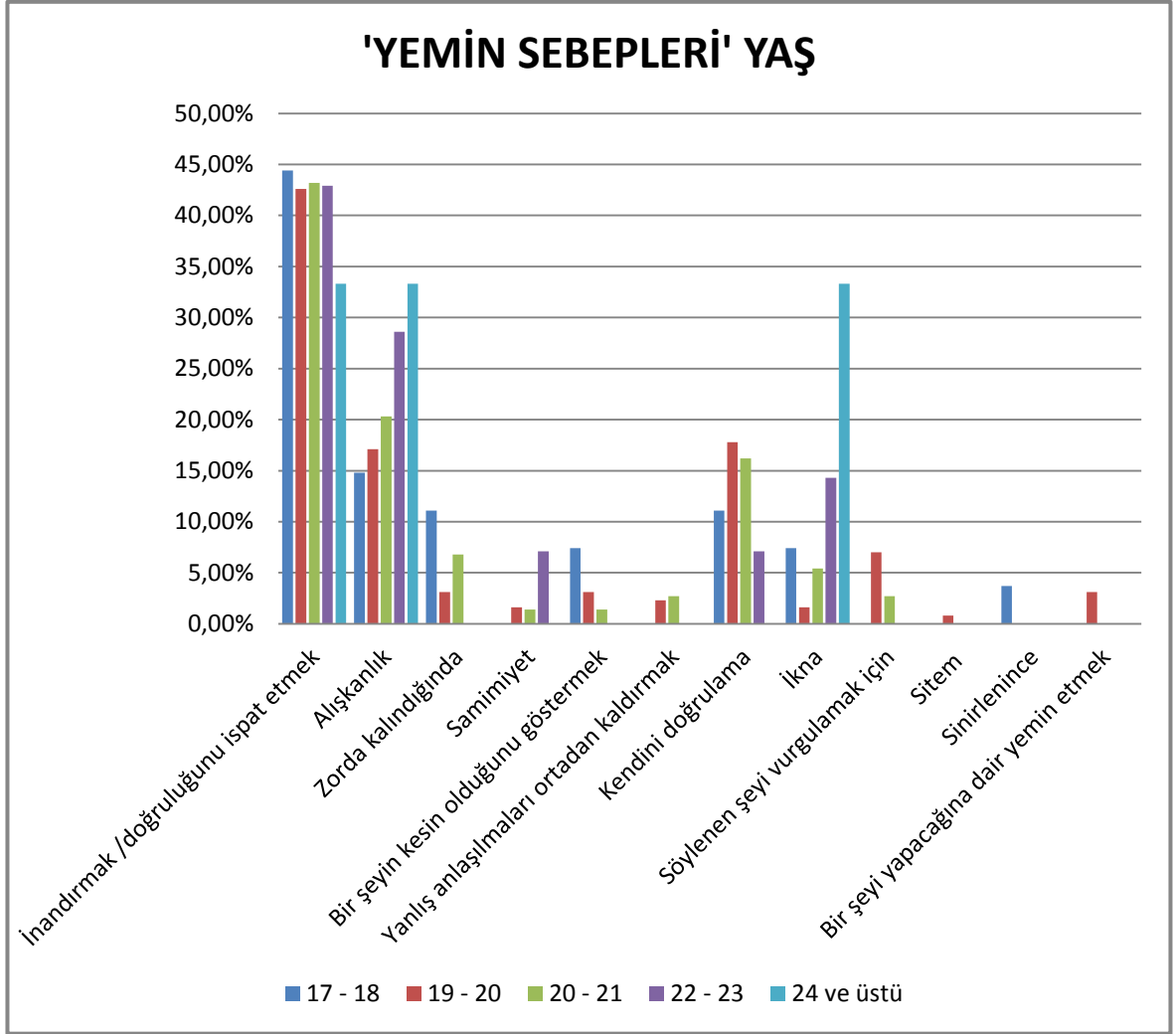
Etnik kökenler doğrultusunda oluşturulan yeminlerin sebeplerine dair detaylı veri tablosu ekler kısmında sunulmuştur.

3.6.4. Yaş

Yemin ifadelerinin sebepleri üzerine yapmış olduğumuz incelemelerde değerlendirmeye alınan bir diğer değişken de yaş değişkenidir. Yaş grupları yemin sebeplerini incelemede kullandığımız gruplar ile aynı olacaktır.

Yemin sebeplerinin yaş gruplarına dağılımı bakımından aşağıdaki grafiğe ulaşılmıştır:

Grafik 10: Yemin Sebepleri – Yaş Dağılımı



Yaş dağılımı ile ilgili ulaşılan veriler grafiğinde öne çıkan birkaç nokta şu şekildedir:

- Tüm yaş grupları için ‘inandırmak’ ve ‘alışkanlık’ amacı ile edilen yeminlerde yoğunluk yaşanmaktadır.
- 17-18 yaş grubundaki katılımcılar, ‘alışkanlık’ amacıyla en az oranda kullanım sergilerken (%14,8) ‘zorda kalındığında’ (%11,1) ve ‘bir şeyin

kesin olduğunu belirtme' (%7,4) amaçlarında yeminlere en fazla başvuran grup olmuştur.

- 24 yaş üstü grupta 'alışkanlık' (%33,3) ve 'ikna' (%33,3) amacıyla yemin kullanımı en fazla oranda görülmektedir.
- 'Samimiyet' belirtme amacıyla kullanılan yeminlerde 22-23 yaş grubundaki katılımcılar en fazla yoğunluk gösteren grup (%7,1) olarak öne çıkmıştır.

Genel anlamda öne çıkan bu bulguların detaylı veri analiz tablosu ekte sunulmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Elde edilen ve değerlendirmeye alınan veriler sonucunda katılımcıların yemin ifadeleri oluştururken on beş farklı kavrama başvurduklarını ve bu ifadeleri kullanma amaçlarını da on iki farklı şekilde belirttiklerini gözlemlemekteyiz. Ayrıca üzerine yemin edilen kavramlarda, kullanıcıların dinsel öğelere sıkça başvurdukları tespit edilmiştir.

Araştırma bulguları sonucunda katılımcıların gelenek, saygı gösterilen kişiler, nesnelere vb. kutsal sayılabilecek kavramlardan ziyade dinî kutsalları ön plana çıkardıkları görülmüştür.

Din alt kültürünün yemin ifadelerinde sıklıkla kullanılması, anadili farklı olan konuşurlarda da kendini göstermiştir. Aynı din mensupları her ne kadar anadilini Türkçeden farklı bir dil olarak belirtseler de kullanılan yemin ifadeleri büyük oranda din temelli olmuştur.

Erkek katılımcılara oranla kadın katılımcıların yemin ifadeleri kullanımında ölçünlü dil kullanım eğilimi göstermesi ve buna bağlı olarak nezaket (politeness) eğilimi araştırmada ulaşılan bir diğer önemli bulgu olmuştur.

Erkekler kadınlara oranla ‘namus, şeref’ gibi ahlakî değerlerle ilintili kavramlara yemin ifadeleri kullanırken daha yoğun bir şekilde başvurmuşlardır. Bu durumu, erkeğin üzerindeki toplumsal değerler baskısının bir sonucu olarak okumak mümkündür. Toplum tarafından namusu ve şerefi koruma görevi erkeğe yüklendiğinden erkek katılımcıların bu ifadelerle kadınlardan daha fazla başvurmalarının doğal bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların dinî ve geleneksel anlamda her ne kadar pek olumlu karşılanmasa da ‘beddua, bela’ ifadesi içeren yeminlere sıklıkla başvurdukları gözlemlenmiştir. Bu durumu toplumsal alışkanlıklar ve öğretilerin dile yansımaları olarak okumak mümkündür.

Yemin ifadelerinin kullanım sebepleri içerisinde yoğunlukla karşılaşılan ‘inandırma/doğruluğunu ispat etme’ sebebi, yemin kavramının tanımı ile de paralellik gösteren bir durumdur. Ama bu sebepten sonra gelen ‘alışkanlık’ amacıyla yemin kullanma toplumda oluşan güvensizlik duygusunu işaret eden bir durum olarak yorumlanabilir. Bireyler arasında oluşan güvensizlik, yemin ifadelerinin kullanım sıklığını artırmakta ve bu da belirli bir noktadan sonra yeminin birincil anlamından uzaklaştırılması suretiyle söze sadece güç katan bir kavram olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Bu da yemin ifadelerini sıradanlaştırmaktadır.

Yemin ifadelerinin kullanım sebepleri arasında yoğunlukla kullanılan bir diğer sebep de ‘kendini doğrulamadır’. Bu da toplumsal güvensizliği işaret eden bir diğer sebep olarak karşımıza çıkmıştır. Bireyler arası güvensizlik sadece muhataba duyulan güvensizlik değil aynı zamanda hitap edenin de kendine olan güvensizliğinden kaynaklanan bir kendini doğrulama süreciyle yemin ifadesi kullanımına neden olmaktadır.

ÖNERİLER

Çalışma sonucu ulaşılan bulgular ışığında aşağıdaki önerilerin gelecekte yapılacak çalışmalar için faydalı olacağı kanaatindeyiz.

- Bu çalışma için seçilen katılımcılar Dicle Üniversitesi öğrencileri gibi belirli ve küçük bir grup üzerinde yapılmıştır. Bu bağlamda, ulaşılan veriler sınırlı ve belirli bir noktaya kadar sonuç vermektedir. İleride yapılacak daha geniş çalışmalar ve daha farklı toplumdilbilimsel değişkenler, elde edilecek sonuçları zenginleştirebilir.
- Çalışmanın özel bir grup üzerinde yapılması anketin sınırlılıkları oluşturan noktalardan biridir. İlerdeki çalışmalarda seçilecek daha geniş çalışma grupları ile bu sınırlama da ortadan kaldırılabilir.

- Gelecekte farklı b6lgeler ve k6lt6rler ile ilgili yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar anlamlı sonuçlar doğurabilir.
- Daha geniş bir yaş bandından, farklı meslek gruplarından ve sosyal çevreden katılımcıların araştırmalara dâhil edilmesi ile daha verimli bulgulara ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abdel-Jawad, Hassan R.S. (2001). A Linguistic and Sociopragmatic and Cultural Study of Swearing in Arabic. *Language, Culture and Curriculum*, 13:2, 217-240.
- Aktaş, Ayfer. (2008). Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Türkçe Ve Almanca Deyimlerde Kadın. *Bir Bilim Kategorisi Olarak "KADIN" Uluslararası Sempozyumu.Edebiyat, Dil ve Kültür Çalışmalarında Kadın* (s. 31-37). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Alptekin, Ali Berat. (2009). Osmaniye Örneğinden Hareketle Batı Türkleri (Azerbaycan-Türkiye) Destan ve Hikayelerinde Ant(Yemin)lar. *Milli Folklor*, 23-33.
- Apte, Mahadev L. (2001). Dialect Humor. R. Mesthrie içinde, *Concise Encyclopedia Of Sociolinguistics* (s. 319-321). Oxford: Elsevier.
- Arslanoğlu, Kaan. (1988). *Devrimciler*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arslanoğlu, Kaan. (2006). *Memleketimden Karakter Manzaraları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Atay, Oğuz. (1993). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avşar, B. Zakir. (2012). Biat'tan Yemin'e... Kamusal Sorumluluk Üstlenenlerin ve Temsilcilerin And İçmesi. *Gazi Türkiyat*, 15-61.
- Aydemir, Özgür Kasım. (2006, Aralık 11). *Türkçede Sloganlaştırılan Dil Birliklerinin Toplum Dilbilimsel İşlev Çözümlemesi Üzerine Bir Deneme*. Şubat 16, 2013 tarihinde Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Web Sitesi: http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/dilbilim_ana.php adresinden alındı
- Baydar, Oya. (2009). *Çöplüğün Generali*. İstanbul: Can Yayınları.

- Bener, Erhan. (1969). *Baharla Gelen*. İstanbul: Ağa oğlu Yayınevi.
- Bernstein, Basil. (1960, Eylül). Language and Social Class. *The British Journal of Sociology*, 271-276.
- Beyatlı, Yahya Kemal. (1999). *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Bircan, Ufuk. (2009). İsmet Özel'in "Bir Yusuf Masalı" Adlı Şiirinin Saussure'cü Bağlamda Yapısal Çözümlemesi. *Gazi Türkiyat*, 585-609.
- Bucholtz, Mary. (2004). Editor's Introduction. M. Bucholtz içinde, *Language and Woman's Place Text and Commentaries* (s. 3-14). Oxford: Oxford University Press.
- Chambers, J. K.; Trudgill, Peter. (2004). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clauson, Sir Gerard. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Condren, Conal. (2006). *Argument and Authority in Early Modern England The Presupposition of Oaths and Offices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coupland, Nikolas. (2007). *Style Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David. (2005). *How Language Works, How Babies Babble, Words Change Meaning and Languages Live or Die*. New York: Penguin Group (USA) Inc.
- Crystal, David. (2008). *A Dictionary Of Linguistics And Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Crystal, David. (2010). *A Little Book Of Language*. Sydney: University of New South Wales Press Ltd.

- Dağabakan, Fatma Öztürk. (2012). Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 87-106.
- Demir, Sema Aslan. (2007). Türkiye Türkçesinde İsteme Anlam Birimi: Dilbilgisel ve Toplum Dilbilimsel Bir İnceleme. *Yayınlanmış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı.
- Deumart, Ana. (2004). Ethnicity/ Ethnizitat. H. v. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier, & P. Trudgill içinde, *Sociolinguistics / An Internatinal Handbook of the Science of Language and Society / 2nd completely revised and extended edition/ Volume 1* (s. 355-360). Berlin: Walter de Gruyter mbH & Co. KG, D-10785.
- Deutschmann, Matts. (2003). *Apologising In British English*. Umea: Umea University.
- Dinamo, Hasan İzzettin. (1968). *Savaş ve Açlar*. İstanbul: May Yayınları.
- Divita, David. (2012). Online in later life: Age as a chronological fact and a dynamic social category in an Internet class for retirees. *Journal of Sociolinguistics*, 585-612.
- Doerfer, Gerhard. (1965). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, Band II*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Durmuş, İlhami. (2009). Türk Kültür Çevresinde Ant. *Milli Folklor*, 97-106.
- Dyer, Judy. (2007). Language and Identity. C. Llamas, L. Mullany, & P. Stockwell içinde, *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (s. 101-108). Oxon: Routledge.
- Eble, Connie. (2005). *MACNEIL/LEHRER PRODUCTIONS*. Ocak 30, 2013 tarihinde Public Broadcasting Service (PBS): <http://www.pbs.org/speak/speech/sociolinguistics/sociolinguistics/> adresinden alındı

- Eckert, Penelope. (1998). Age as a Sociolinguistics Variable. F. Coulmas içinde, *The Handbook of Sociolinguistics* (s. 105-115). Oxford: Blackwell Publishing.
- Eckert, Penelope; McConnell-Ginet, Sally. (2003). *Language and Gender*. New York: Cambridge University Press.
- Edwards, John. (2009). *Language and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eker, Süer. (2007). Toplumdilbilgisel Gösterge Olarak /e/. A. K. İslam, & S. Eker içinde, *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan* (s. 231-247). Ankara: Grafik Yayınları.
- Eker, Süer. (2007). Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımı. *Gazi Türkiyat*, 127-135.
- Encyclopedia Britannica. (2013). *Oath*. Mayıs 18, 2013 tarihinde Encyclopædia Britannica, Inc: <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/423527/oath> adresinden alındı
- Fishman, Joshua A. (1998). Language and Ethnicity: The View from Within. F. Coulmas içinde, *The Handbook of Sociolinguistics* (s. 223-234). Oxford: Blackwell Publishing.
- Fought, Carmen. (2003). Ethnicity. J. K. Chambers, P. Trudgill, & N. Schilling-Estes içinde, *The Handbook of Language Variation and Change* (s. 335-355). Blackwell Publishing.
- Fought, Carmen. (2006). *Language and Ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gedikoğlu, Muzaffer. (2006). *Arap Dilinde Kasem (Yüksek Lisans Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı.
- Gregersen, Frans. (2001). Class and Language. R. Mesthrie içinde, *Concise Encyclopedia Of Sociolinguistics* (s. 307-310). Oxford: Elsevier.

- Gürsel, Nedim. (2000). *Resimli Dünya*. İstanbul: Can Yayınları.
- Haarmann, Harald. (1999). History. J. A. Fishman içinde, *Handbook of Language and Ethnic Identity* (s. 60-76). Oxford: Oxford University Press.
- Hikmet, Nazım. (1987). *Bir Hazin Hürriyet*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Holmes, Janet. (1998). *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Pearson Longman.
- Hughes, Geoffrey. (2006). *An Encyclopedia of Swearing The Social History of Oaths, Profanity, Foul Languages, and Ethnic Slurs In The English-Speaking World*. New York: M.E. Sharpe, Inc.
- Hulst, Harry Van Der. (2013). Discoverers of The Phoneme. K. Allan içinde, *The Oxford Handbook of The History of Linguistics* (s. 167-190). Oxford: Oxford University Press.
- Hussein, Abdelbaset Abdallah. (2009). *A Socio-Linguistic Study Of Oaths Produced By Interlocuters In Jordan, Oath Expressions As Indicators Of Cultural Variation (Master Thesis)*. Philadelphia: Philadelphia University Deanship of Academic Research and Graduate Studies.
- Hymes, Dell. (1977). *Foundations in Sociolinguistics An Ethnographic Approach*. London: Tavistock Publications Limited.
- Ilgaz, Rifat. (1967). *Hababam Sınıfı*. İstanbul: Ak Kitabevi.
- İlhan, Attila. (1957). *Abbas Yolcu: Yolculuk Notları*. Ankara: Dost Yayınevi.
- İmer, Kamile. (1990). *Dil ve Toplum*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- İnan, Abdülkadir. (1948). Eski Türklerde ve Folklarda "Ant". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 279-290.
- İnce, Özdemir. (2002). *Bütün Şiirlerim II. Kitap*. İstanbul: Adam Yayınları.

- Joseph, John E. (2004). *Language and Identity National, Ethnic, Religious*. New York: Palgrave Macmillan.
- Karabulut, Timur. (1971). *Çepel Dünya*. İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Karaman, Hayreddin; Bardakoğlu, Ali; Apaydın, H. Yunus. (1998). *İLMİHAL, İKİNCİ CİLT*. Diyanet İşleri Başkanlığı Web Sitesi:
<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/basiliyayin/ilmihal.pdf> adresinden alındı.
- Kemal, Orhan. (1968). *Arkadaş Islıkları*. İstanbul: Uğural Yayınevi.
- Kemal, Yaşar. (1994). *İnce Memed 2*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Kerswill, Paul. (2007). Social Class. L. M. Camen Llamas içinde, *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (s. 51-61). Oxon: Routledge.
- Keskin, Atilla. (2010). *Herkesin Bir Deniz Gezmiş Öyküsü Vardı: Aykırı Öyküler*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Kocaer, Sibel. (2007, Şubat 23). *Argo ve Toplumsal Cinsiyet*. Şubat 16, 2013 tarihinde Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Web Sitesi:
http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/dilbilim_ana.php adresinden alındı
- Koerner, Konrad. (1991). Toward a History of Modern Sociolinguistics . *American Speech*, 66(1), 57-70.
- Kök, Abdullah. (2004). *Karahanlı Türkçesi satır-arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2, Giriş-İnceleme-Metin-Dizin*. Ankara.
- König, Güray. (1985). Toplum Dilbilimin Tarihsel Dilbilime Katkıları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33-42.
- Köse, Nerin. (1991). Türk Halk Hikayelerinde And. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VI*, 169-182.

- Kuntay, Mithat Cemal. (2011). *Üç İstanbul*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Külebi, Oya. (1989). Kadın Hakları Konusuna Toplumdilbilim Açısından Bir Yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7-20.
- Labov, Wiliam. (2006). *The Social Stratification of English in New York City*. New York: Cambridge University Press.
- Labov, William. (1997). *Linguistics and Sociolinguistics*. London: Macmillian Press Ltd.
- Labov, William. (2005). *MACNEIL/LEHRER PRODUCTIONS*. Ocak 30, 2013 tarihinde Public Broadcasting Service (PBS): <http://www.pbs.org/speak/speech/sociolinguistics/labov/> adresinden alındı
- Lakoff, Robin Tolmach. (2004). Language and Woman's Place. M. Bucholtz içinde, *Language and Woman's Place Text and Commentaries* (s. 35-118). Oxford: Oxford University Press.
- Llamas, Carmen. (2007). Age. C. Llamas, L. Mullany, & P. Stockwell içinde, *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (s. 69-76). Oxon: Routledge.
- Macaulay, Ronald K. S. (2005). *Talk That Counts Age, Gender, and Social Class Differences In Discourse*. New York: Oxford University Press.
- McCormick, K.M. (2001). Gender and Language. R. Mesthrie içinde, *Concise Encyclopedia Of Sociolinguistics* (s. 336-345). Oxford: Elsevier.
- MEB Mevzuat. (2013). *MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI İLKÖĞRETİM KURUMLARI YÖNETMELİĞİ*. Mayıs 18, 2013 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/225_0.html adresinden alındı
- Mesthrie, Rajend; Swann, Joan; Deumert, Ana; William L., Leap. (2009). *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Mesthrie, Rajend; Tabouret-Keller, Andrée. (2001). Identity and Language. R. Mesthrie içinde, *Concise Encyclopedia Of Sociolinguistics* (s. 165-169). Oxford: Elsevier.
- Meyerhoff, Miriam. (2006). *Introducing Sociolinguistics*. Oxon: Routledge.
- Milroy, Ann Lesley. (2001). Social Networks. R. Mesthrie içinde, *Concise Encyclopedia Of Sociolinguistics* (s. 370-376). Oxford: Elsevier.
- Milroy, Lesley; Gordon, Matthew. (2003). *Sociolinguistics Method and Interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Nadir, Kerime. (1969). *Samanyolu*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Nesin, Aziz. (1989). *Nah Kalkınırız: Öykü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Okan, Zühal Akunal. (2007, Eylül 14). *Dil ve Cinsiyet: Reklam Dili Çözümlemesi*. Şubat 16, 2013 tarihinde Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Web Sitesi: http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/dilbilim_ana.php adresinden alındı
- Oxford Dictionaries. (2013). *Oath*. Mayıs 18, 2013 tarihinde Oxford Dictionaries: <http://oxforddictionaries.com/definition/english/oath?q=oath> adresinden alındı
- Oxford Dictionaries. (2013). *Swear*. Mayıs 18, 2013 tarihinde Oxford Dictionaries: <http://oxforddictionaries.com/definition/english/swear?q=swear> adresinden alındı
- Öğük, Recai. (2011). *İslam Fıkında Yemin (Yüksek Lisans Tezi)*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı.
- Pamuk, Orhan. (1986). *Sessiz Ev*. İstanbul: Can Yayınları.
- Paulston, Christina Bratt. (2003). History of Sociolinguistics: Introduction. B. P. Christina, & G. R. Tucker içinde, *Sociolinguistics The Essential Readings* (s. 1-3). Cornwall: Blackwell Publishing Ltd.

- Reyes, Angela. (2010). Language and Ethnicity. N. H. McKay, & S. Lee içinde, *Sociolinguistics and Language Education* (s. 398-426). Bristol: Multilingual Matters/Channel View Publications.
- Romaine, Suzanne. (2001). Dialect and Dialectology. R. Mesthrie içinde, *Concise Encyclopedia Of Sociolinguistics* (s. 310-319). Oxford: Elsevier.
- Röhrborn, Klaus. (1977). *Uigurisches Wörterbuch Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte Aus Zentralasien*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Sapir, Edward. (1949). Language. D. G. Mandelbaum içinde, *Culture, Language And Personality Selected Essays* (s. 1-44). Berkeley and California: University of California Press.
- Sapir, Edward. (1949). The Status of Linguistics as a Science. D. G. Mandelbaum içinde, *Culture, Language And Personality Selected Essays* (s. 65-77). Berkeley and California: University of California Press.
- Saussure, Ferdinand De. (1959). *Course In General Linguistics*. New York City: The Philosophical Library, Inc.
- Savaşçı, Fethi. (1988). *Kargalar: Öyküler*. İstanbul: Kerem Yayınları.
- Schlesinger, Herbert J. (2008). *Promises, Oaths, and Vows On the Psychology of Promising*. New York: Taylor & Francis Group, LLC.
- Selen, Nevin. (2001). *Toplumsal Dilbilime Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1280.
- Spolsky, Bernard. (1998). *Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Starostin, Sergei, Dybo A., Mudrak, O. A. (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages Part One A-K*. Leiden-Boston: Brill Publication.

- Swann, Joan. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Syal, Pushpinder; Jindal, D.V.;. (2007). *An Introduction To Linguistics: Language, Grammar and Semantics*. New Delhi: Prentice-Hall of India Private Limited.
- Şafak, Elif. (2006). *Baba ve Piç*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şen, Ayşegül. (2006). *Kur'an-ı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Ana Bilim Dalı.
- Şen, Meryem. (2006, Aralık 4). *Toplumdilbilimde Özgünlük Kavramı*. Şubat 16, 2013 tarihinde Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Web Sitesi: http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/dilbilim_ana.php adresinden alındı
- Tahir, Kemal. (2005). *Dutlar Yetişmedi: Bütün Öyküleri 1*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal. (2005). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal. (2005). *Yol Ayrımı: Esir Şehir Üçlemesi 3. Cilt*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal. (2006). *Merhaba Sam Krasmer*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal. (2007). *Eski Şehrin İnsanları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal. (2007). *Sağırdere*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal. (2008). *Yediçınar Yaylası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- TBMM. (2013). *1924 Anayasası*. Mayıs 18, 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi: <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> adresinden alındı
- TBMM. (2013). *1982 Anayasası*. Mayıs 18, 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi: http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf adresinden alındı

- Tietze, Andreas. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, Cilt 1 A-E*. İstanbul-Wien: Simurg Yayınları.
- Trudgill, Peter. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language*. London: Penguin Books Ltd.
- Trudgill, Peter. (2003). *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Türkali, Vedat. (1975). *Bir Gün Tek Başına*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Türkçe Sözlük 1 A-J. (1988). Ankara: TDK Yayınları.
- Uzun, Mehmed. (2006). *Aşk Gibi Aydınlık Ölüm Gibi Karanlık*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Uzun, Mehmed. (2007). *Yaşlı Rind'in Ölümü*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Vardar, Berke; Güz, Nüket; Huber, Emel; Senemoğlu, Osman; Öztokat, Erdim. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Wardhaugh, Ronald. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Weedon, Chris. (2004). *Identity and Culture*. Cornwall: Open University Press.
- Whitney, William Dwight. (1884). *Language And The Study Of Language: Twelve Lectures On The Principles Of Linguistic Science*. London: N. Trübner & Co. Ludgate Hill.
- Wolfram, Walt. (2005). *MACNEIL/LEHRER PRODUCTIONS*. Ocak 30, 2013 tarihinde Public Broadcasting Service (PBS): <http://www.pbs.org/speak/speech/sociolinguistics/socialbehavior/> adresinden alındı

Wolfram, Walt. (2007). Ethnic Varieties. C. Llamas, L. Mullany, & P. Stockwell içinde, *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (s. 77-83). Oxon: Routledge.

Yazır, Elmalılı Hamdi. (2013, Haziran 10). *Diyanet İşleri Bakanlığı Kur'an-ı Kerim Portalı*. Haziran 10, 2013 tarihinde Diyanet İşleri Bakanlığı: <http://kuran.diyamet.gov.tr/Kuran.aspx#13:38> adresinden alındı

Yetkiner, Neslihan Kansu. (2006). *Blood, Shame and Fear Self-Presentation Strategies in Turkish Women's Talk about their Health and Sexuality*. İstanbul: Punto Yayıncılık.

EKLER

EK 1: UYGULAMA ÖRNEĞİ (ANKET)

Değerli Öğrenciler,

Bu araştırmanın amacı, *Türkçede ne tür “Yemin” ifadelerinin kullanıldığını toplumdilbilimsel açıdan saptamaktır*. Araştırma sonuçları, araştırmacı tarafından bilimsel amaçla kullanılacaktır. Bu bilimsel çalışmaya katkıda bulunabilmeniz için soruların tümünü içtenlikle ve samimi olarak cevaplandırmanız beklenmektedir.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. **I. bölümde** *kişisel bilgilere* ilişkin sorular, **II. bölümde**, *“Yemin” ifadelerine* ilişkin sorular, yer almaktadır. Size en uygun gelen her soru için ayrılan yere bir **“X”** işaretini koyunuz. *Ankete isminizi yazmanıza gerek yoktur.* İlginizden dolayı şimdiden teşekkür eder, saygılarımızı sunarız.

Kadri NAZLI

Dicle Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

ANKET FORMU

Mart 2013

BÖLÜM 1

I. Yaşınız : () 17-18, () 19-20, () 20-21, () 22-23, () 24 ve üstü

II. Cinsiyetiniz : () Erkek () Kadın

III. Ana Diliniz :

IV. Doğum Yeriniz:

V. Büyüdüğünüz Şehir:

VI. Bölüm:

VII. Ailenizin Toplam Geliri (Aile bütçesine giren toplam gelir)

() 500 TL ve daha az

() 501 – 1500 TL

() 1501 – 2500 TL

() 2501 – 5000 TL

() 5001 TL ve üstü

BÖLÜM 2

YEMİN

I. Günlük yaşantınız içerisinde hangi yemin ifadelerini kullanırsınız? (En az 5 tane yazınız)

1-

2-

3-

4-

5-

Diğer:

II. Bu yemin ifadelerini kullanma sebepleriniz nelerdir? (En az 2 sebep yazınız)

1-

2-

3-

Diğer:

EK 2: DEĞİŞKENLERE GÖRE OLUŞAN VERİ TABLOLARI

1- YEMİNLER - CİNSİYET TABLOSU

YEMİNLER	ERKEK		KADIN	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Allah ve uzantılı yeminler	84	%28,3	63	%28,8
Peygamber ifadesi içeren yeminler	3	%1,0	0	%0
Kutsal kitap ifadeleri içeren yeminler	45	%15,2	28	%12,8
Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler	4	%1,3	1	%0,5
Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler	3	%1,0	0	%0
Vücudun parçaları kullanılarak edilen yeminler	7	%2,4	1	%0,5
Ahlakî değerler içeren yeminler	14	%4,7	2	%0,9
Yiyecek ifadeleri içeren yeminler	17	%5,7	6	%2,7
Dini ve inanç ifadeleri içeren yeminler	26	%8,8	20	%9,1
Beddua, bela, ölüm içeren yeminler	31	%10,4	20	%9,1
Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler	18	%6,1	3	%1,4
Şahit tutularak edilen yeminler	0	%0	3	%1,4
Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler	3	%1,0	13	%5,9
Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler	40	%13,5	55	%25,1
Diğer yeminler	2	%0,7	4	%1,8
TOPLAM	297	%100,0	219	%100,0

2- YEMİNLER – SOSYAL SINIF TABLOSU

YEMİNLER	500 TL ve daha az		501 TL-1500 TL		1501 TL-2500 TL		2501 TL-5000 TL		5001 TL ve üstü	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Peygamber ifadesi içeren yeminler	0	%0	3	%1,2	0	%0	0	%0	0	%0
Kutsal kitap ifadeleri içeren yeminler	11	%16,9	32	%13,2	23	%16,0	6	%10,0	0	%0
Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler	2	%3,1	3	%1,2	0	%0	0	%0	0	%0
Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler	0	%0	1	%0,4	2	%1,4	0	%0	0	%0
Vücudun parçaları kullanılarak edilen yeminler	2	%3,1	4	%1,7	2	%1,4	0	%0	0	%0
Ahlakî değerler içeren yeminler	1	%1,5	10	%4,1	3	%2,1	1	%1,7	0	%0
Yiyecek ifadeleri içeren yeminler	2	%3,1	10	%4,1	8	%5,6	3	%5,0	0	%0
Dini ve inanç ifadeleri içeren yeminler	5	%7,7	19	%7,9	17	%11,8	4	%6,7	1	%100
Beddua, bela, ölüm içeren yeminler	7	%10,8	21	%8,7	16	%11,1	7	%11,7	0	%0
Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler	4	%6,2	13	%5,4	3	%2,1	0	0	0	%0
Şahit tutularak edilen yeminler	1	%1,5	1	%0,4	1	%0,7	0	0	0	%0
Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler	2	%3,1	9	%3,7	3	%2,1	2	%3,3	0	%0
Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler	11	%16,9	43	%17,8	24	%16,7	17	%28,3	0	%0
Diğer yeminler	0	%0	4	%1,7	1	%0,7	1	%1,7	0	%0
TOPLAM	65	%100	242	%100	144	%100	60	%100	1	%100

3- YEMİNLER – ETNİK GRUP TABLOSU

ANADİL	Türkçe		Arapça		Zazaca		Kürtçe	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Allah ve uzantılı yeminler	25	%29,4	2	%50,0	17	%30,9	103	%27,7
Peygamber ifadesi içeren yeminler	0	%0	0	%0	0	%0	3	%0,8
Kutsal kitap ifadeleri içeren yeminler	9	%10,6	0	%0	7	%12,7	57	%15,3
Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler	1	%1,2	0	%0	0	%0	4	%1,1
Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler	1	%1,2	0	%0	0	%0	2	%0,5
Vücutun parçaları kullanılarak edilen yeminler	0	%0	0	%0	0	%0	8	%2,2
Ahlakî değerler içeren yeminler	0	%0	0	%0	2	%3,6	14	%3,8
Yiyecek ifadeleri içeren yeminler	5	%5,9	0	%0	3	%5,5	15	%4,0
Dini ve inanç ifadeleri içeren yeminler	10	%11,8	0	%0	2	%3,6	34	%9,1
Beddua, bela, ölüm içeren yeminler	8	%9,4	0	%0	5	%9,1	38	%10,2
Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler	0	%0	0	%0	2	%3,6	19	%5,1
Şahit tutularak edilen yeminler	0	%0	0	%0	1	%1,8	2	%0,5
Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler	4	%4,7	1	%25,0	2	%3,6	9	%2,4
Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler	20	%23,5	1	%25,0	14	%25,5	60	%16,1
Diğer yeminler	2	%2,4	0	%0	0	%0	4	%1,1
TOPLAM	85	%100,0	4	%100,0	55	%100,0	372	%100,0

4- YEMİNLER – YAŞ TABLOSU

YAŞ	17 - 18		19 - 20		20 - 21		22 - 23		24 ve üstü	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Allah ve uzantılı yeminler	15	%31,9	76	%28,3	47	%28,3	7	22,6	2	66,7
Peygamber ifadesi içeren yeminler	0	%0	1	%0,4	2	%1,2	0	%0	0	%0
Kutsal kitap ifadeleri içeren yeminler	5	%10,6	37	%13,8	28	%16,9	3	%9,7	0	%0
Aile ve aile uzantılı ifadeler içeren yeminler	1	%2,1	1	%0,4	3	%1,8	0	%0	0	%0
Saygı gösterilen kişileri içeren yeminler	0	%0	3	%1,1	0	%0	0	%0	0	%0
Vücutun parçaları kullanılarak edilen yeminler	1	%2,1	5	%1,9	2	%1,2	0	%0	0	%0
Ahlakî değerler içeren yeminler	0	%0	4	%1,5	8	%4,8	4	%12,9	0	%0
Yiyecek ifadeleri içeren yeminler	3	%6,4	13	%4,8	6	%3,6	1	%3,2	0	%0
Dini ve inanç ifadeleri içeren yeminler	4	%8,5	19	%7,1	17	%10,2	6	%19,4	0	%0
Beddua, bela, ölüm içeren yeminler	5	%10,6	32	%11,9	11	%6,6	3	%9,7	0	%0
Yerel dil (Kürtçe, Zazaca, Arapça) kaynaklı yeminler	1	%2,1	11	%4,1	7	%4,2	2	%6,5	0	%0
Şahit tutularak edilen yeminler	1	%2,1	1	%0,4	10	%6,0	1	%3,2	0	%0
Samimiyet, ciddiyet içeren yeminler	0	%0	6	%2,2	10	%6,0	0	%0	0	%0
Yemin ifadesi kullanılarak edilen yeminler	11	%23,4	55	%20,4	24	%14,5	4	%12,9	1	%33,3
Diğer yeminler	0	%0	5	%1,9	1	%0,6	0	%0	0	%0
TOPLAM	47	%100,0	269	%100,0	166	%100,0	31	%100,0	3	%100,0

5- YEMİN SEBEPLERİ – CİNSİYET DAĞILIMI TABLOSU

CİNSİYET	Erkek		Kadın	
	Sıklık	Yüzdelik	Sıklık	Yüzdelik
İnandırmak /doğruluğunu ispat etmek	59	%43,7	47	%42,0
Alışkanlık	24	%17,8	22	%19,6
Zorda kalındığında	8	%5,9	4	%3,6
Samimiyet	2	%1,5	2	%1,8
Bir şeyin kesin olduğunu göstermek	2	%1,5	5	%4,5
Yanlış anlaşılmalari ortadan kaldırmak	4	%3,0	1	%0,9
Kendini doğrulama	22	%16,3	17	%15,2
İkna	3	%2,2	8	%7,1
Sinirlenince	1	%0,7	0	%0
Söylenen şeyi vurgulamak için	7	%5,2	4	%3,6
Sitem	0	%0	1	%0,9
Bir şeyi yapacağına dair yemin etmek	3	%2,2	1	%0,9
TOPLAM	135	%100,0	112	%100,0

6- YEMİN SEBEPLERİ – SOSYAL SINIF DAĞILIMI TABLOSU

AİLE TOPLAM GELİR	500 TL ve daha az		501 TL - 1500 TL		1501 TL - 2500 TL		2501 TL - 5000 TL	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
İnandırmak /doğruluğunu ispat etmek	13	%44,8	46	%40,0	34	%45,9	12	%42,9
Alışkanlık	3	%10,3	18	%15,7	18	%24,3	7	%25,0
Zorda kalındığında	3	%10,3	3	%2,6	5	%6,8	1	%3,6
Samimiyet	0	%0	1	%0,9	3	%4,1	0	%0
Bir şeyin kesin olduğunu göstermek	1	%3,4	3	%2,6	2	%2,7	1	%3,6
Kendini doğrulama	4	%13,8	22	%19,1	9	%12,2	4	%14,3
İkna	3	%10,3	6	%5,2	1	%1,4	1	%3,6
Sitem	0	%0	0	%0	1	%1,4	0	%0
Sinirlenince	1	%3,4	0	%0	0	%0	0	%0
Söylenen şeyi vurgulamak için	1	%3,4	8	%7,0	0	%0	2	%7,1
Bir şeyi yapacağına dair yemin etmek	0	%0	3	%2,6	1	%1,4	0	%0
TOPLAM	29	%100,0	115	%100,0	74	%100,0	28	%100,0

7- YEMİN SEBEPLERİ – ETNİK GRUP DAĞILIMI TABLOSU

ANADİL	Türkçe		Arapça		Kürtçe		Zazaca	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
İnandırmak /doğruluğunu ispat etmek	16	%40,0	1	%33,3	79	%44,4	10	38,5%
Alışkanlık	7	%17,5	1	%33,3	30	%16,9	8	%30,8
Zorda kalındığında	0	%0	0	%0	12	%6,7	0	%0
Samimiyet	1	%2,5	0	%0	2	%1,1	1	%3,8
Bir şeyin kesin olduğunu göstermek	3	%7,5	0	%0	4	%2,2	0	%0
Yanlış anlaşılmalrı ortadan kaldırmak	0	%0	0	%0	4	%2,2	1	%3,8
Kendini doğrulama	8	%20,0	0	%0	26	%14,6	5	%19,2
İkna	2	%5,0	0	%0	9	%5,1	0	%0
Sinirlenince	0	%0	0	%0	1	%0,6	0	%0
Söylenen şeyi vurgulamak için	3	%7,5	0	%0	7	%3,9	1	%3,8
Sitem	0	%0	0	%0	1	%0,6	0	%0
Bir şeyi yapacağına dair yemin etmek	0	%0	1	%33,3	3	%1,7	0	%0
TOPLAM	40	%100,0	3	%100,0	178	%100,0	26	%100,0

8- YEMİN SEBEPLERİ – YAŞ DAĞILIMI TABLOSU

YAŞ	17 - 18		19 - 20		20 - 21		22 - 23		24 ve üstü	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
İnandırmak /doğruluğunu ispat etmek	12	%44,4	55	%42,6	32	%43,2	6	%42,9	1	%33,3
Alışkanlık	4	%14,8	22	%17,1	15	%20,3	4	%28,6	1	%33,3
Zorda kaldığında	3	%11,1	4	%3,1	5	%6,8	0	%0	0	%0
Samimiyet	0	%0	2	%1,6	1	%1,4	1	%7,1	0	%0
Bir şeyin kesin olduğunu göstermek	2	%7,4	4	%3,1	1	%1,4	0	%0	0	%0
Yanlış anlaşılmalari ortadan kaldırmak	0	%0	3	%2,3	2	%2,7	0	%0	0	%0
Kendini doğrulama	3	%11,1	23	%17,8	12	%16,2	1	%7,1	0	%0
İkna	2	%7,4	2	%1,6	4	%5,4	2	%14,3	1	%33,3
Söylenen şeyi vurgulamak için	0	%0	9	%7,0	2	%2,7	0	%0	0	%0
Sitem	0	%0	1	%0,8	0	%0	0	%0	0	%0
Sinirlenince	1	%3,7	0	%0	0	%0	0	%0	0	%0
Bir şeyi yapacağına dair yemin etmek	0	%0	4	%3,1	0	%0	0	%0	0	%0
TOPLAM	27	%100,0	129	%100,0	74	%100,0	14	%100,0	3	%100,0

EK 3: ARAŞTIRMA SONUCU ELDE EDİLEN TÜM YEMİN İFADELERİ

Vallahi	Allaha yeminler olsun ki
Vallahi doğru söylüyorum	Allah şahittir (ki)
Vallahi bak	Allah şahidim olsun
Vallahi de billahi de	Allah kahretsin ki
Billahi	Allah vekil
Yemin billah	Gerçekten
Tallahi	Gerçekten doğru söylüyorum
Bi Qur'an	Cidden
Bi şerefa te	İki gözüm önüme aksın
Bi şeref	İki gözüm kör olsun
Bi serê te	Trafo çarpsın ki
Bi Xwedê	Sabaha sağ çıkmayayım
Bi telaq (Kürtçede nikâh üzerine yemin)	Annem babam benden hayır görmesin
Bı nomey Allah	İster inan ister inanma
Bi mı Kuran	Hayatım üzerine yemin ederim
We kuran	İmanıma
Xwedê	Dinime
Şerefamında be	Dinime imanıma
Be şeref û namus a Beco	Şerefime
Erê welleh	Namusuma
İnan ki / inancın olsun ki	Kitabıma
İnancın varsa	Ekmek üzerine yemin olsun ki
İnan et ki	Peygamber üzerine yemin ederim ki
Kuran	Peygamber aşkına
Kuran-i kerim	Sevdiklerim / Annem babam üzerine yemin ederim ki
Valla	Şerefim ve namusum üzerine yemine ederim
Yemin ederim (ki)	Samimiyetimle söylüyorum
Yeminle(n)	Görmek nasip olmasın
Yemin ederim elimde kalırsın	Yalancıolsun
Yemin ederim çok sıkıldım	Ant olsun ki
Kuran çarpsın ki	Rabbim şahidim olsun
Ekmek çarpsın ki	Emin ol (ki)
Ekmek kuran çarpsın ki	Ölümü gör (ki)
Kuran Mushaf çarpsın ki	Ölünü öpeyim ki
Ekmek Mushaf çarpsın ki doğru söylüyorum	Aha bu nimet çarpsın ki
Kuranıma	Söz veriyorum / Söz / erkek sözü
Allah belanı versin ki	Hamza Baba türbesi üzerine yemin ederim ki
Allah belamı versin ki gebertirim seni	Günyüzü görmeyeyim ki
Yalancının Allah belasını versin ki	Annemin okuduğu kuran çarpsın ki
Allah'ıma	Benim adım da ise
Allah'ıma kitabıma	Bir daha yaparsam ağzıma tükür
Allah (seni) inandırısın	